

MITROPOLIA BANATULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI
TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI
ȘI A EPISCOPIEI ARADULUI

ANUL XXXVI 1986

C U P R I N S U L

Anul XXXVI, nr. 5

septembrie—octombrie 1986

Redacția : Fapte, nu vorbe! — — — — — 3

STUDII

Arhid. prof. dr. IOAN ZĂGREAN : Cîteva idei de dreptate socială la Sfîntul Apostol Pavel. — — — — — 10

Prot. NICODIM BELEA :	Condițiile premergătoare secretului mărturisirii.	— — — — — 22
-----------------------	---	--------------

LIVIU I. JEBELEAN : Sfîntul antimis (I). Semnificația dogmatică și importanța sa liturgică. — — — — — 27

Prof. N. STOICESCU : Mircea Vodă cel Mare. — — — — — 35

Pr. GHEORGHE NAGHI : „ASTRA” și Banatul. — — — — — 48

AMVONUL PREOȚILOR

Prot. IOAN OLARIU : Taina apostoliei. — — — — — 54

Ierom. NICOLAE DELAROHIA : Curajul. — — — — — 56

Ierom. OLIVIAN BINDIU : Roadele semințelor dumnezeiești. — — — — — 60

Pr. prof. SORIN COSMA : Cuvînt de învățătură despre venerarea sfîntei cruci. — — — — — 61

PROBLEME PASTORALE ȘI LITURGICE

Prot. dr. VASILE PETRICA : Două paranteze liturgice. — — — — — 67

EVOCĂRI

MARIAN ȘTEFAN : Acel mare Mircea-Vodă. — — — — — 70

URME DIN TRECUT

Pr. DUMITRU BĂLAȘA : Mircea cel Mare și Cuviosul Nicodim cel sfînit. — — — — — 72

Pr. dr. VASILE V. MUNTEAN — prot. BORIS ȚURCANU : Vizite arhieresti la Lugoj — privire istorică. — — — — — 77

IOAN MIRCEA BOGDAN : Clerul arădean în lupta națională românească de la sfîrșitul secolului XIX. — — — — — 81

CHIPURI DE ÎNAINȚAȘI

Prot. dr. MARCU BĂNESCU : Prot. iconom stavrofor dr. Gheorghe Cotoșman (1904—1977). — — — — — 87

Pr. M. B. RUSCANU : Preotul scriitor Melentie Șora (1889—1956). — — — — — 89

MITROPOLIA BANATULUI

5

septembrie—octombrie 1986

ANUL XXXVI

EDITURA MITROPOLIEI BANATULUI

COMITETUL DE REDACȚIE

Președinte : I. P. S. NICOLAE, Mitropolitul Banatului.

Vicepreședinte : P. S. TIMOTEI, Episcopul Aradului, Ienopolei și Hăl-
magiului.

Membri : Preot ILIE MAIER vicar administrativ la Arhiepisco-
pia Timișoarei și Caransebeșului.
Preot FLOR TEODORESCU, vicar administrativ la
Episcopia Aradului.
Preot PETRU DOROBANȚU, consilier la Arhiepis-
copia Timișoarei și Caransebeșului.
Preot IOVA ZAHARIA, secretar la Episcopia Aradului.
Preot SORIN COSMA, profesor la Seminarul teologic
din Caransebeș.

Redactor : Arhidiacon dr. SILVIU ANUICHI.

Redacția și Administrația : Arhiepiscopia ortodoxă română, 1900
Timișoara I, bd. Victoriei nr. 7. Cont virament
BNRSR, filiala Timișoara, nr. 45.10.8.192.

FAPTE, NU VORBE !

În lumea contemporană din ultima vreme se face mereu mai simțită existența unui paradox : unanimitatea și ritmicitatea crescîndă a declarațiilor de pace, prezente în vocabularul internațional la diferite nivele, în întruniri și consfătuiri bilaterale și multilaterale, în timp ce se escaladează din zi în zi cursa înarmărilor nucleare și de altă natură, cu o febrilitate ce sugerează demența. Demagogia politică, declarațiile oficiale liniștitoare, „de salon“, ale unor personalități cu înalte funcții de răspundere pentru destinele statelor și popoarelor, au luat locul mai vechilor procedee intrate demult în desuetudine. Nimeni nu-și mai permite astăzi să ircle, în auzul opiniei publice, la „cruciade“ împotriva altora, sub masca și la adăpostul oricăror principii sfiorătoare, știind prea bine că vor declanșa de-a dreptul revolta celor ce i-ar putea asculta. Nimeni nu mai proclamă războiul ca mijloc de soluționare a divergențelor, fricțiunilor și rivalităților existente, a neajunsurilor și decalajelor ce confruntă viața internațională ; la nivelul conducerilor de stat au dispărut ideologiile agresive de altă dată, trîmbiate cu nonșalanță și cinism. Pacea este pe buzele tuturor guvernanților și oficialităților, dar nimeni nu vrea să se angajeze într-un proces real de pace ; se deplînge cursa înarmărilor dar ea este intensificată în permanență ; ce dorește destinderea dar nu se face nici un pas pe calea dezarmării se crează și asigură climatul ei ; se propovăduiește pacea cu insistență, dar la adăpostul ei și din umbră este stimulat, material și moral, potențialul de război.

De aici, neliniștea în continuă creștere, profundă, a tuturor popoarelor față de turnura din ce în ce mai periculoasă a cursei înarmărilor, față de modul intolerabil în care artizanii nevăzuți

ai războiului pun în primejdie destinele omenirii, subminând monstruos pacea mondială și periclitând însăși existența omului pe pământ, prin giganticele lor programe de înarmare. Competiția distrugerii avansează într-un ritm amețitor, într-o proliferare verticală și orizontală, calitativă și cantitativă. Se caută febril sporirea puterii de distrugere a atomului în arme cât mai sofisticate și modernizate, se extinde în permanență numărul arsenalelor nucleare și al bazelor militare, iar cele existente își sporesc neîncetat depozitele. Se cheltuiește astăzi suma astronomică de 1000 miliarde dolari pentru înarmare, ceea ce înseamnă că în scopuri militare sînt deturnate opt la sută din producția mondială, 12 la sută din rezervele de materii prime și aproape 40 la sută din fondurile destinate cercetărilor științifice, inclusiv sustragerea din circuitul productiv a peste o jumătate de milion de oameni de știință. Cele 55000 focoaie nucleare existente în lume însumează o putere destructivă de 6000 ori mai mare decît totalul explozivilor utilizați în cel de al doilea război mondial, capacitățile nucleare acumulate în arsenalele lumii oferind posibilitatea exterminării a 30 miliarde de oameni, adică de șase ori mai mult decît populația actuală a planetei. Numai prin declanșarea celor 15000 încărcături nucleare aflate în Europa — o capacitate fenomenală de „supraucidere“, evaluată la trei tone de exploziv convențional de persoană — s-ar putea face ca fiecare locuitor al continentului să fie ucis de 114000 ori ! La acestea mai trebuie adăugate panopia armelor chimice, cu sporirea puterii lor de distrugere prin punerea la punct a unor substanțe ale căror efecte sînt comparate de experți cu cele ale armelor nucleare ; cercetările asidue în domeniul armelor ecologice, meteorologice și a altor sisteme cu o inimaginabilă capacitate de distrugere. Statistici recente evidențiază că patru cincimi din totalul fabulos al cheltuielilor militare sînt afectate și pentru întreținerea și dezvoltarea forțelor armate convenționale care înglobează în structura lor efective militare, armamente, tehnologii cu diferite utilizări, etc. Cursa înarmărilor presupune deopotrivă irosirea unor mari resurse umane, efectivele militare sporind pe plan mondial la 29 milioane oameni, pentru întreținerea și echiparea cărora se cheltuiesc anual 638 miliarde dolari. Mai mult, în activități cu caracter militar sînt angajați 55 milioane civili, între care peste 500000 savanți și cercetători de înaltă calificare, cu toții împreună reprezentînd peste patru la sută din

totalul populației apte de muncă a planetei. Acest tablou sumbru mai trebuie întregit și cu cunoscutul proiect de așa-zisă „descurajare nucleară”, dar subintitulat „războiul stelelor” — care a împins programul spațial american în cel mai greu marasm din istoria sa, declanșând un uriaș curent de opinie împotriva cheltuielilor fabuloase suplimentare presupuse de acest „program”.

Dramatismul acestei situații aflată în proximitatea unei catastrofe cosmice iremediabile, se repercutează în și mai mare măsură asupra Europei, unde situația militară existentă constituie amenințarea cea mai gravă la adresa securității mondiale, a păcii și cooperării internaționale. În Europa se cheltuiesc două treimi din totalul fondurilor mondiale destinate înarmărilor, iar din cele 1000 baze militare străine existente în lume, 700 se află pe acest continent. Enorme efective militare sînt, de asemenea, prezente — un alt paradox, în condiții de pace.

Față în față cu această realitate, pe cît de crudă pe atît de alarmantă, ce-și așteaptă soluționarea cît mai rapidă, acum pînă nu este prea tîrziu, România oferă lumii un nou exemplu concret, de faptă, nu de vorbe ! La propunerea celui mai iubit fiu al națiunii noastre, Președintele Nicolae Ceaușescu, ilustră personalitate a vieții politice internaționale, stegar și erou al păcii, Marea Adunare Națională, întrunită în sesiunea a patra a celei de a IX-a legislaturi a aprobat în unanimitate, în ziua de 23 octombrie 1986, reducerea unilaterală cu cinci la sută, încă din anul în curs, a armamentelor, efectivelor și cheltuielilor militare, precum și consultarea poporului în legătură cu aceasta, în cadrul unui referendum. Cuvîntarea eminentului nostru om de stat, rostită la înalta tribună a Marii Adunări Naționale, consacrată activității internaționale a țării, privind dezvoltarea relațiilor și colaborării multilaterale cu toate statele, participarea activă la soluționarea problemelor complexe ale vieții mondiale prin dialog și negocieri, la lupta pentru dezarmare și pace, a fost urmărită cu deosebită atenție și satisfacție de toți cetățenii patriei noastre, fiind însușită de forul legislativ al țării ca document programatic al politicii externe a României.

În cadrul acestei importante cuvîntări, subliniată și întreruptă adeseori de toți deputații acestui înalt for al țării cu vibrante ovații și îndelungi aplauze, Președintele Nicolae Ceaușescu a procedat la o genială analiză a situației internaționale mistuită de

adînci contradicții, în care se confruntă două tendințe diametral opuse : una care acționează în direcția politicii de forță, de încordare, de continuare a înarmărilor și o alta care se pronunță pentru destindere, pentru dezarmare și pace. „Iată de ce se impune, ca o necesitate, intensificarea luptei pentru izolarea politică internațională a forțelor care acționează în direcția încordării și a războiului. În același timp, trebuie făcut totul pentru unirea forțelor celei de a doua tendințe, care acționează în direcția destinderii, a dezarmării și păcii“ — a subliniat cel mai iubit fiu al poporului român. Arătînd apoi, că în lume este necesară o nouă abordare a problemelor mondiale, că este necesar să se treacă de la declarații la acțiuni reale, concrete, de dezarmare, strălucitul nostru tribun național a făcut cunoscut lumii noile inițiative românești, în faptă, avansînd și propunerea în legătură cu „reducerea radicală a armamentelor convenționale, astfel încît pînă la anul 2000 să se realizeze o reducere cu cel puțin 50 la sută a armamentelor, efec-tivelor și cheltuielilor militare“, ca și necesitatea „încheierii unui acord privind reducerea cu 50 la sută, în prima etapă, a armamen-telor strategice“. Distinsul nostru om de stat a chemat toate statele posesoare de arme nucleare „să înceteze total experiențele nucleare“, iar „într-o etapă ulterioară trebuie să-și asume răspunderea că vor renunța la arma nucleară“, insistînd pentru o colaborare tot mai strînsă a tuturor popoarelor lumii „pentru triumful rațiunii, pentru dezarmare, pentru libertate și independență, pentru o lume a păcii în care fiecare națiune să se poată dezvolta în mod liber, fără teama vreunei agresiuni sau intervenții în treburile interne ale vreunui stat“.

Luminîndu-și istoria existenței sale cu aura demnității, cu conștiința libertății și independenței, cu dragostea neîțarmurită de viață, poporul român prin glasul distinsului său Conducător, Președintele Nicolae Ceaușescu, și-a făcut din nou cunoscută lumii vocația sa ancestrală de pace, oferind tuturor un concludent exemplu de faptă, nu de vorbe.

Ce reprezintă această reducere cu cinci la sută, dacă exem-plul României ar fi preluat la nivelul mondial ? Conform calcule-lor experților, reducerea cu cinci la sută ar elibera importante re-surse financiare care, reconvertite în fonduri destinate binelui ob-șterc, ar permite stimularea dezvoltării industriale a țărilor răma-se în urmă, așa încît pînă la anul 2000 ele și-ar putea spori ponde-

rea în această direcție la 25 la sută, față de numai 11 la sută cît există în prezent. Aceeași reducere ar permite modernizarea și sporirea eficienței agriculturii pentru satisfacerea imperativelor alimentare în toate statele lumii a treia, construirea a 150 termocentrale cu o putere de 120 MW, fiecare reprezentînd o impetuoasă dezvoltare pentru numeroase zone vitrege ale planetei, combaterea eroziunii solului în toate țările amenințate de stihia deșertului, asigurarea cu apă potabilă necesară pentru aproximativ două miliarde oameni, precum și salvarea de la irosire zadarnică a unui procent din resursele disponibile ale planetei. Echivalențele convingătoare ar putea continua și cu alte exemple : cu sumele cheltuite pentru construirea unei rachete intercontinentale s-ar putea înălța cinci spitale de mare capacitate cu dotare ultramodernă, prețul de cost al unui submarin cu propulsie nucleară coincide cu cheltuielile pentru înălțarea a 416 școli dotate cu materialul didactic necesar unui învățămînt modern, o rampă de lansare a rachetelor cu rază medie de acțiune echivalează cu sumele necesare pentru întreținerea a 370000 studenți pe timp de un an, iar cu valorile pecuniare irosite pentru două bombardiere strategice s-ar putea înlătura total analfabetismul din lume în mai puțin de un deceniu. De asemenea, prin concretizarea inițiativelor ilustrului nostru Conducător, Președintele Nicolae Ceaușescu, s-ar putea reduce imediat efectivele militare cu 500000 oameni în Europa și cu un milion și jumătate de oameni pe plan mondial, s-ar dezafecta 33 miliarde dolari sau 3,3 la sută din totalul mondial actual destinat scopurilor militare, ceea ce ar reprezenta suplimentarea în medie cu doi la sută a alocațiilor pentru investiții în scopuri utile societății, creșterea în medie cu cinci la sută a alocațiilor pentru industrie și educație, sau creșterea cu șapte la sută a fondurilor pentru ocrotirea sănătății. Sînt date elocvente, convingătoare prin ele însele, cu atît mai mult cu cît se știe atît de bine că în timp ce se cheltuiesc anapoda fabuloase sume de bani, atîtea ființe omenesti de pe mapamond pier de inaniție și sete, sînt secerați de maladii îngrozitoare, se confruntă cu vitregii de toate nuanțele, sînt lipsiți de educație elementară și de cea mai rudimentară asistență sanitară, sau trăiesc undeva la periferia societății sub incidența pierderii a însăși definiției umane.

România a oferit lumii un nou și profund exemplu de generos umanism în legătură cu apărarea dreptului fundamental al

oamenilor de a trăi în pace și libertate, demonstrînd încă o dată că în spiritualitatea poporului nostru pacea este gravată ca un arhetip existent dintotdeauna, iar lupta pentru acest ideal sublim nu este o campanie temporară, nu este o demagogie politică, perfidă și de circumstanță, ci o permanență de conștiință și acțiune, așa cum o probează toate izvoarele istorice ale antichității și hrisoavele medievale semnate de Basarabi și Mușatini, iar de la ei, într-o continuitate neîntreruptă, pînă în contemporaneitatea noastră.

Apărarea vieții este dreptul fundamental al tuturor oamenilor dintotdeauna și de pretutindeni. Mai mult ca oricînd, apărarea vieții este astăzi sinonimă cu salvagardarea păcii, ce presupune în primul rînd eforturi constante pentru oprirea definitivă a cursei înarmărilor, pentru înlăturarea armelor de orice fel din viața și preocupările societății. Reptilele atomice sinistre, gata să ucidă și să distrugă totul, lăsate chiar fără discernămint la libera lor decizie de întrebuițare, trebuie să dispară pentru totdeauna din istorie, ca un coșmar dat uitării. De aceea, opinia publică este dinamizată permanent, conștientă de dramatismul situației internaționale contemporane, de responsabilitatea ei față de primejdia absolută a conflagrației mondiale, față de destinele păcii și în esență față de alternativa : a fi sau a nu fi.

În această mișcare de amploare fără precedent pentru salvagardarea păcii pe întreaga planetă este la fel de firesc să fie angajate plenar și religiile și cultele religioase, cu slujitorii și enoriașii lor. Nu este nevoie să insistăm asupra considerentelor religioase profunde ce le determină să se numere printre „făcătorii de pace“. Se aud mereu mai multe glasuri ale reprezentanților de frunte a numeroase Biserici și confesiuni creștine, ca și altor religii, într-o atitudine mereu mai hotărîtă, mai unită, incriminînd cursa înarmărilor nucleare și de altă natură și cerînd edificarea unei păci trainice pe pămînt. În cuvîntarea la care ne-am referit, distinsul nostru Conducător, Președintele Nicolae Ceaușescu, arătase pe bună dreptate și aportul oamenilor religiei la salvagardarea păcii, atunci cînd a spus că „odată cu înrăutățirea situației mondiale, s-au intensificat manifestările forțelor progresiste, antiimperialiste, forțelor realiste, ale popoarelor, ale opiniei publice, ale diferitelor cercuri politice, culturale, inclusiv religioase, în favoarea politicii de pace, de dezarmare, împotriva primejdiei unui răz-

boi nuclear nimicitor". Printre oamenii religiei, militanți activi în slujba idealului suprem al omenirii, se numără și clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, împreună cu slujitorii celorlalte culte religioase din patria noastră, care în atâtea împrejurări și-au spus și își fac auzit cuvîntul, exprimînd încrederea lor și a celor pe care îi reprezintă în victoria păcii, în strălucitele inițiative lansate de Președintele Nicolae Ceaușescu pentru dezarmare generală și totală, pentru instaurarea unei păci autentice și trainice pe întreaga noastră planetă. De pe poziția cultelor religioase și sub unghiul mijloacelor lor specifice, sînt și acestea fapte, nu vorbe.

Trăind la răscruce, confruntată cu cea mai gravă primejdie din istorie, omenirea așteaptă fapte, nu declarații verbale. Exemplul a fost dat, el trebuie doar urmat de toate statele, continuat și amplificat de comun acord pînă la înlăturarea completă a stihiei unui posibil dezastru, acum pînă cînd nu este prea tîrziu.

Redacția

CITEVA IDEI DE DREPTATE SOCIALĂ LA SFÎNTUL APOSTOL PAVEL

de : arhidiacon prof. dr. IOAN ZĂGREAN

Despre Sf. Apostol Pavel și teologia sa s-a scris extrem de mult. Cu toate acestea, nimeni n-a fost în stare să înțeleagă pe deplin, după canoanele înțelepciunii omenеști, cum a fost posibil ca un om mărunțel de statură și puțin impunător ca înfățișare — mai degrabă lipsit de calități fizice și avînd o sănătate subredă — să fie în stare să deschidă creștinismului orizonturi atît de largi, răspîndindu-l în vasta arie a lumii greco-romane, cu toată opoziția întîmpinată în lucrarea sa de peste patru decenii¹. Pe cît de plină de contradicții a fost personalitatea sa — dacă îl comparăm pe Saul din Tars dinainte de convertire, cu Sf. Pavel, „Apostolul neamurilor” — tot pe atît de contradictorii au fost și aprecierile făcute asupra lui în diferite medii religioase. Totuși, prodigioasa și copleșitoarea lui personalitate și-a păstrat strălucirea în cursul a aproape două milenii, cu el întîmplîndu-se ceea ce a afirmat el însuși despre dumnezeiescul său Învățător: „Unii, e drept, propovăduiesc pe Hristos din pizmă și din duh de ceartă, alții însă din bunăvoință. Dar ce este? Nimic altceva decît că, în tot chipul, fie din fătărie, fie prin adevăr, Hristos se propovăduiește în tot chipul și eu întru aceasta mă bucur mereu și mă voi bucura” (Filipeni, 1, 15—18). Așa se face că indiferent de motive, numele Sfîntului Apostol Pavel s-a răspîndit, iar astăzi, după aproape două milenii el este recunoscut „urbi et orbi” drept cel mai profund teolog speculativ pe care l-a dat creștinătatea în epoca apostolică, drept creatorul limbajului doctrinar creștin, drept un misionar fără pereche, un tactician pastoral și un strateg duhovnicesc cu inepuizabile resurse, de la care toți misionarii creștini au avut enorm de învățat². Măreția lui stă în măreția chemării și a dăruirii sale fără

¹ F. Prat, *La Théologie de Saint Paul*, partea I-a, Paris, 1924, p. 15.

² Pr. prof. Gr. T. Marcu, *Omul cel nou în concepția antropologică a Sfîntului Apostol Pavel*, în „Studii Teologice”, nr. 7—8/1951, p. 418.

rezerve unei misiuni cu adevărat supranaturale cu alte cuvinte în „cheltuirea și mistuirea totală a eului său propriu în Hristos și pentru Hristos”³.

Aportul fundamental pe care Sf. Apostol Pavel l-a adus creștinismului îl recunosc și unii filozofi și istorici laici, dintre care unii accentuează că „Pavel este factorul activ al elenizării creștinismului... apostolul păgînilor, cu el începe procesul de apropiere între credință și gîndire”⁴.

Împletind armonios formulările doctrinare ale Evangheliei cu activitatea misionar-pastorală, Sf. Apostol Pavel, cel „răpit pînă la al treilea cer” (II Corinteni 12, 2), a străbătut de-a lungul și de-a latul vastului Imperiu roman mii de kilometri, folosindu-se de toate mijloacele de comunicație ale timpului, îndurînd toate primejdiile și greutățile călătoriilor, întîlnind și venind în contact cu tot felul de oameni, pe toată scara ierarhiei sociale și îndurînd numeroase suferințe⁵. El însuși face corintenilor un bilanț al suferințelor îndurate pînă atunci (II Corinteni 11, 24—27), după ce, la început, le scrisese: „Căci nu voim să nu știți voi, fraților, de necazurile ce ni s-au făcut în Asia, căci am fost îngreuiți peste măsură și peste putință, încît n-aveam nădejde nici de viață, ci ne-am socotit noi înșine osîndiți la moarte...” (II Corinteni 1, 8—9). În cadrul acelorasi încercări, la limitele puterilor omenești, se numără și lupta Apostolului „cu fiarele din Efes” (I Corinteni 15, 32).

În rîvna pentru răspîndirea Evangheliei, „Apostolul neamurilor”, deși își îndreaptă mereu privirile spre cer, a trăit, însă, permanent cu picioarele pe pămînt, conștient că dobîndirea cetățeniei cerești este indisolubil legată de viețuirea în această lume, într-o permanentă străduință și luptă pentru dobîndirea virtuții ca mărturie a prezenței active a Duhului Sfînt în om⁶. Prin însăși misiunea incredințată de la Dumnezeu, Sf. Apostol Pavel a trăit în vîltoarea vieții, a cunoscut societatea timpului său cu toate contradicțiile, racilele și nedreptățile ei, luptînd din toate puterile — desigur, cu armele duhovnicești — împotriva acelor nedreptăți, deopotrivă piedici în calea mîntuirii. De aceea, pe baza principiilor extrase din Evanghelia divinului Învățător, Sf. Apostol Pavel a fost în măsură să sesizeze nedreptățile sociale și să schițeze cîteva jaloane ale învățăturii creștine privitoare la dreptatea socială, după care însetau toți dezmoșteniții sortii din acea vreme, îndeosebi sclavii și cei din clasele de jos. În epistolele pauline găsim numeroase idei privitoare la dreptatea socială, iar problemele la care se referă sînt tratate și soluționate în virtutea scopului final al creștinului: desăvîrșirea morală și dobîndirea mîntuirii sufletului în Împărăția cerurilor. Mai tre-

³ Dr. Jozef Holzner, *Paulus, Ein Heldenlebe in Dienste Christi*, in *religionsgeschichtlichem Zusammenhang dargestellt*, ed. II-a, Freiburg im Breisgau, 1937, p. 451.

⁴ Mircea Florian, *Îndrumare în filosofie*, București, I, a, pp. 142—143.

⁵ Prof. T. M. Popescu, *Sfîntul Pavel, Apostolul Neamurilor*, în „Studii Teologice”, nr. 7—8/1951, p. 572.

⁶ Pr. prof. Gr. T. Marcu, *Posibilitatea desăvîrșirii morale la Sf. Apostol Pavel*, în „Mitropolia Ardealului”, nr. 9—10/1960, p. 674 ș.u.

buie să se rețină, în această privință, că Sf. Apostol Pavel n-a avut nici pretenția și nici posibilitatea de a fi un reformator social care să lupte pentru întemeierea unei împărății pămîntești, sau pentru instaurarea unei noi ordini sociale, bazată pe dreptate, ci s-a ocupat de aceste probleme în măsura în care îmbunătățirea vieții pămîntești este un mijloc necesar pentru desăvîrșirea morală, în vederea dobîndirii vieții veșnice al cărui început se pregătește pe pămînt⁷. De aceea se poate spune că Sf. Pavel a insistat mai mult asupra atmosferei spirituale, a duhului cu adevărat creștin în care puteau fi dezlegate și soluționate problemele timpului, indicînd principalele idei care să ducă la înfăptuirea dreptății sociale.

Pe de altă parte, în concepția pauliană, soluționarea acestor probleme, este legată organic de problema „omului nou”, făcut după chipul lui Dumnezeu, în dreptatea și sfințenia adevărului (Efeseni 4, 24). Acest „om nou”, devenit astfel prin harul Botezului, este asemănător din starea paradisiacă, dar el trebuie să ajungă, prin efort propriu la starea de „bărbat desăvîrșit”, pe măsura vîrstei deplinătății lui Hristos (Filipeni 4, 8 ș.u.) „om nou” care nu se poate dezinteresa de lume, de suferințele semenilor săi, deci de problemele sociale⁸. Aceste convingeri îl vor face pe Sf. Pavel să devină printre confrății săi întru apostolat un vajnic și neînfricat propovăduitor al unor avansate idei de dreptate socială: egalitatea tuturor oamenilor, egalitatea bărbatului și a femeii, grija față de copii, înalta demnitate a omului, datoria generală a tuturor oamenilor la muncă etc.⁹ S-ar putea spune că „Apostolul neamurilor” a dat expresie pentru prima oară unei noi simțiri sociale, izvorită din spiritul Evangheliei Domnului, din cea mai aleasă moștenire a antichității necreștine, precum și din spiritul umanitar al legislației Vechiului Testament.

În cele ce urmează, ne propunem să aruncăm o privire asupra principalelor idei de dreptate socială, cu diferitele ei forme și expresii, așa cum rezultă din epistolele pauline și din unele locuri din Faptele Apostolilor, din care se poate conchide că Sf. Apostol Pavel a indicat principiile etosului creștin care face legătură între creștinii de acum două mii de ani și cei din vremurile noastre¹⁰.

Una din principalele idei pauline de dreptate socială este *egalitatea tuturor oamenilor în Hristos*. Ea își are obîrșia și temeiul în crearea primei perechi de oameni, Adam și Eva, și în descendența tuturor oamenilor din această pereche, toți oamenii fiind fii ai aceluiași Părinte bun și milostiv. Sf. Pavel afirmă categoric că întreg neamul omenesc se trage din același sînge: „Și a făcut Dumnezeu întreg neamul dintr-un

⁷ Prof. N. Chițescu, *Atitudinea principalelor religii ale lumii față de problema vieții pămîntești*, în „Ortodoxia”, nr. 2/1952, pp. 237, 247 ș.u.

⁸ Pr. prof. Gr. T. Marcu, *Omul cel nou în concepția...* (art. cit.), p. 428.

⁹ Diacon prof. N. Nicolaescu, *Sfîntul Apostol Pavel și creștinătatea actuală*, în „Studii Teologice”, nr. 7—8/1951, p. 459; pr. prof. L. G. Muntean, *Sfîntul Apostol Pavel mîncător cu brațele*, în „Studii Teologice”, nr. 7—8/1951, p. 430.

¹⁰ Cf. dr. J. Holzner, o.c., p. 452.

sînge, ca să locuiască pe toată fața pămîntului" (Faptele Apostolilor 17, 26). — Dar odată cu intrarea păcatului în lume, egalitatea dintre oameni s-a compromis, născîndu-se și accentuîndu-se tot mai mult inegalitatea cu toate urmările ei, exploatarea, diferențierea în clase, înrobirea unora de către alții, etc. Dar prin jertfa izbăvitoare a lui Iisus Hristos, s-a restaurat starea de egalitate între oameni, căci prin Botez toți oamenii se nasc din nou, redobîndind calitatea de fii ai lui Dumnezeu, deci de frați împreună, devenind toți egali și liberi: „Cîți în Hristos v-ați botezat, în Hristos v-ați și îmbrăcat. Nu mai este nici iudeu, nici elin, nu mai este nici rob, nici slobod, nu mai este nici parte bărbătească, nici parte femeiască, pentru că voi toți sînteți una în Hristos Iisus" (Galateni 3, 27—28; Coloseni 3, 11).

Sf. Apostol Pavel accentuează nu numai unitatea biologică a întregului neam omenesc și egalitatea în Iisus Hristos, ci și străvechea sa *unitate religioasă* incipientă: „Pentru că ceea ce este cunoscut despre Dumnezeu este vădit între ei, căci Dumnezeu le-a vădit lor. Cele nevăzute ale lui (Dumnezeu) se văd de la facerea lumii, înțelegîndu-se din fapte, adică veșnica lui putere și dumnezeire" (Romani 1, 19—20). Părintele tuturor oamenilor, în marea Sa iubire, a trimis pe Fiul Său în lume, spre mîntuirea tuturor celor ce vor crede în El și „de aceea, toți credincioșii din toate *neamurile* sînt chemați la mîntuirea în Iisus Hristos"¹¹. Mai mult, egalitatea dintre oameni poate fi dedusă și din unitatea lor pe plan moral, căci „neamurile" sau păgînii deși n-au primit legea pozitivă a Decalogului, ei știu totuși să facă „ceea ce poruncește legea" din fire, căci ei au fapta legii „încrisă" în inimile lor. De asemenea, vestea cea bună, Evanghelia lui Hristos, se adresează tuturor oamenilor, pentru că toți sînt egali, fiind „neamul lui Dumnezeu" (Faptele Apostolilor 17, 29) și toți sînt chemați la aceeași mîntuire în Hristos.

Dar creștinul văzut de Sf. Apostol Pavel, egal cu toți semenii săi, nu este un ins izolat, deoarece el trăiește alături și împreună cu aceștia, avînd numeroase și felurite relații de viață cu ei, iar problemele ce decurg „le soluționează în lumina concepției de viață pe care a îmbrățișat-o la Botez, în conformitate cu exigențele stării harice pe care i-o conferă calitatea de „mădular" viu al „trupului" lui Hristos"¹². Creștinul trăiește în comunitatea Bisericii împreună cu toți frații săi ca mădular al trupului lui Hristos: „Pentru că într-un duh ne-am botezat noi toți, ca să fim un singur trup, fie iudei, fie elini, fie robi, fie slobози și toți la un Duh ne-am adăpat" (I Corinteni 12, 13); „iar voi sînteți trupul lui Hristos și fiecare mădular în parte" (I Corinteni 12, 27).

Egalitatea nu înseamnă însă, după Sf. Apostol Pavel, nici uniformitate, nici identitate, căci precum în trup măduarele exercită diferite slujiri, așa și în Biserică creștinii au diferite chemări, dar același Duh și

¹¹ Mitropolit Nicolae Mladin, *Principii morale anticolonialiste*, în „Studii de Teologie morală", Sibiu, 1969, p. 68.

¹² Pr. prof. Gr. T. Marcu, *Sfîntul Apostol Pavel despre modelul de viață creștinească*, în „Studii Teologice, nr. 1—2/1957, p. 13.

același Domn lucrează în toți (I Corinteni 12, 5—6) : „Căci precum trupul este unul și are mădulare multe, iar toate mădularele trupului multe fiind, sînt un trup, așa și Hristos. Pentru că într-un Duh ne-am botezat noi toți, ca să fim un singur trup, fie iudei, fie elini, fie robi, fie slobozi, și toți la un duh ne-am adăpat. Căci și trupul nu este un mădular, ci multe” (I Corinteni 12, 12—14). De aici rezultă îndatorirea tuturor creștinilor de a păstra „unitatea Duhului întru legătura păcii” (Efeseni 4, 3), căci fiecare i s-a dat harul după măsura darului lui Hristos (Efeseni 4, 7.)

Alături de egalitate, *libertatea* este o altă caracteristică a omului nou : „Căci voi, fraților, ați fost chemați la libertate...” (Galateni 5, 13). După Sf. Apostol Pavel, libertatea constă în capacitatea omului renăscut prin harul Botezului, de a putea alege între bine și rău, întotdeauna binele. Aceasta este libertatea morală a creștinului care se extinde și pe plan social, manifestîndu-se în toate relațiile cu semenii săi în cadrul vieții sociale. Trăind în societate, creștinul trebuie să se manifeste ca un factor de ordine, deci să se supună stăpînirii (Romani 13, 1—2), dar nu de teamă, ci din îndemnul cugetului, deci să fie acceptată în mod liber (Romani 13, 5 ; Tit 3, 1). Cei ce se comportă așa, sînt oameni ajunși la „libertatea fiilor lui Dumnezeu”, deci în posesiunea capacității de a face binele și numai binele, de a săvîrși permanent și fără șovăire, acte liber consimțite, încuviințate de Dumnezeu, acceptate și lăudate de oameni, deci universal valabile. Această libertate nu poate fi însă, identică cu libertinajul și anarhia ; „Căci voi, fraților, ați fost chemați la libertate ; numai să nu folosiți libertatea voastră ca prilej de a sluji trupului, ci să slujiți unul altuia prin dragoste” (Galateni 5, 13). Drepturile la *egalitate* și *libertate* presupun firește și anumite datorii. Creștinul trebuie să pășească permanent pe calea virtuții, săvîrșind mereu toate „cite sînt adevărate, cite sînt (vrednice) de cinste, cite sînt drepte, cite sînt curate, cite sînt de iubit, cite sînt cu bun nume, orice virtute și orice (faptă de) laudă...” (Filipeni 4, 8).

În lumea sclavagistă, în care drepturile celor mai mulți erau ignorate, nesocotite și încălcate cu brutalitate, Sf. Apostol Pavel trebuie să se ocupe și de virtutea *dreptății*, cu atît mai mult, cu cît adeseori el însuși, împreună cu colaboratorii săi întru apostolat, a fost victima unor evidente nedreptăți, împotriva cărora a protestat (cf. Faptele Apostolilor 13, 10 ; 16, 37 ș.u. ; 23, 3 ; 25, 10, etc.). În concepția sa, creștinul adevărat, plămădit „întru dreptatea și sfințenia adevărului”, trebuie să se manifeste în primul rînd ca un om al dreptății, de vreme ce însuși Mîntuitorul a fericit pe „cei ce flămînzesc și însetoșează de dreptate” (Matei 5, 6). Dreptatea pretinde să se dea tuturor oamenilor cele ce li se cuvin, cu care, de fapt, noi le sîntem datori : „Dați, deci, tuturor cele cu care le sînteți datori : celui cu darea, dare ; celui cu vama, vamă ; celui cu frica, frică ; celui cu cinstea, cinste” (Romani 13, 7). Virtutea dreptății este înrădăcinată în iubire : „Nimănui cu nimic nu rămîneți datori, decît cu iubirea unuia față de altul...” (Romani 13, 8). O astfel de dreptate, temeinicită pe iubirea față de aproapele, îl va îndemna pe creștin, în orice împrejurare, la acțiuni în favoarea acestuia, spre a-i împlini ne-

voile lui : „Datori sintem noi cei tari să purtăm slăbiciunile celor nepu-tincioși și să nu căutăm plăcerea noastră, ci fiecare din noi să caute să placă aproapelui său spre zidirea lui la ce este bine” (Romani 15, 1—2). Dreptatea izvorită din iubire ne va face să înlăturăm egoismul : „Nimeni să nu caute ale sale, ci fiecare ale altuia” (I Corinteni 10, 24). Dacă une-ori cei ce comit nedreptăți scapă de sancțiunile omenești, ei nu vor scă- pa de sancțiunea divină : „Sau nu știți că nedreptii (cei ce comit nedrep- tăți) nu vor moșteni Împărăția lui Dumnezeu ?” (I Corinteni 6, 9) ; „cel ce face nedreptate își va lua plata nedreptății sale” (Coloseni 3, 25). Apostolul se dă pe sine ca exemplu de împlinitor al dreptății, scriind corintenilor că nimănui nu i-a făcut nici o nedreptate : „Faceți-ne loc în inimile voastre : N-am nedreptățit pe nimeni” (II Corinteni 7, 2).

Sf. Apostol Pavel are în vedere și aplicarea dreptății în relațiile dintre oameni, indicind și câteva expresii practice în cadrul vieții so- ciale : „Cine slujește în oaste cu solda lui ? Cine sădește vie și nu măn- încă din roadele ei ? Sau cine paște turmă și nu mănincă din laptele ei ?” (I Corinteni 9, 7—8). El revine asupra dreptului pe care-l au toți cei ce muncesc de a-și primi plata pentru munca lor, apărind în același sens și dreptul preotului : „Preoții care își țin bine dregătoria, să se în- vrednicească de indoită cinstă, mai ales cei care se ostenesc cu cuvîn- tul și cu învățătura. Pentru că Scriptura zice : Să nu legi gura boului care treieră și : Vrednic este lucrătorul de plata sa” (I Timotei 5, 17—18).

Dreptatea socială este incompatibilă cu prăpastia dintre bogați și săraci. Ea pretinde ca bunurile materiale prisositoare să fie folosite de posesorii lor pentru împlinirea nevoilor celor în lipsă. Adeseori Sf. Apostol Pavel și colaboratorii săi au devenit inițiatorii și organizatorii unor colecte în favoarea creștinilor săraci din Ierusalim sau din alte părți, încît prin aceasta el s-a dovedit sufletul unor acțiuni de adevărată asistență socială. Desigur, el i-a îndemnat să contribuie la aceste colecte în primul rînd pe cei bogați, pe cei ce au bunuri de prisos, dar a făcut apel și la cei mai nevoiași : „Căci dacă este bunăvoință, bine primit este darul, după cît are cineva, nu după cît nu are. Nu doar ca să fie altora ușurare, iar vouă necaz, ci ca să fie potrivire : prisosința voastră să îm- plinească lipsa aceloră, pentru ca și prisosința lor să împlinească lipsa voastră, spre a fi potrivire, precum este scris : Celui cu mult nu i-a pri- sosit, iar celui cu puțin nu i-a lipsit” (II Corinteni 12, 15)¹³. Cu aceasta Sf. Apostol Pavel a întrevăzut funcția socială a proprietății, tratată ul- terior mai pe larg de Sf. Vasile cel Mare, Sf. Ioan Gură de Aur și alți dascăli ai Bisericii.

Fiind în cea mai mare parte rezultatul furtului, exploatării, înșelă- ciunii și a altor nedreptăți în dauna aproapelui, starea bogaților nu poa- te fi de invidiat, cu atît mai mult cu cît nici un bogat nu duce cu el ni- mic din bogăția sa. De aceea, Sf. Apostol Pavel subliniază deșertăciunea bogăției : „Pentru că noi n-am adus nimic în lume, tot așa cum nici nu putem să scoatem ceva din ea afară. Ci avînd hrană și îmbrăcăminte, cu

¹³ A se vedea pe larg capitolele 8 și 9 din Epistola a II-a către Corinteni.

aceasta vom fi îndestulați" (I Timotei 5, 7—8). În schimb, primejdia bogăției pentru mintuirea sufletului este mai presus de orice îndoială: „Cei ce vor să se îmbogățească, dimpotrivă, cad în ispită și în cursă și în multe pofte nebunești și vătămatoare, ca unele care cufundă pe oameni în ruină și în pierzanie. Căci iubirea de argint este rădăcina tuturor relelor și cei care au poftit-o cu înfocare, au răătăcit de la credință și s-au străpuns cu multe dureri" (I Timotei 6, 9—10). De aceea, Apostolul dă îndemn lui Timotei: „Dar tu, omule al lui Dumnezeu, fugi de aceasta și urmează dreptatea, evlavia, credința, dragostea, răbdarea, blîndețea..." (I Timotei 6, 11). Deopotrivă l-a povățuit și cum să se comporte față de bogați: „Celor bogați în veacul de acum poruncește-le să nu se semețească, nici să-și pună nădejdea în bogăția cea nestatornică, ci în Dumnezeu cel viu, care ne dă cu belșug toate, spre îndulcirea noastră. Poruncește-le să facă ce e bine, să se îmbogățească în fapte bune, să fie darnici, să fie cu inimă largă, agonisindu-și lor bună temelie în veacul viitor, ca să dobîndească viața veșnică" (I Timotei 6, 17—19).

Sf. Apostol Pavel s-a arătat însă și un luptător hotărît împotriva nedreptăților a căror victimă a fost el însuși, colaboratorii săi sau chiar unii creștini din partea altor frați. Astfel, de nedreptatea făcută în Filipeni, cînd pretorii cetății, după ce au poruncit să fie bătuti cu toiege și închiși în temniță, au vrut să-i elibereze în ascuns, Sf. Apostol Pavel a protestat astfel: „După ce, fără judecată, ne-au bătut în piață pe noi care sîntem cetățeni romani, și ne-au băgat în temniță, acum ne scot afară pe ascuns! Nu așa! Ci să vină ei înșiși să ne scoată afară" (Faptele Apostolilor 16, 37). Aceeași atitudine demnă a fost repetată și în fața sinedriului din Ierusalim (Faptele Apostolilor 23, 3).

Întîlnind pricini de vrajbă între creștini, ca urmare a actelor de nedreptate ale unora față de alții, Sf. Apostol Pavel îi mustră aspru, deoarece mai apelau și la judecata tribunalelor păgîne: „O spun, spre rușinea voastră: Nu este, oare între voi nici un om înțelept, care să poată judeca între frate și frate? Ci se judecă frate cu frate și încă înaintea necredincioșilor? Este deci oricum o lipsă a voastră că aveți judecăți între voi. Pentru ce nu suferiți mai bine strîmbătatea? Pentru ce nu răbdați mai bine paguba? Ci voi înșivă faceți strîmbătate și aduceți pagubă, și aceasta fraților. Sau nu știți că nedreptății nu vor moșteni împărăția lui Dumnezeu? (I Corinteni 6, 5—9).

Sf. Apostol Pavel subliniază, tot ca o datorie de dreptate și *datoria de a munci*. Atunci cînd în sinul Bisericii din Tesalonic s-au produs neorînduieli și tulburări datorită unora care, în așteptarea parusiei Domnului, s-au dedat trîndăviei, apostolul se dă pe sine ca exemplu de hărnicie și muncă, spunînd: „Căci voi singuri știți cum trebuie să vă asemănați nouă, căci noi n-am fost fără rînduială cînd am fost la voi, nici n-am mîncat de la cineva pline de dar, ci cu muncă și cu trudă am lucrat noaptea și ziua... ca să vă dăm o pildă cu noi înșine, ca să faceți ca noi. Căci și cînd ne aflam la voi, v-am dat porunca aceasta: Cine nu vrea să lucreze, acela nici să nu mănînce" (II Tesaloniceni 3, 7—10). Prin aceste cuvinte munca este ridicată la cea mai înaltă cotă, conside-

rînd-o nu numai datorie de onoare pentru fiecare om, ci în același timp și singurul mijloc de autorealizare și autoperfecționare a persoanei umane. Iar dacă astăzi, în general, în ierarhia valorilor umane munca ocupă locul cel mai înalt, cea dintîi expresie individuală și socială i-a dat-o Apostolul neamurilor, datorită de a munci avînd-o toți ce sînt în stare să muncească.

Trăind în vastul Imperiu roman, cu o organizare statală puternică, Sf. Apostol Pavel a ținut să insiste și asupra îndatoririlor pe care creștinii le au față de autoritatea de stat, așadar a datoriei care rezultă din așa-numita dreptate legală. Deși în acea vreme în fruntea Imperiului roman se afla alienatul, crudul și nedreptul împărat Nero (54—68), Apostolul neamurilor nu ezită să scrie romanilor (la anul 57), care încă atunci și-au putut da seama de extravagantele noului împărat: „Tot sufletul să se supună stăpînirilor celor mai înalte, căci nu este stăpînire decît de la Dumnezeu, iar stăpînirile care sînt, de Dumnezeu sînt rînduite. Pentru aceea, cel ce se împotrivesc stăpînirii, se împotrivesc rînduiei lui Dumnezeu. Iar cei ce se împotrivesc își vor lua osîndă” (Romani 13, 1—2). El cere tuturor supunere față de autoritatea de stat, dar nu numai una exterioară, de teamă, ci o supunere din îndemnul conștiinței: „De aceea este nevoie să vă supuneți nu numai pentru frică, ci și pentru conștiință” (Romani 13, 5), deoarece reprezentanții stăpînirii sînt „slujitori ai lui Dumnezeu spre binele fiecăruia” (Romani 13, 4). De aceea, creștinii au și datorită de a se ruga „pentru conducători și pentru toți cei care sînt în înalte dregătorii” (I Timotei 2, 1). Apostolul își încheie îndemnul date romanilor, poruncindu-le să-și împlinească nu numai îndatoriile impuse prin legile de drept, ci și cele ce provin din legea morolă: „Dați deci tuturor cele cu care sînteți datori: celui cu darea, dare; celui cu vama, vamă; celui cu frica, frică; celui cu cinstea, cinste” (Romani 13, 7). Cu alte cuvinte, îndatoririle ce decurg din dreptatea legală sînt în fond datorii care își au temeiul în *voința lui Dumnezeu*, a cărui dreptate „rămîne în veac”, iar statul avînd un rol hotărîtor în păstrarea ordinii în viața socială, își are rostul său și în planul mîntuirii oamenilor.

Sf. Apostol Pavel n-a putut trece cu vederea nici instituția socială a acelei vremi, legată de structura statului antic, care perpetua cea mai revoltătoare nedreptate socială și anume *sclavia*. Fără îndoială că, în condițiile de atunci nu putea fi vorba de desființarea ei, deoarece în primul rînd, misiunea noii religii nu a fost de ordin social-politic, ci de ordin religios-moral urmărind mîntuirea omului¹⁴. Cu toate acestea, este unanim recunoscut faptul că creștinismul a diminuat asperitățile sclaviei și a împlinit adeseori absența dreptății pentru cei mici și oropsiți, recunoscînd și respectînd demnitatea umană în oricare om, deci și în sclav. În sinul comunităților creștine s-au creat noi relații între membrii acestora, indiferent de clasa socială căreia îi aparțineau, bazate pe

¹⁴ Diacon prof. O. Bucevschi, *Hristos în viața socială*, în „Ortodoxia” nr. 1/1955, p. 143.

dreptate și iubire și făcînd astfel să dispară prăpastia dintre stăpîni și sclavi. Desființînd sclavia din punct de vedere moral, creștinismul a pregătit și urgentat desființarea acestei instituții barbare, prin crearea unor relații noi între oameni ¹⁵.

În scrierile pauline se reflectă cu prisosință concepția autorului cu privire la sclavie. Deși ea mai continua să fie o instituție existentă, între stăpîni și sclavi trebuia să se instaureze asemenea relații, încît ei să devină egali, să fie frați întru Hristos. Aceasta înseamnă că sclavii urmau să nu mai simtă jugul sclaviei, ci să fie tratați de stăpîni ca frați în Hristos. Pe baza acestor noi relații, atît comportarea sclavilor, cît și a stăpînilor trebuia să fie în conformitate cu virtuțile dreptății și iubirii creștine: stăpînii trebuie să dea sclavilor ceea ce li se cuvine, știind că și ei au un stăpîn în ceruri (Coloseni 4, 1). Ei trebuie să se poarte cu blîndețe față de sclavi, încetînd cu amenințările și brutalitățile, știind că Stăpînul din ceruri — al sclavilor și al stăpînilor — este fără părtinire (Efeseni 6, 9). Sclavii trebuie să slujească stăpînilor cu bunăvoință, ca Domnului, știind că oricine va face bine, fie robul, fie stăpînul, același lucru îl vor primi și ei de la Domnul (Efeseni 6, 6—8).

Concepția pauliană în privința noilor relații dintre stăpîni și sclavi, care urma să se generalizeze, se poate observa îndeosebi din epistola către Filimon ¹⁶. Apostolul îl roagă pe Filimon din Colose, în calitate de prieten și de părinte duhovnicesc, să-l reprimească pe sclavul său Onisim, fugit la Roma, unde Sf. Pavel l-a întîlnit și l-a creștinat, dar nu ca pe un rob, ci ca pe un frate prea iubit, așadar cu aceeași dragoste cu care l-ar primi pe însuși autorul epistolei. Iar dacă Onisim prin fuga sa l-a păgubit pe Filimon cu ceva atunci însuși Apostolul Pavel îl va despăgubi, spre a nu-i aminti destinatarului că îi este dator cu sine însuși. Dacă Filimon îl va primi așa pe Onisim — cu convingerea că va face chiar mai mult decît aceasta — inima lui se va liniști întru Domnul" (Filimon 1—21).

Dincolo de duioșia și mărinimia care se degajează din această epistolă ce vizează un caz particular el rămîne ilustrativ în problema sclaviei din punct de vedere creștin: noile relații dintre stăpîni și sclavi, înrădăcinate în iubirea față de aproapele și temeluite pe egalitate și dreptate, schimbă radical instituția sclaviei. Deși din punct de vedere legal, instituția se menține ca atare în fapt ea este ca și desființată, deoarece vechile relații dintre cei doi parteneri, bazate pe nedreptate și frică „se tolesc” în văpaia iubirii. Respectul față de demnitatea umană, cerut de dreptatea socială, se realizează astfel prin căldura iubirii, stăpînii și sclavii devenind una în Iisus Hristos (Galateni 3, 28; Coloseni 3, 11).

O altă problemă pe care Sf. Apostol Pavel o rezolvă în spiritul dreptății sociale este cea a raportului dintre bărbat și femeie, dintre soț și so-

¹⁵ Pr. I. Mircia, *Sclavia în înțelepciunea creștinilor din primele veacuri*, în „Glasul Bisericii”, nr. 7—8/1973.

¹⁶ Prof. Nicolae Colan, *Sf. Pavel către Filimon*, Sibiu, 1925.

ție, în cadrul căsătoriei. Recunoscînd egalitatea dintre bărbat și femeie, Apostolul neamurilor acordă o mare importanță relațiilor ce trebuie să existe între soți. În dreptul roman, prin căsătorie lua naștere unele drepturi și datorii reciproce, dar se menținea și se consfințea inegalitatea dintre bărbat și femeie, prin acel „*jus vitae necisque*” pe care soțul îl deținea în familie asupra soției și copiilor. Dimpotrivă, concepția Sfințului Apostol Pavel în această problemă rezultă clar din textul de la Efeseni 5, 22—33, în care după ce reproduce citatul de la Facere 2, 24, arată că, legătura dintre bărbat și femeie, prin căsătorie avînd origine divină este una dintre cele șapte taine. Ea nu se face în baza unei simple convenții umane, ci asupra ei se revărsă harul divin, fiind asemănătoare legăturii dintre Hristos și Biserică : așa precum Hristos este capul Bisericii, așa și bărbatul este cap femeii. De aceea, bărbații sînt datori să-și iubească femeile lor ca și trupurile lor, precum și Hristos a iubit Biserica și s-a dat pe Sine pentru ea, iar cel ce-și iubește femeia sa, pe sine se iubește (Efeseni 5, 28). Căsătoria este numită „*taină mare*”, deoarece este făcută după chipul legăturii dintre Mirele Hristos și Biserica, mireasa Sa (Efeseni 5, 32).

Sf. Apostol Pavel acordă o atenție aparte și raporturilor dintre părinți și copii. Deși la temelia lor stă iubirea, ele fiind, însă, raporturi sociale, dau naștere la datorii reciproce pe bază de dreptate. „Copii, ascultați pe părinții voștri în Domnul, că aceasta este cu dreptate” (Efeseni 6, 1 ; Coloseni 3, 20) ; „Și voi, părinților, nu întăriți la minie pe copiii voștri, ci să îi creșteți întru învățătura și certarea Domnului” (Efeseni 6, 4 ; comp. Coloseni 3, 20). Astfel, în creștinism nu mai poate fi vorba de acel „*jus vitae necisque*” al părinților față de copii. În schimb se cer copiilor — tot ca datorii de dreptate — să se supună părinților și să-i asculte, deoarece aceștia nu vreau decît binele lor, precum însuși Mîntuitorul subliniază : „Cine este omul acela ... care de va cere fiul său plîne, el să-i dea piatră, sau de va cere pește, el să-i dea piatră ?” (Matei 7, 9—10). În consecință, pentru ca viața în familie să se desfășoare în cele mai bune condiții, este necesar ca relațiile reciproce dintre soți și cele dintre părinți și copii să fie bazate pe dreptatea izvorîtă din iubire, „ca în veacul de acum să trăim cu înțelepciune, cu dreptate și cu cucerinicie” (Tit 2, 12).

Dreptatea socială nu poate fi însă înfăptuită în stare de învrăjbi-re, ură, neînțelegere și luptă între oameni și popoare, ci numai într-o atmosferă de pace și bunăvoință, deci într-o societate în care domnește pacea. De aceea, creștinismul prețuiește atît de mult pacea. Insuși Mîntuitorul Hristos a fost vestit de proroci ca „împărat al dreptății și al păcii”, iar Sf. Apostol Pavel numindu-L preot „după rînduiala lui Melchisedec” (Evrei 6, 20 ; 7, 11, 17), explică numele celui ce l-a întîmpinat pe Avraam ca : rege al dreptății și al păcii (Evrei 7, 1—2). În Iisus Hristos, Dumnezeu ni se descoperă ca „Dumnezeul păcii” (Romani 16, 20 ; I Corinteni 14, 33 ; Filipeni 4, 9 ; I Tesaloniceni 5, 23 ; II Tesaloniceni 3, 16 ; Evrei 13, 20 etc.), iar Evanghelia Mîntuitorului este „Evanghelia păcii” (Efeseni 6, 15). După Sf. Pavel, Iisus Hristos este „pacea noastră” (Efeseni

2, 14), deoarece prin jertfa Sa a făcut pace între om și Dumnezeu : „Avem pace cu Dumnezeu prin Domnul nostru Iisus Hristos” (Romani 5, 1 ; 5, 10 ; Efeseni 2, 16 ; Coloseni 1, 20) ¹⁷. Iar dacă Împărăția lui Dumnezeu „nu este mincare și băutură, ci dreptate și pace și bucurie în Duhul Sfânt” (Romani 14, 17), atunci pacea va trebui să se întroneze și să se manifeste pretutindeni. În acest sens, Sf. Pavel îndeamnă pe credincioși : „Să umblați cu vrednicie ... silindu-vă să păstrați unitatea Duhului întru legătura păcii” (Efeseni 4, 1—3), iar referindu-se la pacea cu ceilalți oameni, spune : „Căutați pacea cu toată lumea și sfințenia, fără de care nimeni nu va vedea pe Dumnezeu” (Evrei 12, 14), precum și : „Dacă este cu putință, pe cât stă în puterea voastră, trăiți în pace cu toți oamenii” (Romani 12, 18). O astfel de pace între oameni, care izvorăște din pacea adusă în lume de Mîntuitorul, este *pacea lui Dumnezeu care covîrșește toată mintea*” (Filipeni 4, 7), căci Iisus Hristos, a împăcat întreolaltă toți oamenii, toate popoarele, întreaga existență ... ¹⁸.

Fără îndoială, această înaltă virtute, atît de necesară și atît de prețuită de Apostolul neamurilor, se află în cea mai strînsă legătură cu dreptatea. Căci, pe de o parte, temeiul împărăției păcii este dreptatea, iar pe de alta, dreptatea își poate arăta roadele și se poate manifesta mai deplin în pace, căci „Împărăția lui Dumnezeu ... este ... dreptate și pace și bucurie în Duhul Sfânt” (Romani 14, 17). În concepția pauliană dreptatea nu se poate despărți de pace, deoarece orice pace între oameni trebuie să aibă la temelie dreptatea ; la rîndul ei dreptatea este inseparabilă de pace, deoarece nu poate fi decît un rod al păcii. Cu alte cuvinte, dreptatea socială este în același timp condiția păcii ca și roada sau fructul acesteia.

Din vastul repertoriu de probleme sociale de care s-a preocupat Sf. Apostol Pavel, ne-am oprit la cîteva, în cadrul cărora ideile de dreptate socială trebuiau să-și găsească o aplicare constantă. Căci dacă prin dreptatea socială se înțelege virtutea care se manifestă în voința fermă și constantă de a respecta și apăra drepturile fiecărui om și a-i vrea binele ¹⁹, Apostolul neamurilor nu numai că n-a omis-o pe aceasta din preocupările sale, dar a considerat-o virtute necesară pentru conviețuirea „în pace” a oamenilor și pentru dobîndirea Împărăției cerurilor. În acest sens trebuie să înțelegem îndemnul Apostolului din epistola către Evrei : „Faceți cărări drepte pentru picioarele voastre, așa încît cine este șchiop să nu se abată, ci mai vîrtos să se vindece” (Evrei 12, 13). A face „cărări drepte pentru picioare”, înseamnă a contribui prin muncă și strădanie personală la instaurarea unui climat de dreptate în lume, a lucra prin toate mijloacele la transpunerea în viață a principiilor și

¹⁷ Arthur Utz, *La doctrine sociale de l'Eglise à travers des siècles*. vol. I, Paris, 1970, p. XIX.

¹⁸ Mitropolit Nicolae Mladin, *Despre pace*, în „Studii de Teologie morală”, Sibiu, 1969, p. 111.

¹⁹ Diacon prof. O. Bucevski, *Învățătura creștină despre iubire și dreptate ca virtuți sociale*, în „Studii Teologice”, nr. 9—10/1953, p. 582.

normelor echităţii sociale, pe care le-a subliniat şi recomandat Sf. Apostol Pavel : egalitatea, libertatea, dreptul la muncă, înlăturarea exploatării, recunoaşterea valorii muncii, dispariţia nedreptăţilor, inegalităţilor şi discriminărilor dintre oameni, popoare şi rase, supunere şi respect faţă de autorităţile statale, respectarea drepturilor în cadrul familiei, pacea şi apărarea ei.

Este deci de datoria tuturor creştinilor din lumea întreagă să rămână fideli ideilor şi învăţăturilor Sfintului Apostol Pavel, adaptînd şi adîncind conţinutul acestora la condiţiile şi la problemele contemporaneităţii dovedind prin aceasta hotărîrea comună de a aduce omenirii o autentică slujire creştină, după modelul şi în spiritul celei aduse creştinilor şi tuturor oamenilor din vremea sa de însuşi Apostolul neamurilor.

CONDIȚIILE PREMERGĂTOARE SECRETULUI MĂRTURISIRII

de : prot. NICODIM BELEA

Nu se poate vorbi despre „secretul mărturisirii” fără să cunoaștem evoluția practicii spovedaniei individuale și mai ales răspunderea pe care și-o ia duhovnicul în fața lui Dumnezeu și a credincioșilor.

Spovedania este o necesitate de ordin psihologic pentru că Dumnezeu a așezat în firea noastră un fapt : atunci când te apasă un păcat nu îl spui oricui, ci cauți pe cineva de încredere pe care îl știi că ți-ar ajuta în frământările ce le ai și îi destăinuiești, tainic, tot necazul. După ce ți-ai spus greul, acesta descrește sau dispare.

Mărturisirea secretă urmată de pocăință a existat tot timpul și constituie parte integrantă din fazele care se succed în Sfinta Taină a Spovedaniei. După cum păcatul este un act personal, așa și mărturisirea urmată de pocăință sînt acte personale, cu care trebuie să te prezinți în fața lui Dumnezeu și să-ți precizezi starea de păcătoșenie, căci Dumnezeu dă dezlegarea și iertarea tot personal prin rugăciunea duhovnicului, care este legat să tacă.

Sfinții Părinți și tradiția Bisericii ne precizează și locul și felul în care trebuie să te spovedești. În actul spovedaniei se întâlnește preotul-duhovnic cu credinciosul în lăcașul bisericii în fața icoanei Mîntuitorului. Aici îl așteaptă în chip nevăzut Hristos care stă între el și părintele său sufletesc. Pravilele spun că „dacă nu va fi biserică, atunci să se spovedească într-un loc curat și fără gilceavă, căci Dumnezeu se găsește în tot locul”¹. Penitentul va face o mărturisire expozitivă și explicită pe baza examenului de conștiință și a însemnărilor cu care vine. Exomologhitarul lui Nicodim Aghioritul spune : „Cu însăși gura ta să spui păcatele tale, pentru că deși le ai scrise ca să nu le uiți, ai totuși datoria ca tu singur să le mărturisești duhovnicului”². De obicei ești ispitit să nu te prezinți în fața semenului de încredere pe care ți l-ai ales și prin

¹ PBG cap. 13 al. 2 (*Pravila Bisericească Govora*), ed. I. M. Bujoreanu, București, 1865 și PMB Glava 327 (*Pravila lui Matei Basarab*), Tirgoviște, 1652.

² CFS *Carte foarte folosite de suflet*, ed. VI, București 1928, p. 140—141.

infiltrarea mindriei și a rușinării încerci să-ți impui anumite rezerve pentru a ascunde sau a retușa unele păcate. O atitudine destul de frecventă este încercarea penitentului de a ridica circumstanțe atenuante dînd vina pe altcineva³. Acestor fel de penitenți li se adresează explicit Nicodim Aghioritul: „Se cuvine să te mărturisești fără rușinare, căci rușinarea pe care o frîgi cînd te mărturisești aduce mărire și har de la Dumnezeu... Diavolul cînd faci păcatul îți dă îndrăzneală și nerușinare, iar cînd îl mărturisești îți dă frică și rușinare. Deci să-ți mărturisești păcatele tale nici adăugînd, nici scăzînd, nici spunînd jumătate din păcatele tale la un duhovnic și jumătate la altul ca să-ți împuținezi rușinea...⁴”. Părinții Bisericii spun că „cel ce a fost rănit în luptă, nu se rușinează să se încredințeze în mîinile unui medic înțelept. Așa trebuie să facă și omul rănit de satana, să nu se rușineze a-și mărturisi păcatele, căci cel ce se rușinează să-și arate ranele sale, capătă rac și se întinde pustiirea la tot trupul său”⁵.

Sfînta Scriptură a Vechiului Testament ne arată că Mărturisirea individuală s-a practicat de pe vremea protopărinților noștri Adam și Eva, care au săvîrșit primul păcat din lume. Dumnezeu cheamă pe Adam și Eva la o mărturisire personală așteptînd și o explicare a modului cum au păcătuit și a cauzei care i-a determinat la păcat. Dumnezeu întreabă deosebit pe Adam: „Pentru ce ai făcut aceasta”?, o întreabă apoi Dumnezeu pe Eva „Pentru ce ai făcut aceasta?” (Facerea 3, 13). Femeia dă vina pe șarpe. Dumnezeu întreabă deosebit pe Adam: „Nu cumva ai mîncat din pomul din care ți-am poruncit să nu mînci?” Adam ocolește răspunsul și dă vina pe însuși Dumnezeu: „Femeia pe care mi-ai dat-o să fie cu mine, aceea mi-a dat din pom și am mîncat” (Facerea 3, 11—13). Lucrul acesta s-a întîmplat și cu Cain. Provocat de Dumnezeu să-și mărturisească păcatul uciderii fratelui său, el refuză spunînd că nu este păzitorul fratelui său (Facerea 4, 9)⁶. Dumnezeu deși știa totul în legătură cu căderea lor, a pretins și pretinde să spună fiecare cu gura lui păcatul, ca prin aceasta să i-l aducă în cercul luminos al conștiinței, să-l facă să mediteze asupra slăbiciunilor sale și să nu mai păcătuiască. Se mai găsesc în Vechiul Testament atîtea cazuri în care recunoașterea păcatului prin mărturisirea personală înaintea preotului, a adus iertarea (Leviticul 5, 5; 6, 1—7; Numerii 5, 6—7).

În Noul Testament găsim pe Sfîntul Ioan Botezătorul, pe malul Iordanului, aproape de Bet-abara (casa gazdei), care chema la pocăință și cerea celor care veneau să se boteze, mărturisirea păcatelor (Matei 3, 6; Marcu 1, 5)⁷. După pogorîrea Sfîntului Duh peste Apostoli în ziua Cincizecimii, aceștia au devenit primii membri ai Bisericii (Faptele Apo-

³ Cf. prot. Nicodim Belea, *Funcțiunea soteriologică și educativă a Tainei Spovedaniei*, în revista „B.O.R.” nr. 5—6/1982, p. 486 ș.u.

⁴ CFS, pp. 142—144.

⁵ Citat la: pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Mărturisirea păcatelor și pocăința în trecutul Bisericii*, în rev. „B.O.R.” nr. 3—4/1955, p. 229.

⁶ Idem, o.c., pp. 220—221.

⁷ Tertulian, *De baptismo*, 20 (Migne P.L. I, 1222).

stolilor 2, 21—41) și au continuat să boteze în numele Sfintei Treimi pe toți care se mărturiseau și credeau în Iisus Hristos.

Începînd cu veacul al II-lea Biserica a început să se dezvolte mai mult în extensiune decît pe verticală. Mase întregi cereau primirea în creștinism și astfel Biserica s-a văzut nevoită să ia măsuri de verificare prin spovedanie, a candidaților. Aceasta o confirmă unele scrieri și Părinții apostolici și postapostolici cum sînt: Barnaba, Clement Romanul, Ignatie Teoforul, Irineu, Tertulian, Ciprian, Origen și Didahia Apostolilor.

Veacul al IV-lea aduce mai multă claritate în valoarea soteriologică a mărturisirii însoțită de pocăință. Pe la începutul acestui veac, Afraates, înțeleptul persan, spune în omiliile sale că medicul numai așa poate prescrie un medicament folositor pentru boala păcatului, dacă cunoaște boala. Se face deci asemănare între rană și păcat, între pocăință și doctorie. Doctoria îți poate vindeca rana radical, poți deveni imun și poți lupta mai ușor cu păcatul. Sfîntul Vasile cel Mare compară de asemenea bolile trupesti cu cele sufletești. Dă voie duhovnicului să scurteze timpul epitimiei dacă bolnavul (păcătosul) se face sănătos mai devreme decît prevăd canoanele. Nici medicul nu reține în spital pe bolnavul care se face sănătos înainte de timpul scris în cărți. Aici joacă rol mare voința celui păcătos care se spovedește și voința bolnavului care se găsește în spital. Atît unul cît și altul strigă clipă de clipă: „Nu vreau să mor”, „vreu să trăiesc”. Aceasta e o atitudine creștină, căci atît Sfînta Scriptură cît și Sfînții Părinți nu au în optica lor moartea, ci viața. Credinciosul nu face uz de „moarte eutanasiacă”, ci dorește o moarte după voia lui Dumnezeu. El vrea să trăiască pentru că e conștient că viața nu și-a dat-o singur, ci i-a dat-o Dumnezeu și numai El dispune asupra ei. Medicamentele administrate de medici bolnavilor sînt ajutoare pentru alinarea durerilor și de vindecare, nu pot fi de exterminare pentru că omul nu este numai al lui Dumnezeu, ci și al societății care prin legile sale îl ocrotește pînă la moartea naturală.

Biserica creștină a organizat asistența bolnavilor încă de pe vremea apostolică prin diaconi, iar în vremea postapostolică, Sfîntul Vasile cel Mare a întemeiat primele bolnițe. Astăzi, în terapia spirituală se prescrie bolnavilor sufletești „epitmii” care sînt medicamente morale, norme de îndreptate, nu de ucidere⁸.

Dar o încordare a voinței tale încopciată de voința lui Dumnezeu, nu poate avea loc decît atunci cînd stai permanent în relație cu El, cînd te mărturisești numai Lui prin duhovnicul tău, nu tuturor în masă. Dumnezeu ți se descoperă și te apără numai în relația EU-TU. Despre o spovedanie în masă n-a fost vorba niciodată în trecutul Bisericii creștine, ci: numai de o „strigare” în public, printr-un delegat, a păcatului închi-

⁸ Can. 102 sin. VI ec.; can. 8 Sf. Grigorie al Nisei; pr. prof. dr. D. Stăniloae, *Dogmatica*, vol. III, București, 1978, p. 134; Sf. Ioan Gură de Aur, *Cuvînt despre pocăință*, trad. Șt. Bezdechi, Sibiu, 1938, pp. 9—11; Alexe Comoroșan, *Dogmatica ortodoxă, partea specială*, Cernăuți, 1889, p. 649; prot. dr. Marcu Bănescu, *Reflecții teologice în legătură cu eutanasia*, în rev. „Mitropolia Banatului”, nr. 1, ianuarie-februarie 1986, p. 12 passim.

nării la idoli sau trecerea la vreo erezie, care amenință toată obștea. Se mai striga păcatul în public și atunci când păcătosul dorea să facă aceasta, în scopul liniștirii conștiinței sale. Dar și aceasta numai după ce și-a făcut mărturisirea individuală și secretă în fața duhovnicului și numai cu cormisimântul acestuia, așa cum a îngăduit Natan, regelui David, după mărturisire.

Rezumind cele spuse pînă aici ne apare tot mai luminoasă ținta în jurul căreia se desfășoară toată spovedania : mîntuirea ca act sinergic pentru dobîndirea căreia colaborează voința credinciosului cu voința lui Dumnezeu. Dar pentru ca Taina să ducă la mîntuire, mărturisirea nu trebuie să fie numai individuală, monologală, expozitivă și secretă, ci mărturisirea trebuie să aprindă în sufletul duhovnicului conștiința că el lucrează în numele lui Hristos și este obligat să păstreze „secretul mărturisirii” ca garanție a dorinței divine de a nu compromite acțiunea zidirii împărăției lui Dumnezeu pe pămînt.

Secretul mărturisirii a existat de la începuturile Bisericii creștine și constituie parte integrantă din disciplina Sfintei Taine a Spovedaniei. Biserica a trebuit să instituie o disciplină în scopul menținerii ordinii sale interne care să asigure drum deschis mărturisirii individuale și secretului mărturisirii. Aceasta o făcea prin excluderea recalitrantilor din sinul ei (Matei 18, 15—17). Apostolii și urmașii lor au ascultat și au asigurat respectarea măsurilor divine luate prin fixare de „canoane” speciale (pravile), care sînt „norme” după care creștinul să-și reorganizeze viața așa cum vrea Dumnezeu. Astfel, canoanele și pravilele nu exclud definitiv reprimirea păcătosului în comunitate, dar de la excomunicare pînă la reprimire era o cale lungă. Cel exclus trebuia să treacă prin patru trepte care constituiau o probă de foc în mod progresiv. Mai întîi vinovatul se oprea la ușile bisericii și cerșea *plîngînd* mila credincioșilor de a se ruga pentru dînsul să fie iertat. Trecea în pridvorul bisericii unde avea voie să *asculte* slujba în *genunchi*, pînă era somat să iese deodată cu cei „chemați” ce se găseau acolo în vederea primirii Botezului. Cînd socotea de cuviință „cel mai mare”, îi îngăduia să poată sta împreună cu ceilalți *credincioși* pînă la sfîrșitul liturghiei, fără dreptul de a se împărtăși cu Sfînta Taină a Euharistiei. Ceea ce trebuie reținut aici, este că, nu trecea nimenea dintr-o treaptă într-alta fără ca preotul să nu așeze mîna pe capul lui mărturisindu-l ca să-i cunoască păcatul pentru care a fost excomunicat față de care preotul păstra secretul cu mare strănsnicie.

Despre obligativitatea păstrării secretului mărturisirii, Sfînta Scriptură grăiește lămurit : „Niciodată să nu spui ceea ce ai auzit . . . Auzit-ai cuvînt ? Să moară la tine” (Sirah 19, 7 și 10). Sfîntul Vasile cel Mare în canonul 34 și Sfîntul Nichifor Mărturisitorul în canonul 28 opresc să se dea în vileag cele ce știe duhovnicul din scaunul mărturisirii. Violarea acestui secret constituie nu numai o înjosire a duhovnicului, dar îl aduce și sub pedeapsă canonică. În Pravilă citim : „Duhovnicul care va spune păcatele acelor care i se spovăduiesc, acela să aibă canon oprirea de la preoția lui trei ani. Iar alți învățători poruncesc să-i fie luat darul de

tot, și darul preoției și al duhovniciei, numai aceasta să aibă voie să se cuminece dumnezeieștii preceștanii⁹.

Dar în afară de orice pedeapsă omenească, violarea secretului mărturisirii atrage după sine pedeapsirea preotului de către Tatăl ceresc ca un sperjur și trădător al mijloacelor mântuirii. Un asemenea preot compromite întreaga acțiune de zidire a împărăției lui Dumnezeu pe pământ și a mântuirii celor încredințați lui. Iar Domnul cerului și al pământului va veni asupra lui și va cere oile Sale din mâinile lui și nu îi va mai da lui să pască oi, după spusele proorocului Iezechiil (34, 2—10).

Dar mai presus de toate, duhovnicul va avea mereu în fața sa pe mai Marele Păstorilor, care-i poruncește să ia pe umerii săi oaia cea răătăcită. În acest scop preotul-duhovnic trebuie să fie un om întreg, căci arta duhovniciei îi reclamă întreaga sa ființă așa cum cere Scriptura să fie : preot după rânduiala lui Melchisedec.

⁹ PMB, glava 319.

SFÎNTUL ANTIMIS (I)

de: LIVIUS I. JEBELEAN

Semnificația dogmatică și importanța sa liturgică

La săvârșirea Sfințelor Taine și a ierurgiilor sînt folosite anumite obiecte și odoare bisericești „bunuri sfinte”, care sînt „adevărate teofanii”, „descoperiri tainice ale Dumnezeuului celui viu, care în purtarea Sa de grijă își întoarce întreita Sa față către noi”¹. Ele trebuiesc privite nu numai sub aspectul valorii lor artistice, istorice sau arheologice, ci mai ales sub raportul semnificației lor dogmatice și al simbolismului lor liturgic. Alături de Sfînta Evanghelie, cartea de ritual care „întruchipează pe Hristos” și de sfintele vase necesare dumnezeieștii liturghii, de o foarte mare însemnătate este sfîntul antimis. El exprimă mai mult decît obiectele sau odoarele bisericești, deoarece este investit prin sfințire cu o putere deosebită, fără de care nu se poate oficia sfînta liturghie. În el și prin el se păstrează sfintele moaște, constituind un omagiu adus sfinților care și-au orientat viața în conformitate cu preceptele Mîntuitorului. Devenit prin sfințire un „bun sacru”, sfîntul antimis se transformă în loc al prezenței divine, de la care putem dobîndi daruri ale mîntuirii; el este mai important „decît însuși edificiul bisericii și de aceea este prețuit ca un odor deosebit al Sfintei noastre Biserici dreptmăritoare”².

În cursul vremii s-au dat antimisului diferite definiții, mai mult sau mai puțin mulțumitoare. După opinia majorității cercetătorilor, antimisul ține locul sfintei mese, acolo unde ea nu se află, pentru săvîrșirea Sfintei Euharistii. Fără sfîntul antimis nu se poate săvîrși sfînta liturghie, nici chiar acolo unde se află prestol sfințit și cu sfinte moaște. În esență, „antimisul este o pînză de in sau de mătase, care cuprinde sfinte moaște, fiind zugrăvit pe o singură față cu scene din viața Min-

¹ Pr. prof. Ilie Moldovan, *Credința ortodoxă privind sfințenia altarului*, în „Telegraful român”, nr. 5—6 și 7—8/1986/1 și 15 februarie, p. 4.

² Diac. prof. Ioan Ivan, *Sfîntul antimis. Importanța unor Sfinte Antimise de la Mănăstirile Neamț și Secu*, în rev. „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, nr. 5—6/1968, p. 271.

tuitorului, avînd ca scenă principală punerea în mormînt a Domnului și care este absolut necesar liturghisitorului, ca jertfelnic, pentru aducerea Jertfei celei fără de sînge atît în biserică, cît și în afară de biserică, acolo unde și cînd este nevoie, fiind sfințit, semnat și datat de însuși episcopul locului”³. În lumina acestei definiții, sfîntul antimis este prin funcțiunea lui obiect al Liturghiei, dar în același timp și al Dogmaticii, al istoriei și artei bisericești precum și al Dreptului bisericesc.

Cuvîntul „antimis” exprimă însuși destinația lui rituală și de aceea în timpul oficierei sfintei liturghii el este întins pe sfînta masă. Termenul a fost întrebuițat pentru prima oară într-un panegiric alcătuit în cinstea Sfîntului Marcian, episcopul Siracuzei, martirizat în persecuția împotriva creștinilor declanșată de împărații romani Valerian și Gallienus. În panegiric se spune că la intrarea unei peșteri de la mormîntul Sfîntului Marcian se arătau duhuri necurate, ceea ce a făcut pe urmașul său în episcopat, Teodosie, să așeze la intrarea acelei peșteri „o masă mistică ce se numește antimis” și să se slujească pe ea Sfînta Liturghie...⁴. În-suși faptul istoric relatat în acest text al panegiricului se referă la perioada creștină primară (secolul III) în care sfîntul antimis se întrebuița deja la oficierea sfintei liturghii sub același nume (it̃is Kallitai antimission). Prin urmare, esența utilizării antimisului la sfînta liturghie este de origine apostolică și postapostolică, deși precizarea datei este imposibilă deoarece antimisele străvechi nu s-au mai păstrat, rămînînd ca punct de reper numai canoanele ce reglementează întrebuițarea și forma lor, așa cum sînt cele date de Sinodul II Trulan. (692)⁵.

Din comentariul pe care-l face Teodor Balsamon la canonul 31 al Sinodului II Trulan — care interzice clericilor să slujească în lăcașuri de închinare fără incuviințarea episcopului respectiv — rezultă că antimisul a existat și pînă atunci în practica bisericească („căci pentru aceasta au fost create și antimisele și se fac de către arhieriei locului cînd săvîrșesc sfințirea unei biserici: ca să fie depuse pe sfîntele mese ale lăcașurilor și nu numai să înlocuiască sfîntul jertfelnic și așa numitele minse ale sfintei mese... , deci să arate că slujba se face într-un astfel de lăcaș cu incuviințarea episcopului”)⁶, avînd la bază o tradiție îndelungată, în sensul că era întrebuițat la altarele mobile utilizate și pînă în secolul IV. Pe vremea împăratului Constantin cel Mare (305—337) existau „altare portabile”, iar istoricul Sozomen din secolul V scrie că acesta „cînd pleca la luptă, purta cu sine un cort în formă de capelă,

³ Diac. Nica N. Tuță, *Sfîntul antimis. Studiu istoric, liturgic și simbolic*, teză de doctorat, București, 1943, p. 19. Definiții asemănătoare, clare și cuprinzătoare găsim și la: Konrad Onasch, *Liturghie und Kunst der Ostkirche in Stichworten*, Leipzig, 1981, pp. 25, 26; E. Trenkle, *Liturgische Geräte und Gewänder der Ostkirche*, în „Reallexikon zur Byzantinischen Kunst”, München, 1962, pp. 120—124; Fr. Heiler, *Die Ostkirchen*, München, 1971, p. 191.

⁴ S. Petrides, *Antimension*, în „Dictionaire d'Archéologie chrétienne et de liturgie”, vol. I, Paris, 1924, col. 2320.

⁵ Pr. Petre Vintilescu, *Liturghierul explicat*, București, 1972, pp. 148—150.

⁶ Migne, P.G., vol. 137, col. 616.

unde putea să laude pe Dumnezeu, să facă rugăciuni și să participe la Sfintele Taine”⁷.

O atitudine asemănătoare exprimă și prof. Klaus Gamber, directorul Institutului de studii liturgice din Regensburg, în sensul că antimisul se întrebuița deja în veacul V sub formă de altar portabil, din lemn sau din piatră⁸. Bisericile vechi orientale coptă și siriană întrebuițază pînă astăzi ca jertfelnic mobil o scîndură de lemn, îngustă și lungă, sfințită de episcop, numită „Tablitha”, despre care relatează în canoanele sale și episcopul Ioan din Tella (+538)⁹. Prin urmare, de timpuriu s-a simțit nevoia unui „altar portabil”. Fără a cunoaște cu exactitate configurația lui în primele secole, este însă, cert că el avea însemnătatea antimisului¹⁰.

Alte mărturii în sprijinul originii antimisului, ca o continuare a altarului mobil — portabil, le găsim în epistolele II și IV ale Sfântului Ciprian, la ieromonahul Beda Venerabilul, care scrie că la „anul 632, doi preoți englezi, misionari la saxoni, duceau cu ei vasele sfinte și piatra de altar, săvîrșind zilnic sfînta liturghie”¹¹.

Liturgiștii români Badea Cireșeanu și Vasile Mitrofanovici pun originea antimisului în legătură cu epoca persecuțiilor împotriva creștinilor. Cel dintîi, bazîndu-se pe scrisoarea a IV-a a Sfântului Ciprian al Cartaginei, scrie: „Sfinții servitori, fiind prigoniți de tirani, duceau cu ei sfînte mese în peșteri, în închisori, munți și văi, și acolo săvîrșeau pe ele liturghia. Și pentru că aceste mese purtate din loc în loc erau din lemn, piatră, metal și prin urmare greu de purtat, s-a înlocuit cu timpul acest material, cu o pînză sfințită de în ori de mătase în chipul antimisului nostru, pe care se poate săvîrși sfînta liturghie...”¹². V. Mitrofanovici arată că în epoca persecuțiilor, spre a feri sfintele de pîngărire în locurile expuse profanărilor, înțîlștătorii bisericilor întrebuițau în locul sfîntei mese, „o bucată de pînză sfințită, cu care se puteau acoperi Sfintele Taine și erau ușor de scos din biserică. Apoi, deoarece bisericile erau așezate în vechime deasupra mormintelor martirilor, s-a hotărît mai tîrziu — cu privire la această datină străveche — ca în antimis să se pună moaște de martiri și precum bisericile fără moaște nu erau privite ca sfințite (canonul 7 al Sinodului VII ecumenic), așa și antimisele fără moaște nu erau considerate sfințite”¹³.

⁷ Ivan Goșev, *Antimist, Liturgicesko i tirkovno-arheologicesko isledovanje (Antimisul, Studiul liturgic, eclesiologic și arheologic)*, Sofia, 1925, p. 23. Sozomen, *Istoria bisericească*, trad. rom. de mitropolitul Iosif Gheorghian, București, 1897, p. 16.

⁸ Klaus Gamber, *Byzantinische Nachbildungen des heiligen Sindon*, în rev. „Der Fels” nr. 9/1982, pp. 256—259.

⁹ Pr. prof. Ene Braniște, *Liturgica generală*, București, 1985, p. 504.

¹⁰ Konrad Onasch, *Liturghie und Kunst der Ostkirche in Stichworten*, Leipzig, 1981, pp. 25—26.

¹¹ Migne, P.L. tom. 95, col. 244 B.

¹² Badea Cireșeanu, *Tezaurul liturgic*, vol. II, București, 1910, p. 444.

¹³ Vasile Mitrofanovici, *Liturgica Bisericii Ortodoxe*, Cernăuți, 1929, pp. 247—248.

Prin urmare, antimisul este o continuare a vechiului altar portabil sau mobil din epoca primelor persecuții, când în locul jertfelnicului, se întrebuița „ceva”, care mai târziu a devenit „antimis”, deci un înlocuitor al altarului creștin, generalizat sub acest nume. Rostul antimisului de astăzi este categoric același pe care îl aveau vechile altare mobile, El mai poate fi pus în legătură și cu o altă pînză a sfintei mese, la fel de veche, numită „ilition” (latinescul „involvere” — înfășor), ce se așeza pe sfînta masă sub disc și potir, iar uneori avea aceeași destinație ca sfîntul aer, adică pentru acoperirea Sfintelor Daruri la proskomidie și pe sfînta masă. În privința folosirii „ilitionului” pe sfînta masă există, de asemenea dovezi la fel de vechi, pe care le oferă Optat din Mileve (sec. IV), Isidor Pelusiotul (+440), Ioan Pustnicul (+595), Sf. Simeon al Tesalonicului, Sf. Ciprian, Nichifor Mărturisitorul, etc.¹⁴.

În aceeași epocă a persecuțiilor, creștinii au adăugat „ilitionului” sfînte moaște, dîndu-i întrebuițarea pe care o avea pînă atunci altarul portabil. Ilitionul era de fapt o pînză care simboliza giulgiul și pe care se puneau sfînte vase în timpul săvîrșirii jertfei.

Un antimis nesfîntit și fără moaște se numește și acum „ilition”, despre care teologul grec Trembelas scrie: „Cu toate că sfîntirea ilitionului și a antimisului este aceeași și cu toate că antimisul se întinde sub Sfintele Daruri la fel cu ilitionul, iar ca formă nu se deosebește aproape cu nimic, dacă nu se vor coase pe ilition moaște mucenicești, acesta nu se face antimis, ci rămîne ilition, veșmînt trebuincios pentru săvîrșirea tainei pe Sfintele Mese, dar fără să aibă putere de a ține locul înlocuitorului sfintei mese”¹⁵.

Cum în secolul VIII a apărut o altă formă a persecuțiilor (iconoclasmul susținut cu violență de împărații bizantini din dinastia isaurienilor), antimisul s-a generalizat și ca o formă de rezistență la această atitudine eterodoxă. Teologul L. R. Pargoire scrie că preoții în acea vreme au recurs la o soluție originală: utilizarea unei scînduri, împodobită cu o icoană pioasă, în grosimea căreia „închideau cîteva mici pîrticele de sfînte moaște și prin aceasta se avea tot ce trebuia pentru a înlocui masa sacrificiului și care constituia ceea ce se numește antimis, cu care se putea face slujba oriunde”¹⁶. Așa se explică faptul că în epoca iconoclasmului se înmulțesc dovezile despre existența și întrebuițarea antimisului, ca obiect liturgic, după cum rezultă și din mărturiile lui Nichifor Mărturisitorul, patriarhul Constantinopolului, Sf. Teodor Studitul, Sf. Teofan Mărturisitorul¹⁷.

Pe lîngă cele relatate, mai este necesară o precizare: originea antimisului trebuie căutată atît în altarele mobile întrebuițate în epoca persecuțiilor (deci începînd cu secolul I), cît și în vechiul ilition, ca ur-

¹⁴ Klaus Gamber, *art. cit.*, pp. 256—259.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ L. R. Pargoire, *L'église byzantine de 527 à 847*, Paris, 1923, p. 340.

¹⁷ Diac. Nica M. Tuță, *o.c.*, pp. 27—28.

mare a acestei necesități practice. Este absolut sigur că în epoca persecuțiilor, creștinii au folosit această piesă de cult „mai importantă decît înșăși clădirea bisericii”¹⁸, fie și sub un alt nume. Antimisele au fost, așadar, folosite din veacul apostolic în biserici și au fost apoi generalizate (în secolul VIII), ca reacție la eterodoxia iconoclaștilor care și-au permis inovația sfințirii de biserici fără sfinte moaște¹⁹.

Una dintre inscripțiile cele mai vechi păstrate pe antimise datează din anul 1148, pe un antimis rusec: „Jertfelnicul Sfîntului Mucenic Gheorghe, sfințit de către Nifon, arhiepiscop de Novgorod, după dispozițiunile episcopului de Rostov, Nestor, în timpul cneazului Gheorghe. Septembrie 1, anul...”²⁰.

Utilizarea sfîntului antimis ca „dumnezeiesc și sfînt altar” sau „jertfelnic dumnezeiesc și sfînt”²¹, capătă o semnificație dogmatică aparte. Faptul că dascălii Bisericii, atunci cînd vorbesc despre Sfînta Euharistie, „folosesc cuvinte care subliniază caracterul ei de jertfă, ca: altar, masă, jertfă, aducere etc.”²² — pe care le întîlnim și în expresiile definind antimisul — sugerează taina euharistică ce se săvîrșește pe acest odor sfînt.

Caracterul dogmatic al legăturii dintre jertfă și masa de jertfă este subliniat de canonul 18 al Sinodului I ecumenic: „Pe sfînta masă este așezat mielul lui Dumnezeu, cel ce ridică păcatele lumii și e sacrificat Domnului, de liturghisitor ca jertfă nesîngeroasă”. Chipul jertfei Mîntuitorului este redat în actul liturgic prin sfîntul antimis, care reprezintă în permanență — cum se observă pe cele mai vechi antimise ortodoxe — „fie icoana Răstîgnirii, fie icoana punerii în mormînt a trupului Mîntuitorului, trup din care s-a vărsat sîngele mîntuitor”²³.

Întreaga simbolică reprezentată de iconografia de pe sfîntul antimis are o semnificație dogmatică. Crucea Răstîgnirii sau icoana punerii în mormînt a Mîntuitorului actualizează „jertfa de pe cruce adusă de Mîntuitorul Însuși, la care participă și Biserica”²⁴.

În ceea ce privește iconografia antimiselor, la început ele erau simple pînze sau scînduri care se așterneau sub potir și disc, dar treptat au început să fie decorate, ornate și ele cu cruce, apoi cu variante mai complicate ale crucii, respectiv cu episodul pămîririi de pe Golgota, deoarece antimisul însuși simbolizează mormîntul Mîntuitorului Iisus Hris-

¹⁸ Prot. dr. Gheorghe Cotoșman, *Antimisele Mitropoliei Banatului sec. XVIII—XIX*, în „Mitropolia Banatului”, nr. 10—12/1965, p. 719; același *Vechile antimise din bisericile Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului*, în „M.B.”, nr. 4—6/1967, p. 263.

¹⁹ Nicodim Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, trad. U. Kovincici și prof. dr. N. Popovici, vol. I, Arad, 1930, pp. 319, 396.

²⁰ Ivan Goșev, o.c., p. 76.

²¹ Diacon Ioan Ivan, *art. cit.*, p. 283.

²² Hristu Andrușos, *Dogmatica*, trad. de pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Sibiu, 1930, p. 312 ș.u.

²³ Sergiu Bulgakov, *Dogma euharistică*, trad. rom. de Paraschiv Angheliescu, București, 1936, pp. XI—XII.

²⁴ *Teologia dogmatică și simbolică*, manual pt. Institutele teologice, vol. II, București, 1958, p. 891.

toș sau giulgiul în care a fost înfășurat la punerea în mormînt. Simbol al biruinței asupra morții, crucea „odinioară unealtă de tortură și de rușine, a ajuns să fie obiect de venerație, instrument indispensabil la săvîrșirea actelor liturgice”²⁵. Treptat, crucea de pe antimisele vechi este înfrumusețată, adăugîndu-i-se și obiectele de tortură, ca : trestia, cu care Iisus a fost lovit peste cap (Matei 27, 30), sulita, cu care a fost împunsă coasta Sa din care a ieșit sînge și apă (Ioan 19, 34), mîna, cu care a primit loviri peste obraz (Matei 26, 67), legăturile de la mîini (Matei 27, 2), ligheanul, de care sa folosit Pilat cînd s-a spălat pe mîini, pentru nevinovăția Mîntuitorului (Matei 27, 24), etc. La acestea se mai adaugă : buretele, în care i s-a dat Mîntuitorului să bea oțet amestecat cu fiere (Matei 27, 40), zarurile, cu care ostașii romani și-au disputat că-mașa Mîntuitorului (Matei 27, 35), precum și sigiliul, pus la mormînt (Matei 27, 64), simbolizat prin pecetea pusă de episcopul locului pe antimise. Nu lipsesc nici coroana de spini pusă pe capul lui Iisus, piroanele, cleștele, ciocanul și biciul — adică toate obiectele prezente în cursul răstîgnirii. Pe alte antimise, Hristos stă viu, în picioare, în mormînt sau în potir. Ideea principală, cu adînc înțeles dogmatic, este că Trupul lui Hristos a fost jertfit și a înviat pentru a da viața pe care o primim prin Sfînta Euharistie, săvîrșită pe sfînta masă. Totuși, în general a rămas predominantă scena punerii în mormînt, întilnită pe epitafe încă din secolul XII, care din punct de vedere dogmatic și canonic este pe deplin justificată. În general, orice lucru simbolic amintind suferințele Domnului, ca etape ale operei de mîntuire, de la momentul prinderii în grădina Ghetsimani și pînă la mărta Sa Înviere și Înălțare la cer, este folosit și pus în valoare la întocmirea compoziției iconografice a sfîntului antimis.

În legătură cu întrebîntarea antimisului, în cursul timpului s-au pus anume întrebări și s-au luat diferite măsuri, născute din situații și împrejurări locale. Așa spre pildă, mitropolitul Moise Petrovici al Belgradului și Timișoarei se adresase în 1728 patriarhului Hrisant al Ierusalimului aflat în acea vreme în Țările Române, întrebîndu-l dacă este îngăduit ca acolo unde nu există biserică, să se officieze sfînta liturghie pe un antimis ambulant, transportat din loc în loc. În scrisoarea expediată din Iași în septembrie 1728, Hrisant a răspuns că aceasta este îngăduit. Misionarii pe care el însuși îi trimite la arabi în pustiu fac slujba liturghiei în peșteri sau în alte locuri pe un simplu antimis ; chiar și domnii Moldovei și Valahiei în campanii au cu ei preoți care fac liturghia în locul unde se opresc, cum făceau odinioară împărații și generalii, nu numai pe uscat ci și pe mare²⁶.

În „Mărturisirea Ortodoxă” (întrebarea 107), mitropolitul Petru Movilă scrie că preotul, pentru a putea săvîrși Sfînta Euharistie „trebuie să îngrijească să fie altar acolo unde voiește să slujească, sau cel puțin

²⁵ Pr. dr. I. Zugravu, *Sfînta cruce ca obiect liturgic*, Cernăuți, 1937, p. 3.

²⁶ La I. Petrides, *art. cit.*, col. 2322.

antimis, fără de care nici într-un chip nu poate să aducă jertfa cea fără de sînge".

Sfântul antimis este absolut obligatoriu pentru oficierea sfintei liturghii, iar fără el nu se poate „a se sluji sfînta liturghie nici în biserică, unde stă totdeauna pe sfînta masă, și nici în afară de biserică”²⁷. Sfînta liturghie se săvîrșește numai în biserică sau în paraclise și capele sfințite și cu antimis, în sfîntul altar. În cazuri deosebite și cu aprobarea episcopului, sfînta liturghie se poate oficia și în afara bisericii, pe o masă pe care se întinde sfîntul antimis, fără de care nu se poate aduce jertfa cea nesîngeroasă²⁸. Sf. Simeon al Tesalonicului canonisește pe preotul „care va sluji sfînta liturghie fără antimis, cu 200 de metanii, iar de va sluji în biserică netîrnosită și fără antimis, să i se ia preoția”²⁹. Antimisul este împăturit după un procedeu anume, stabilit cu exactitate și este învelit cu „iliton”. El se desface în timpul sfintei liturghii în vederea punerii pe el a Sfîntelor Daruri, împăturîndu-se din nou la finele slujbei”³⁰. Prin urmare, rostul și utilitatea antimiselor a devenit tradițională, o expresie a însăși continuității de credință apostolică.

În ceea ce privește sfințirea antimiselor, este o certitudine că ele au fost sfințite încă de la începutul întrebuintării lor, dar este greu de precizat cînd s-a hotărît sfințirea lor după o rînduială specială. Știri documentare despre sfințirea lor după un ritual aparte există din secolul VI³¹. La iacobiți, însă, începînd cu secolul V se sfințea scîndura pe care ei o întrebuintau ca jertfelnic ambulant — aceasta fiind o dovadă că exista o formulă de sfințire a antimisului. Din secolul VIII, pe baza unor manuscrise, se poate urmări rînduiala sfințirii bisericilor, iar în cadrul acestora și a antimiselor (codicele Barberini, manuscrisul 959 din biblioteca mănăstirii Sf. Ecaterina din Sinai).

Scriitorii de mai târziu, care s-au preocupat de antimise, spun că sfințirea acestora se făcea concomitent cu sfințirea bisericilor. Așa tilcuiește Teodor Balsamon canonul 31 al Sinodului II Trulan. În același sens scrie și episcopul Ioan de Cipru: „Pregătirea antimisului nu se face niciodată decît numai la sfințirea unei biserici noi”, „căci antimisul, ca și Mirul, se sfințește după tradiție așezată de părinți”³².

Paralel cu aceasta, practica bisericească a consemnat, însă și procedura sfințirii separată a antimiselor, fără a fi legată de tîrnosirea bisericilor. Sf. Simeon al Tesalonicului (secolul XV) scria că patriarhul Constantinopolului aplica acest procedeu, trăgînd concluzia că sfințirea antimisului poate fi oficiată și aparte de cea a mesei³³. Această rînduială

²⁷ *Învățătura de credință ortodoxă*, București, 1952, p. 257.

²⁸ Pr. prof. Petre Vintilescu, o.c., p. 148; prof. F. V. Lilienfeld, *Die Göttliche Liturgie des hl. Johannes Chrysostomus*, Erlangen, 1979, Heft C.

²⁹ Diac. prof. Ioan Ivan, *art. cit.*, p. 276.

³⁰ Pr. prof. Petre Vintilescu, o.c., p. 149.

³¹ J. Braun, *Der christliche Altar in seiner geschichtlichen Entwicklung*, München, 1924, p. 732.

³² Migne, P.G., vol. 119, col. 9760.

³³ T. Teodorescu, *Tratat asupra tuturor dogmelor noastre ortodoxe*, București, 1865, pp. 119—120.

se practică și în Biserica noastră, firește cu precizarea că sfințirea antimiselor este o prerogativă ce aparține exclusiv episcopilor ³⁴.

Antimisele se sfințesc, ca și mesele, prin stropirea cu vin roșu, cu apă de trandafir, cu ungerea cu Sfintul Mir și cu punerea părticelelor din sfintele moaște unse cu Sfintul Mir, împreunându-se toate acestea cu rugăciunile și psalmii rînduiți la sfințirea bisericii ³⁵.

Rugăciunile pentru sfințirea bisericii și antimiselor sînt cuprinse în Molitfelnic sau Euhologhiu. Odată cu extinderea tipăriturilor bisericești în Biserica noastră, slujba sfințirii antimiselor a fost introdusă în cartea intitulată „Arhieraticon”, precum, și în cea intitulată „Slujba sfințirii bisericii”.

Grație semnificației dogmatice și importanței sale liturgice, sfintul antimis, se păstrează cu grijă și stă în permanență pe masa sfintului altar, acoperit cu Sfinta Evanghelie. În cazuri vitrege — ca spre exemplu incendii, cutremure, etc. — preotul aflat în timpul sfintei liturghii, trebuie să înfășoare cu el Sfintele Taine și ieșind din biserică, „în alt loc de cinste, pe același antimis să termine slujba, continuînd de unde a lăsat-o cînd a ieșit...” ³⁶. Păstrarea sa în integritate și cu sfințenie este încă o dată subliniată prin precizarea : „Dacă antimisul este rupt, zdrențuit sau innegrit, încît să nu se cunoască literele scrise pe el, sau de va fi de hîrtie, să nu se slujească nicidecum pe el”, iar preotul aflat în culpă „cade sub pedeapsa opririi de a săvîrși cele preoțești, sau sub pierderea harului” ³⁷.

³⁴ N. Milaș, o.c., vol. II, p. 504.

³⁵ V. Mitrofanovici, o.c., p. 876.

³⁶ *Liturghierul*, București, 1980, p. 417.

³⁷ Idem, p. 419.

MIRCEA VODĂ CEL MARE

de: prof. N. STOICESCU

Există în trecutul patriei noastre epoci și personalități care dau mai multă lumină istoriei poporului nostru, epoci și personalități care, prin realizările lor strălucite, rămân pentru totdeauna în amintirea urmașilor. Una dintre aceste personalități este Mircea cel Mare (1386—1418), care a devenit de-a lungul celor șase veacuri ce s-au scurs de la urcarea sa pe tronul Țării Românești, în septembrie 1386, un simbol luminos al luptei pentru apărarea integrității teritoriale și a independenței patriei. În paginile ce urmează vom încerca să subliniem câteva din meritele pentru care voievodul Țării Românești este considerat drept unul din cei mai de seamă domnitori din trecutul acesteia.

Primul dintre aceste merite este acela de *organizator al țării*, în-deosebi a mijloacelor ei de apărare. Mircea Vodă moștenise de la înaintașii săi, Basarab Întemeietorul, Vlaicu-Vladislav și Radu I, o țară cu o independență asigurată și cu o poziție internațională consolidată. Trebuind să facă față primejdiei otomane, necunoscută predecesorilor săi, domnul a reorganizat mijloacele de apărare a țării pentru a putea rezista acestei grave amenințări.

În vremea lui s-a statuat obligația tuturor locuitorilor țării de a participa la apărarea acesteia în caz de gravă primejdie, de a se strânge sub steagurile țării, la chemarea domnului, în „oastea cea mare”. Apelul la sprijinul întregii populații, alcătuită în cea mai mare parte din țărani, i-a permis lui Mircea să salveze țara de la copleșirea străină și să-i asigure un mare prestigiu pe plan internațional, într-o epocă în care statele sud-dunărene dispăreau de pe harta Europei și erau integrate Imperiului otoman aflat în plină expansiune.

În același scop al apărării, domnul Țării Românești a fortificat linia Dunării cu cele două puternice cetăți de la Turnu (Măgurele) și Giurgiu.

Un alt domeniu în care spiritul de bun organizator al domnului s-a manifestat din plin a fost organizarea generală a statului, începând cu

sfatul domnesc, al cărui membri — dregători sau sfetnici — apar pentru prima oară în documente în această epocă. Tot acum se stabilește formularea documentelor de cancelarie, care reglementau relațiile dintre puterea centrală și locuitorii.

Cel de-al doilea mare merit al lui Mircea cel Mare este acela de *unificator și întregitor al teritoriului Țării Românești*. După cum, în timpul contemporanului său Roman I, Moldova și-a extins teritoriul în sud până la „Marea cea Mare”, tot astfel, în chip firesc, Mircea cel Mare a inclus în hotarele Țării Românești teritoriul Dobrogei, vechi pământ românesc, astfel încât în vremea domniei sale, țara s-a întins din Banatul Severinului până la Marea Neagră. În vremea domniei sale, *Țara Românească a atins cea mai mare întindere teritorială*, exprimată în mîndrul titlu domnesc al lui Mircea: „mare voievod și singur stăpînitor, domn a toată țara Ungrovlahiei și al părților de peste munți, încă și spre părțile tătărești și herțeg al Amlașului și Făgărașului și domn al Banatului Severinului și de amîndouă părțile peste toată Podunavia, încă și pînă la Marea cea Mare și singur stăpînitor al cetății Dîrstor”¹. Fiecare din elementele acestui lung titlu — de un fast aproape imperial — corespunde unor date reale.

Domnul moștenise unele din aceste teritorii, cum sînt Banatul Severinului sau Amlașul și Făgărașul, pe care le stăpîniseră și unii din înaintașii săi ca Vlaicu-Vladislav, Radu I și Dan I², iar la teritoriile care făceau parte din stăpînirile mai vechi, Mircea a adăugat Dobrogea și sudul Moldovei cu Chilia, care alcătuiau așa-numitele „părți tătărești”.

Pentru administrarea Banatului de Severin — care cuprindea toată partea orientală a Banatului de astăzi — Mircea a înființat o dregătorie nouă, aceea de ban; în timp ce Vlaicu-Vladislav — care a stăpînit și el Banatul — se intitula el însuși ban de Severin (banus de Zeurino). Mircea cel Mare își spune „domn al Banatului Severinului”, iar dregătoria o încredințează unui boier al său, Radu ban, care îndeplinea în această regiune atribuții administrative, militare și judecătorești. *Domnia lui Mircea constituie, deci, un moment deosebit de important pentru istoria Banatului, aflat în mare parte sub stăpînirea marelui voievod*.

Merită să reținem, apoi, faptul că includerea Dobrogei în componența statului medieval Țara Românească s-a făcut fără luptă și a avut drept scop principal apărarea acestei provincii românești de cîmpotirea otomană, după dispariția lui Ivanco, conducătorul ei și, probabil, ruda lui Mircea. Așa cum s-a arătat, judecînd după tot ce știm cu privire la istoria Dobrogei după 1386, este neîndoielnic că domnul Țării Românești

¹ D. Onciul, *Titlul lui Mircea cel Bătrîn și posesiunile lui*, „Conv. literare”, 1901—1903; reprodus în *Scriseri istorice*, ed. A. Sacerdoțeanu, I, București, 1968.

² Despre ultimul, Sigismund de Luxemburg declară, la 16 mart. 1390, că ocupase „cu puternica sa oștire” regiunea Mehadieci, ceea ce arată pînă unde se întindea stăpînirea domnului Țării Românești (*Documenta Romaniae Historica*, D. I. p. 124). Despre stăpînirea domnilor din Țara Românească asupra Banatului de Severin (de la care se trage numele provinciei Banat), vezi Maria Holban, *Din cronica relațiilor româno-ungare în secolele XIII—XIV*, București, 1981.

a fost chemat chiar de forțele locale dobrogene, lipsite de un conducător capabil să organizeze apărarea împotriva primejdiei externe; Mircea a devenit astfel „domn al cetății Dîrstorului și despot al țărilor lui Dobrotici”.

Un alt merit nepieritor al domniei lui Mircea cel Mare — poate cel mai mare din toate — este acela de a fi stăvilat la Dunăre expansiunea otomană, asigurînd astfel independența țării sale într-o epocă în care — așa cum arătăm — statele sud-dunărene dispăreau rînd pe rînd sub loviturile oștilor otomane³. În 1389, după lupta de la Kossovopolje, Baiazid Ilderim (Fulgerul) a supus Serbia, iar peste patru ani, la 1393, a lichidat ultimul țarat bulgar, țarul Sișman dispărînd și el de pe scena istoriei. Ajunși la Dunăre, turcii amenințau direct independența Țării Românești.

Încă înainte de acest an — văzînd neputința conducătorilor statelor sud-dunărene și știind că după supunerea acestora va veni rîndul țării sale — Mircea cel Mare a început lupta împotriva primejdiei otomane. În 1388 — cînd o oaste turcească se îndrepta spre Țara Românească — „au bătut-o vlahii, și toți turcii pînă la unul sau doi s-au înecat în Dunăre; astfel au scăpat în acea vreme bulgarii și vlahii de cîmpul turcesc”, — aflăm dintr-o cronică bulgară a vremii⁴.

În 1390 o nouă oaste otomană atacă Țara Românească, dar — după cum spune un martor ocular — „Mircea, voievodul valah, i-a lovit pe turci și i-a nimicit rău și abia au scăpat”⁵.

Continuîndu-și politica de expansiune după atingerea liniei Dunării, în 1394, Baiazid a condus o mare expediție pentru supunerea Țării Românești unde a intrat „ca un fulger strălucitor, ca un vînt puternic, cu trupe nenumărate, acoperind orizontul țării Valahiei” — după cum se laudă o cronică otomană⁶.

Ferindu-se să dea lupta imediat după trecerea Dunării, în condițiile superiorității numerice a trupelor adversarului, Mircea le-a lăsat să înainteze prin țara pustiiată pentru a-i lipsi pe adversari de mijloace de aprovizionare. Lovind prin surprindere cetele ce se depărtau de tabără în căutarea disperată a hranei, oastea românească întregia cu sabia opera nimicitoare a foamei. După cum arăta un cronicar al vremii Laonic Chalcocondil, „urmărind pe Baiazid, Mircea s-a luptat în mod strălucit cu el și se spune că încolțea foarte rău oastea care străbătea Țara Românească, o primejduia și nu înceta să o răpună”⁷.

³ Vezi îndeosebi P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, București, 1944 și B. T. Cămpina, *Lupta Țării Românești împotriva expansiunii otomane (1335—1415) în „Scrieri istorice”*, I, București, 1973, pp. 233—261.

⁴ P. P. Panaitescu, o.c., pp. 208—212.

⁵ B. T. Cămpina o.c., p. 246.

⁶ *Cronici turcești privind țările române*, Extrase, I, pp. 48—49.

⁷ Laonic Chalcocondil, *Expuneri istorice*, ed. V. Grecu, București, 1958, p. 64.

După un document otoman, Baiazid ar fi venit prin Banat, unde ar fi distrus cetățile Timișoara, Mehadia, Orșova, etc., după care ar fi trecut în Țara Românească. Analizînd documentul, A. Decei a arătat însă că expediția otomană în Banat înainte de lupta de la Rovine este imaginară (*Relații româno-orientale*, București, 1978, p. 220).

Hărțuite continuu și chinuite de încercările la care le supuneau vijetele oșteni ai lui Mircea, epuizate de oboseală, de foame și de boli, oștile invadatoare — ajunse doar umbra propriei lor măreții strălucitoare — au fost atacate prin surprindere într-un loc îngust și mocirlos, unde nu se puteau desfășura. Aici, „la locul numit Rovine”, la 17 mai 1395⁸, Mircea cel Mare a obținut una din cele mai strălucite victorii din îndelungata istorie a războaielor pentru apărarea gliei strămoșești. Lupta a fost foarte crâncenă, încît cerul nu se mai vedea de mulțimea săgeților, iar apele Argeșului erau roșii de sîngele celor uciși. În această înfruntare, însuși sultanul Baiazid „s-a înspăimîntat și a fugit”⁹, din cauza pierderilor suferite de oastea sa.

Este foarte posibil ca unele lupte să se fi desfășurat și în Banat, unde venise regele Sigismund de Luxemburg cu oștile sale pentru a tăia retragerea sultanului¹⁰.

După marea victorie de la Rovine, Mircea cel Mare a continuat lupta împotriva Imperiului otoman, participînd la cruciada de la Nicopole din 1396, terminată cu un cumplit dezastru pentru oștile creștine și obținînd singur, în anul următor, o nouă victorie împotriva oștilor otomane ce atacau Țara Românească.

Deosebit de cordiale au fost relațiile lui Mircea cel Mare cu domnii Moldovei Petru Mușat, Roman I și Alexandru cel Bun. Colaborarea politică dintre Țara Românească și Moldova a căpătat forme concrete în anii 1389—1391 cînd, prin mijlocirea lui Petru Mușat, s-a încheiat tratatul de alianță dintre Mircea și regele Vladislav al Poloniei, îndreptat împotriva pretențiilor hegemoniste ale regelui Ungariei.

Ulterior, inițiativele lui Mircea Vodă în legătură cu Moldova vor spori în intensitate, paralel cu agravarea primejdiei turcești. Astfel, în primăvara anului 1400, el a intervenit în luptele dinastice din Moldova reușind să-l impună pe Alexandru, fiul lui Roman I și va începe o lungă și glorioasă domnie, care-l va consacra ca „cel Bun”. Pe efemerul domn Iuga, sprijinit de regatul polon, „l-au luat Mircea voievod”, cu alte cuvinte a fost prins și dus în Țara Românească. Este limpede, așadar, că *marele domn muntean a pus bazele unui bloc politico-militar constituit din cele două principate române din afara arcului carpatic*.

După moartea lui Baiazid, la 1402, Mircea avea să joace rolul unui adevărat arbitru al situației politice din sud-estul Europei; este vremea în care domnul Țării Românești era numit de turci, cu stimă și respect, „cel mai puternic și cel mai viteaz dintre principii creștini”¹¹. Mai merită să subliniem faptul că Mircea a fost silit de împrejurări să intervină în Imperiul otoman, unde — datorită dezordinei ce domnea în absența unui

⁸ Data luptei e controversată: după unii istorici lupta ar fi avut loc la 10 octombrie 1394, deși ar putea fi vorba de mai multe bătălii.

⁹ „Archiv für slawische Philologie”, XIII, p. 530.

¹⁰ B. T. Cămpina, o.c., pp. 258—259.

¹¹ Leunclavius, *Historiae musulmanae Turcorum*, col. 418.

sultan puternic — bandele de azapi și achingii amenințau cu distrugerea țara pe care o conducea. După cum mărturisește un cronicar al vremii, „principele valahilor a suferit atâtea pagube de la oștenii achingii ai emirului Suleiman din Rumelia, încît toată țara sa a fost prefăcută în pustiu”¹². Acesta a fost deci motivul care a determinat acțiunea energică a voievodului la sudul Dunării. La această acțiune domnul a încercat, fără succes, să-l atragă și pe regele Sigismund de Luxemburg, cu care s-a întâlnit la Severin, în decembrie 1406.

Căutînd să slăbească Imperiul otoman măcinat de criză și să organizeze, apoi, izgonirea turcilor din Europa, Mircea l-a susținut pentru tronul sultanilor pe Musa, protejatul său, dovedind astfel marea putere politică și militară la care ajunsese țara sa. Neînțeles și neajutat de puterile europene, îndeosebi de statele italiene care aveau interese comerciale în Imperiul otoman, Mircea nu și-a putut realiza acest plan îndrăzneț.

Merită să reținem faptul că, în cursul expedițiilor sale în sudul Dunării, voievodul a știut să se facă iubit de localnici, care-și pusese ră mari speranțe de eliberare în oastea sa vitează, așa cum vor face mai târziu și cu Mihai Viteazul. Recunoștința acestora se exprimă în cîntecele unei tradiții populare, vie pînă astăzi în Serbia și Bulgaria, ca și într-o inscripție alcătuită în 1408 de locuitorii din Silistra, care țineau să amintească urmașilor vremea cînd „Io Mircea, marele voievod și domn a toată țara Ungrovlahiei, a izbăvit (Silistra) de turci”¹³. Mircea era considerat de vecinii săi izbăvitorul lor de cîmpul otoman.

Pînă la urmă, după redresarea situației din Imperiul otoman, în 1415 (sau 1417), Mircea cel Mare a încheiat pace cu noul sultan otoman, acceptînd plata unui tribut ca preț al răscumpărării păcii. Țara Românească și-a asigurat, astfel, independența și continuitatea statală, într-o vreme în care statele sud-dunărene își încetaseră existența.

Organizarea Bisericii. Mircea cel Mare moștenise de la predecesorii săi o Biserică bine organizată: la 1359 se înființase Mitropolia Ungrovlahiei, prin mutarea lui Iachint, ierarhul de la Vicina, la Curtea de Argeș, după ce domnul promisese că Biserica țării sale va rămîne afiliată Patriarhiei ecumenice de Constantinopol¹⁴. „Înființarea Mitropoliei Țării Românești în 1359 a dat țării, în același timp, un izvor direct de legitimare a puterii domnului autocrat, în legătură cu una dintre cele două surse de legitimitate ale lumii europene medievale, precum și o organizare ecleziastică în opoziție directă cu tendințele prozelitismului angevin. Prin acest act, Nicolae Alexandru a desăvîrșit instituțional emanciparea Țării Românești de sub tutela regatului angevin, proces inițiat cu arma în mînă de către tatăl său”¹⁵.

¹² Ibidem, col. 432.

¹³ O inscripție despre Mircea cel Bătrîn (1408), în „Studii”, 1952, nr. 2, pp. 210—212.

¹⁴ Pe larg la P. P. Panaitescu, o.c., pp. 140—175.

¹⁵ Șerban Papacostea, în vol. *Constituirea statelor feudale românești*, București, 1980, p. 179.

La scurtă vreme, în 1370, motivînd că populația Țării Românești se înmulțise, s-a înființat cea de-a doua mitropolie a țării, cu sediul la Severin, care cuprindea și partea răsăriteană a Banatului¹⁶.

Aceasta era situația Bisericii Țării Românești la urcarea pe tron a lui Mircea Vodă, care nu a avut deci motive să inițieze măsuri de organizare în acest domeniu¹⁷, spre deosebire de contemporanul său, Alexandru cel Bun, ce a trebuit să acționeze cu multă diplomatie pentru a obține recunoașterea lui Iosif ca mitropolit al Moldovei de către Patriarhia de Constantinople.

Cei doi mitropoliți ai țării, Antim și Atanasie al Severinului, se bucurau de multă considerație în vremea domniei lui Mircea cel Mare, care-i citează primii ca martori ai sfatului domnesc, înaintea boierilor, într-un hrisov de danie pentru mănăstirea Cozia (din 1392)¹⁸. Nu știm care vor fi fost relațiile lui Mircea cu ceilalți ierarhi după această dată, deoarece ei nu mai apar în documentele interne. În schimb, în unele hrisoave ale domnului, este invocată mărturia unora dintre egumenii marilor mănăstiri ale țării, care erau adeseori prezenți la curtea domnească sau însoțeau pe voievod în călătoriile sale prin țară: De pildă, la 23 noiembrie 1406 — cînd domnul se afla la mănăstirea Tismana în drum spre Turnu Severin, unde urma să se întâlnească cu „craiu” Sigismund de Luxemburg — Mircea era însoțit de „toți egumenii mănăstirești” și de „toți boierii”¹⁹. De o mare trecere se bucura bătrînul monah Nicodim, organizatorul primelor mănăstiri din Țara Românească.

Biserica din epoca lui Mircea cel Mare a susținut lupta pentru apărarea independenței statului, atît împotriva turcilor, cît și împotriva tendințelor de expansiune ale statului catolic maghiar. „Fiind vorba de o Ortodoxie răsăriteană, ea nu putea să nu fie dominată de două poziții fundamentale : una, în raport cu creștinismul catolic, inseparabil în Tran-

¹⁶ N. Șerbănescu, *Mitropolia Severinului*, în „B.O.R.” nr. 11—12/1970, pp. 1191—1227.

¹⁷ P. P. Panaitescu, o.c., pp. 142—143, susținea că în această epocă ar fi avut loc o „romanizare” a ierarhiei metropolitane muntene, o „mare reformă”, care înseamnă independența scaunului muntean față de cel patriarhal, fapt pentru care Mircea este considerat și „un reformator al Bisericii”, sau chiar „intemeietor al ierarhiei bisericești naționale și independente, un nou titlu de glorie, pe lîngă cele cunoscute ale marelui domn”. Afirmația este greu de crezut, întrucît rînduiețile canonice obișnuite cereau în continuare acordul patriarhal pentru orice numire de arhiereu în-o țară orodoxă cum era Țara Românească și este puțin probabil ca Patriarhia ecumenică să fi renunțat în această vreme la dreptul ei (vezi Răzvan Theodorescu, *Bizanț, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale românești (secolele X—XIV)*, București, 1974, pp. 211—212, unde se indică și bibliografia mai veche). De asemenea, nu trebuie să se uite că în scrisoarea patriarhului de Constantinopol către Nicolae Alexandru din 1359 se prevedea „afurisenie sinodicească înfricoșată” împotriva urmașilor domnului care ar fi schimbat înțelegerea dintre patriarhie și marele voievod, considerată „de necălcăt și de neschimbat” (Hurmuzaki, *Documente*, XIV/1, p. 6). Exemplul Moldovei în ceea ce privește „afuriseniile” patriarhale în acea epocă este concludent.

¹⁸ *Documenta Romaniae Historica*, B. I., p. 45 (mai departe DRH).

¹⁹ Ibidem, p. 71.

silvania de alianță cotropitoare și exploatoare a coroanei regale ungare și a Bisericii sale catolice, iar alta, în raporturile pe care o introducea deosebirea atât de virulentă de credință între cuceritori și popoarele cucerite sau vasalizate... Trăinicia organizatorică a Ortodoxiei și stărnica populară în legătura ei cu Biserica moștenită și îndătinată au constituit factori de definire ai unei identități care a stat la baza eforturilor de apărare și cucerire a independenței în secolele XIV—XVI și de păstrare a individualității naționale în tot cursul dominației otomane, care n-a lăsat la nordul Dunării impactul cunoscut în alte regiuni de la sudul ei”²⁰. Din documente mai târzii, rezultă că românii își apărau de cotropire nu numai moșia, dar și „legea” (credința) moștenită de la strămoși.

Susținând domnia și lupta acesteia pentru independența statului, era firesc ca Biserica să se bucure, la rindul ei, de sprijinul puterii centrale. Alianța dintre domnie și Biserică s-a tradus, după cum se știe, prin avantaje materiale considerabile acordate sub formă de dani domnești de sate și moșii, precum și prin frecvente și ample imunități. Majoritatea documentelor rămase din timpul domniei lui Mircea (20 din 29) privesc daniile sau întăririle de dani mai vechi de sate, bălți, vămi și alte bunuri materiale făcute marilor mănăstiri ale țării: Cozia, Tismana, Vodița.

Marea beneficiară a acestor dani a fost mănăstirea Cozia, clitoria domnului, care urma să devină prima necropolă domnească. Ea a primit numeroase sate: Călimănești, Jiblea, Seaca, Cireașov, Poronița, București, Bogdănești, Lunciani, Bujoreni, Hinătești, Micloușevăț, Curilo, Grădanovăț, Brădăteni, balta Mamina, girila Săpatul și bălțile de aici pînă la gura Ialomitei, 300 sălașe de țigani, 300 găleți de grîu, albinăritul din județul Vilcea, vama de la Genune de pe valea Oltului, etc. Toate satele și țiganii erau scutite de obligațiile față de domnie, în favoarea mănăstirii, iar carele mănăstirii aveau dreptul să umble în toată țara fără să plătească vamă. Mănăstirea de pe Olt se bucura, deci, de o situație materială deosebită. În așezămîntul acordat mănăstirii Cozia la 20 mai 1388, Mircea Vodă recunoștea autonomia obștii monahale de aici, unde urma a fi respectată „orînduirea popii Gavriil”, primul egumen al mănăstirii; „încă și după moartea popii Gavriil, nimeni să nu aibă putere să așeze pe egumen, nici eu Mircea voievod, nici alt domn, care va binevoi Dumnezeu să fie după mine, nici mitropolitul, nici nimeni altul, numai acel pe care frații îl vor voi din mijlocul lor, după așezămîntul lăsat de popa Gavriil”²¹.

²⁰ Valentin Georgescu, în vol. *Constituirea statelor feudale românești* (o.c.), pp. 246—247.

²¹ D.R.H., B, pp. 26—27.

Se poate spune, deci, că Biserica a fost mai bine organizată în timpul domniei lui Mircea cel Mare, când viața monahală a cunoscut o înflorire deosebită.

Marele voievod Mircea a fost și un important ctitor, primul mare ctitor din istoria noastră. La cele trei ctitorii mai vechi (Vodița, Cotmeana, Tismana), s-au adăugat în această epocă numeroase altele, unele ctitorite de marele domn, altele de boierii săi. Se înțelege că nu vom putea întocmi un inventar complet și absolut exact al realizărilor acestei epoci, acestea deoarece numeroase monumente care puteau exista în această vreme nu sînt prea bine datate, altele sînt necercetate încă sau au dispărut²². Vom încerca însă să prezentăm pe scurt atît monumentele religioase datate în mod sigur din această vreme, cît și pe acelea care au o datare aproximativă, dar care ar fi putut exista în această epocă.

O ctitorie sigură a lui Mircea Vodă și, totodată, cea mai importantă ctitorie a epocii este *mănăstirea Cozia*, unde se află și mormîntul ctitorului²³. Ea a fost construită în primii ani de domnie ai lui Mircea, între 1387—1388²⁴, fiind amintită prima oară în documente la 20 mai 1388, cînd domnul mărturisea: „a binevoit domnia mea să ridic din temelie o mănăstire în numele Sfintei și de viață începătoare și nedespărțitei Troițe . . . la locul numit Călimănești pe Olt”²⁵.

Deși este vorba în mod clar de o ctitorie a lui Mircea cel Mare, în primul document de înzestrare a mănăstirii ctitorul arată că unele bunuri imobiliare fuseseră dăruite de fratele său, Dan I, sau „după voia” părintelui său, Radu I (decedat în 1385), ceea ce a îndreptățit pe unii cercetători să susțină că a existat o ctitorie mai veche la Călimănești²⁶.

O problemă mai greu de lămurit este aceea a unor ctitorii mai vechi pe care Mircea le-a completat sau desăvîrșit, dar nu știm în ce proporție: este vorba de mănăstirile Cotmeana și Tismana.

Prima mănăstire a fost construită de Radu I, înainte de 1385, de cînd datează vechiul clopot al mănăstirii²⁷. Este foarte probabil că cel care a terminat construcțiile a fost Mircea Vodă, fapt ce rezultă din cîteva documente: la 22 iunie 1418, Mihai voievod declara că mănăstirile

²² Acesta este foarte probabil motivul pentru care în sintezele de istorie a arhitecturii medievale românești se vorbește de foarte puține monumente ale epocii, în-deosebi de mănăstirea Cozia care este în mod sigur ctitoria lui Mircea.

²³ V. Drăghiceanu, *Mormîntul lui Mircea cel Bătrîn*, în „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice”, 1931, pp. 20—24).

²⁴ Emil Lăzărescu, *Data zidirii Cozia*, în „SCIA”, 1969, nr. 1, pp. 107—137; V. Vătășianu, *Datarea mănăstirii Cozia*, în „SCIA”, 1969, nr. 1, pp. 31—34.

²⁵ D.R.H., B, vol. I, p. 27. Bibliografia la N. Stoicescu, *Bibliografia monumentelor feudale din Țara Românească*, I, pp. 205—209.

²⁶ Tit Simedrea, *Fost-au două sîinte lăcașuri la Cozia?* în „B.O.R.” nr. 11—12/1961, pp. 1018—1032.

²⁷ Stoica Nicolaescu, *Cercetări arheologice. Străvechile clopote ale mănăstirilor Cotmeana și Cozia din timpul lui Dan voievod*, București f.a.

Cozia și Cotmeana (care fusese închinată primei) „sînt întemeiate de bu-
nicul domniei mele (=Radu I) și de părintele domniei mele” (=Mircea
cel Mare)²⁸, iar într-un alt document (din iulie 1633) se afirmă că mănă-
stirea Cotmeana „este zidită de bătrînul Mircea voievod cel Mare”²⁹.
Foarte probabil, din aceste motive pîsană din 1711 dă ca an al funda-
ției 1389, cînd se vor fi terminat lucrările de către Mircea Vodă, care
este pictat ca ctitor pe latura de nord a naosului. Întrucît documentele
nu precizează ce anume a făcut Mircea cel Mare la Cotmeana, istoricii
de artă au formulat diverse presupuneri, fără să se ajungă la un cons-
sens. Unii dintre ei cred că prima construcție a fost distrusă de un incen-
diu, fiind refăcută de Mircea.

Cît privește mănăstirea Tismana — căreia Mircea i-a purtat o gri-
jă deosebită, înzestrînd-o cu numeroase bunuri — avem chiar mărturia
domnului, care declara, la 27 iunie 1387, că se simte dator „să înnoiesc...
pomana părintelui meu și a fratelui...”, să-l întăresc cu toate darurile și
veniturile și cele nedesăvîrșite să le împlinesc”³⁰. Este greu de spus ce
va fi „împlinit” Mircea cel Mare, ținînd seama de textul documentului
din 3 octombrie 1385, în care se spune că Radu I „a ridicat-o din teme-
lie, dar n-a sfîrșit-o”, iar Dan I, urmașul său, s-a considerat obligat să
clădească „deplin acel hram”³¹. Faptul că Mircea este zugrăvit în ta-
bloul votiv, alături de Radu I, dovedește că cei doi sînt considerați pri-
mii ctitori ai mănăstirii.

Trebuie să mai amintim aici și faptul că Ștefan Lazarevici, despo-
tul sîrbilor și prietenul lui Mircea, a recontinuat mănăstirii Tismana, o
danie de zece sate, făcută de tatăl său³², situate în Serbia orientală sau
poate în Banatul iugoslav de astăzi.

În afara acestor trei ctitorii ale lui Mircea cel Mare, sînt apoi o
serie de mănăstiri care datează din epoca sa, cînd sînt pomenite în do-
cumentele vremii; altele sînt amintite în documente mai tîrzii ca exis-
tînd din timpul domniei lui Mircea. Astfel, *mănăstirea Snagov*, este men-
ționată documentar în vremea domniei sale (la 1407—1418), cînd voie-
vodul îi întărește stăpînirea asupra satului Ciulnița „pe care l-a dăru-
it fratele domniei mele, jupan Staico”³³. Faptul că mănăstirea este în-
zestrată de fratele domnului, ca și împrejurarea că domnul îi spune „mă-
năstirea domniei mele” pot îndreptăți presupunerea că este vorba de o
ctitorie domnească, așa cum a fost de altfel considerată în tot cursul is-
toriei sale. Datarea mănăstirii din vremea domniei lui Mircea este ade-

²⁸ D.R.H., B, vol. I, p. 87. Preluînd informația, la 12 ian. 1625, mitropolitul Luca al Țării Românești susținea că „aceste mănăstiri mai sus scrise (Cozia și Cotmeana) amîndouă sînt făcute și zidite și miluite de cel de demult bătrînul și răposatul domn Io Mircea, marele voievod, cînd au fost cursul anilor 6800 (DIR, B, veac XVII, vol. I, pp. 23—24).

²⁹ D.R.H., B, vol. XXIV, p. 162.

³⁰ D.R.H., B, vol. I, p. 24.

³¹ Ibidem, p. 21.

³² Ibidem, p. 69; diac. prof. dr. Silviu Anulichi, *Relații bisericești româno-sîrbe în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea* (extras), București, 1980, p. 17.

³³ D.R.H., B, vol. I, p. 74.

verită și de un document mai târziu, emis de cancelaria lui Constantin vodă Șerban la 30 mai 1654, unde se susține că s-a arătat în divanul domnesc un hrisov din leatul (1399—1400), de când data mănăstirea (numele ctitorului însă, Basarab voievod, este greșit)³⁴.

Mănăstirea Glavacioc este amintită prima oară în documente la 14 mai 1441, când Vlad Dracul îi întărea stăpînirea asupra satului Mircești — Teleorman, pe care i-l dăduse Radu banul³⁵. Acest Radu banul — care este probabil primul ctitor al mănăstirii — a fost un cunoscut dregător al lui Mircea, primul boier care apare în sfatul domnesc cu titlul de ban (începînd din 1389—1400). Vechimea mănăstirii este dovedită și de alte documente de la începutul secolului XVI. În 20 iunie 1507, Radu cel Mare întărea mănăstirii stăpînirea asupra unor sate „dăruite de strămoșii noștri, și încă de la Mircea voievod”³⁶. Reîntărind aceeași dănie, la 28 iunie 1519, Neagoe Basarab precizează că satele erau proprietatea mănăstirii „din zilele lui Mircea voievod cel Bătrîn”³⁷ (aici i se spune „cel Bătrîn” = starago, deoarece mai existase între timp, la 1509, un domn efemer cu numele de Mircea). Este clar deci că mănăstirea datează din epoca lui Mircea cel Mare.

Mănăstirea Vișina se găsește într-o situație asemănătoare cu precedentă; ea nu este amintită în documentele epocii lui Mircea cel Mare. În schimb, la 14 decembrie 1514, același Neagoe Basarab declară că mănăstirea stăpînea niște hotare „din vechime, încă din zilele lui Mircea voievod”³⁸, ceea ce dovedește că lăcașul exista în timpul domniei lui Mircea cel Mare. Mai greu de lămurit este problema ctitorului, dar nu este exclus ca ea să fi fost ctitorie domnească. Presupunerea se întemeiază pe faptul că același Neagoe Basarab (1512—1521) arăta într-un hrisov că văzuse mănăstirea „săracă de la binecinstitorii domni și preafeceriți ctitori, moșii și strămoșii noștri”³⁹, fără să precizeze la care anume din aceștia se referă. Ruinele bisericii fostei mănăstiri se pot vedea la confluența râului Sad cu Jiul, la ieșirea acestuia din defileul Bumbești-Livezeni. După cum s-a arătat, mănăstirea avea drept scop să apere valea acestui râu⁴⁰. Cercetările arheologice ar putea aduce importante clarificări.

Mănăstirea Strugalea este una din cele mai misterioase construcții de acest gen, dispărută și încă neidentificată. Ea este amintită într-un document emis de Mircea Vodă la 11 mai 1409, când se arată că — la rugămintea unor boieri ai săi — domnul a scutit de dări satul Pulcovți, dăruit mănăstirii de jupan Gal⁴¹, unul dintre ctitorii probabil ai mănă-

³⁴ Arhivele Statului, București, *Pecefi*, nr. 65.

³⁵ *D.R.H.*, B, vol. I, p. 163.

³⁶ *Ibidem*, vol. II, p. 114.

³⁷ *Ibidem*, p. 351.

³⁸ *Ibidem*, p. 266.

³⁹ *Ibidem*, p. 197.

⁴⁰ Descrierea ruinelor la St. Andreescu, *Mănăstirea Vișina, un monument din veacul al XIV-lea*, în „Buletinul Monumentelor istorice”, 1970, nr. 4, pp. 43—46.

⁴¹ *D.R.H.*, B, vol. I, p. 76.

stirii. Lipsesc alte precizări cu privire la vechimea ctitoriei și la localizarea ei.

Mănăstirea Bolintin, numită și „mănăstirea din pădurea cea mare”, este amintită la 15 martie 1433⁴². Din documente ceva mai târzii rezultă că a fost construită de Filos (Pilea)⁴³, care a fost logofătul lui Mircea și al fiului său Mihai I (1392—1418). Întrucât despre această mănăstire nu ni s-au păstrat documente originale, ci doar rezumate, știrile despre ea sînt destul de sărace. A dispărut în secolul XVII; ruinele sale nu au fost descoperite, astfel încît nu a putut fi nici ea localizată.

Mănăstirea Brădet este un lăcaș a cărui datare din vremea domniei lui Mircea cel Mare a fost contestată de unii cercetători. Mănăstirea este amintită în documente mai târzii, la 14 mai 1506⁴⁴. Dintr-un alt document, din iunie 1536, rezultă că exista în timpul domniei lui Vlad Călugărul (1481—1495)⁴⁵.

Pentru datarea ei din timpul domniei lui Mircea pledează mai întîi două documente târzii, din 15 octombrie 1656 și 1 septembrie 1661: în primul se spune că Brădetul „este mănăstire bătrînă făcută de răposatul bătrîn Mircea vodă, care a făcut Cozia”; cel de-al doilea confirmă știrea dată de primul, arătînd că mănăstirea este ctitoria bătrînului Mircea voievod, „cînd a făcut Cozia”⁴⁶. Din aceste două documente ar rezulta că mănăstirea datează din jurul anului 1388, cînd s-a construit Cozia, cu a cărei biserică prezintă și unele asemănări de structură. Știrea din cele două documente este întărită și de pomelnicul mănăstirii, care începe cu Mircea voievod, plasat înainte de voievozii Vladislav, Radu, Basarab, etc., deci cu Mircea cel Mare⁴⁷, ca și de faptul că în tabloul votiv figurează ca ctitori Mircea voievod și doamna Mara (zugravii cunoșteau deci numele soției lui Mircea cel Mare).

Săpăturile arheologice întreprinse la acest lăcaș au ajuns însă la concluzia că „biserica era în ființă la mijlocul secolului al XV-lea, dar în ceea ce privește existența ei mai timpurie, aceasta este pusă sub semnul întrebării”⁴⁸. Deși problema vechimii mănăstirii Brădet nu a fost încă rezolvată, mărturiile documentare nefiind confirmate de cercetările arheologice, totuși unii istorici o consideră drept ctitorie a lui Mircea cel Mare⁴⁹ și nu fără motive, susținem noi.

⁴² Ibidem, p. 137.

⁴³ Ibidem, p. 191.

⁴⁴ Ibidem, vol. II, p. 97.

⁴⁵ Ibidem, IV, p. 19.

⁴⁶ Vezi studiul *În jurul vechimii bisericii din Brădet*, în vol. „Sesiunea științifică a Direcției Monumentelor istorice, București, 1963, p. 25.

⁴⁷ *Inscripțiile medievale ale României, I. Orașul București*, București, 1965, p. 320.

⁴⁸ Gh. I. Cantacuzino, *Cercetările arheologice de la biserică din Brădet-Argeș și problema datării monumentului*, în „Buletinul Monumentelor istorice”, 1970, nr. 2, p. 57.

⁴⁹ De pildă, C. C. Giurescu-Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor, II*, București, 1976, p. 87, care citează ca argument suplimentar asemănarea construcției bisericii Brădet cu cea a mănăstirii Cozia. În *Istoria artelor plastice în România, I*, București, 1968, p. 161, biserică de la Brădet este considerată drept „cea mai veche prelucrare a tipului de triconc de la Cozia”.

Tot din vremea domniei lui Mircea Vodă pare să dateze și *mănăstirea Dealu*, menționată prima oară în documente la 17 noiembrie 1431, când Alexandru Aldea îi întărea stăpînirea peste două sate „ca să fie de veșnică pomenire sfînt răsposatului părintelui domniei mele Mircea voievod”⁵⁰. Intrucît Alexandru Aldea — aflat la începutul domniei — nu avea cînd să construiască mănăstirea și ținînd seama și de pomenirea tatălui său, Mircea cel Mare, este foarte posibil ca el să fie ctitorul⁵¹.

În categoria acelorăși ctitorii cu datare nesigură este și *biserica din Hîrtești — Argeș*, pe care unii autori o consideră a fi construită în epoca lui Mircea, adică sfîrșitul secolului XIV și începutul secolului următor⁵².

În această serie mai trebuie să adăugăm și faptul că *Mircea cel Mare a fost ctitor la Muntele Atos*, unde a refăcut Mănăstirea Cutlumuș. Aflăm știri despre această ctitorie într-un document emis de Neagoe Basarab la 23 iulie (1512—1513), unde domnul declară că străbunicul său, Io Mircea marele voievod, „a înnoit sfîntul și atotcinstitorul (hram) al slăvitei Schimbări la Față a Domnului Dumnezeu și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, făcîndu-l ctitorie a Țării Românești”⁵³. Nu este exclus ca refacerea mănăstirii Cutlumuș să fi avut loc după anul 1403, cînd Mircea juca rolul unui adevărat arbitru al situației politice din sud-estul Europei și cînd oștile sale ajungeau pînă la Adrianopol.

În sfîrșit, se cuvine să mai amintim că tot din epoca lui Mircea cel Mare ni s-au păstrat două opere artistice de o excepțională valoare: *celebrul epitaful de la Cozia din 1396*, care, din punct de vedere al reușitei artistice, poate sta alături de cele mai reprezentative opere de broderie bizantină⁵⁴, precum și *Tetraevanghelul călugărului Nicodim din 1404—1405*, avînd o ferecătură de argint⁵⁵ și executat fie la mănăstirea Vodița de la hotarul cu Banatul, fie la Prislop în Hațeg.

Acestea sînt, foarte pe scurt, realizările bogate din domeniul artei religioase din epoca lui Mircea cel Mare, care merită pe deplin — pe lîngă alte titluri de nepieritoare glorie — și pe acela de primul mare ctitor din istoria medievală a Țării Românești.

Viteaz conducător de oști, strălucit diplomat, priceput gospodar și mare ctitor, Mircea cel Mare a fost, într-adevăr, un „mare voievod și

⁵⁰ D.R.H., vol. I, p. 135.

⁵¹ Opinie împărtășită și de C. C. Giurescu-Dinu C. Giurescu, o.c., p. 87. Să nu uităm că, după moartea lui Mircea cel Mare, urmasa o epocă tulbură, de lupte crîncene, în care nu existau condiții pentru realizarea unor noi ctitorii.

⁵² Emil Lăzărescu, *Observații asupra bisericii din Hîrtești*, în „SCIA” 1962, nr. 2, pp. 386—397.

⁵³ D.R.H., B, vol. II, p. 212. Vezi și ibidem, p. 259, unde se afirmă că Mircea cel Mare „a înnoit ctitoria”.

⁵⁴ *Istoria artelor plastice în România* (o.c.), I, pp. 168—169; Stoica Nicolaescu, *Cel mai vechi și mai frumos epitaful din anul 1396 al mănăstirii Cozia*, în „Arhiva românească”, IV, 1940, pp. 281—285.

⁵⁵ *Istoria artelor plastice ...* (o.c.), I, p. 173.

domn", unul dintre cei mai mari pe care i-a avut neamul nostru. Domnia lui a impresionat puternic pe marele Eminescu, care a cîntat-o în „Scrisoarea a III-a, pentru a preamări epoca de glorie și de înălțare a neamului nostru, glorie pe care Țara Românească nu a mai cunoscut-o în evul mediu decît în vremea lui Mihai Viteazul.

„ASTRA” ȘI BANATUL

de: pr. GHEORGHE NAGHI

Continuatoare a ideilor pașoptiste, „Astra”, cu un program ce urmărea „înaintarea literaturii române și cultura poporului român în deosebitele ramuri prin studiu, elaborarea și editarea de opere”, formează — de la înființare și până la făurirea statului național unitar român — „adevărate cetăți de rezistență împotriva deznaționalizării, adevărate școli... ale împărtășirii tuturor din tezaurul de limbă și obiceiuri, de tradiție și de conștiință românească”¹.

„Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român” — pe scurt „Astra” — a fost societatea culturală care a polarizat atenția tuturor românilor din Imperiul habsburgic, deșteptându-i „din somnul cel de moarte” și aducând vreme de peste o jumătate de veac, roade unice pentru națiunea română. Legată de numele lui Andrei Șaguna, Timotei Cipariu, George Barițiu, Ioan Puscariu, etc. — corifei ai emancipării naționale — „Asociațiunea” și-a început existența în ședința inaugurală din 23 octombrie/4 noiembrie 1861, desfășurată în „casele seminariale” din Sibiu, în prezența fruntașilor națiunii române. Înființarea „Asociațiunii” — de la care s-au împlinit 125 ani — nu a fost un act singular al societății românești a vremii, deoarece mai existau și alte societăți literare și de lectură, dar în Banat, rolul lor fiind tocmai de a suplini acțiunile „Astrei”, care la început nu și-a extins activitatea și asupra acestei provincii românești. Câteva exemple sînt concludente în această privință: la Lugoj funcționa, din 1846, o societate literară, devenită din 1863 societate de lectură, asociații similare funcționînd la Sînnicolaul Mare (1864), Reșița (1866), Lipova (1867), Timișoara (1868), Caransebeș (1871), Oravița (1873), Orșova (1881), Bozovici (1885)². Totuși, ele s-au dovedit insuficiente pentru aspirațiile culturale ale românilor. Era necesar un organ mai cuprinzător care să ac-

¹ Dr. Antonie Plămădeală, „Astra” — ctitorii și ctitoriile ei, în *România Literară*, nr. 37/11 septembrie 1986, p. 15.

² I. D. Suciu, *Monografia Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1977, pp. 147—148.

ționeze unitar pentru punerea în practică a programului național-cultural pașoptist, aceasta fiind — după un deceniu de frământări — „Astra”. Până în anul 1896, ea și-a extins activitatea numai asupra Ardealului, o asociație similară existind pentru românii bucovineni, iar bănățenii fiind afiliați la „Asociația arădeană” (din 1863). Existența concomitentă a trei mari asociații culturale românești ilustra prin însuși faptul respectiv în locul uneia singure preferința autorităților habsburgice care căutau să estompeze unificarea națiunii pe plan cultural. Mai trebuie să precizăm că această unificare era un deziderat pașoptist, care se va realiza în mai multe faze, datorită obstrucției guvernului absolutist și apoi a celor dualiste. Prima etapă a unificării națiunii are loc în sfera Bisericii în anul 1864, când s-a reînființat Mitropolia Ardealului cu sediul la Sibiu și cu cele două episcopii sufragane, de la Arad și respectiv Caransebeș. Un alt moment al unificării a avut loc pe plan economic, în 1872, odată cu înființarea băncii „Albina” cu filiale în Banat. În anul 1881 se realizase unificarea politică, prin congresul de la Sibiu care a hotărât fuzionarea Partidului Național al românilor din Banat și Ungaria cu cel din Transilvania și alegerea unui singur comitet central cu sediul la Sibiu. Pe plan cultural, unificarea națiunii se reflectă și se realizează efectiv prin congresul „Astrei”, desfășurat la Lugoj în anul 1896, când s-a hotărât extinderea activității „Asociațiunii” și în Banat, prin înființarea unor filiale în orașele și comunele mai importante.

În ansamblu, activitatea „Astrei” și locul ei în cultura românească sînt cunoscute. De aceea, în cele ce urmează ne vom referi la legăturile ei cu Banatul, în care distingem trei perioade: prima, între anii 1861—1896; cea de a doua, între 1896 și Marea Unire, când activitatea ei s-a extins oficial și asupra Banatului, iar cea de a treia, după 1918. Nu este vorba de o prezentare integrală a acestor legături, complexe și bogate, ci doar a celor din primele două perioade, cu punctarea unor interferențe cultural-politice, în funcție de cercetările întreprinse pînă acum.

Chiar de la înființare, „Asociațiunea” a stîrnit interesul bănățenilor, sensibili la orice act de cultură care viza unitatea neamului românesc. Așa precum bănățenii au participat la susținerea „Foii pentru minte, inimă și literatură”, a „Gazetei de Transilvania”, la dezbaterile inițiate asupra ortografiei limbii române, la fel îi găsim și în anul 1861 printre membri „Asociațiunii”, chiar de la ședința de întemeiere. Numărul lor nu poate fi încă delimitat cu exactitate (urmînd să se stabilească numai după studierea tuturor documentelor), dar se pare că prezența bănățească a fost numeroasă, dacă ne gîndim că numai din Lugoj opt persoane au primit diplome de membri. Astfel, în 14 mai 1862, „colectantul” pentru Lugoj din partea „Asociațiunii”, Iova Popovici, a trimis la Sibiu textele membrilor. S-au strîns cîte cinci florini de la Constantin Rădulescu, Andrei Liviu Pop, Damaschin Aaron, Constantin Udrea, Ioan Iovița și Petru Catrușca, iar zece florini de la Ștefan Moldovan și Mihail Nagy³.

³ Arhivele Statului Sibiu, fond „Astra”, „Protocolul agendelor Asociațiunii transilvane române”, început la anul 1861, f—15, nr. 97/1862 (mai departe: Protocolul...).

În consecință, la scurtă vreme, în 7 iulie 1862, i s-au trimis lui Iova Popovici cele opt diplome ale membrilor „Asociațiunii”⁴. Unul dintre ei, „prepositul” Ștefan Moldovan din Lugoj, mulțumea Comitetului, pentru onoarea alegerii sale ca membru al „Asociațiunii”, cu promisiunea de a conlucra în viitor pe plan spiritual și material la propășirea ei⁵. Onorându-și promisiunea, pentru Adunarea generală din 1862 de la Brașov, Ștefan Moldovan a trimis o lucrare intitulată „Descrierea Lugojului” spre a fi citită în cadrul sesiunii. Din nefericire, originalul ei s-a pierdut, lucrarea fiind cunoscută din câteva copii rămase din biblioteca protopopului lugoian George Popovici. Pentru aceeași Adunare generală a trimis o dizertație și un alt cunoscut istoric bănățean, preotul Nicolae Tincu Velea, dar în cazul său nu s-a păstrat nici titlul ei. Lucrările ambilor autori bănățeni au fost remise în 11 septembrie 1862, unei comisii formate din Nicolae Popea, P. Manu și Ioan Nemeșiu, spre cercetare și „dare de opinie”⁶. Cele două lucrări nu s-au putut citi, din cauza întârzierii cu care au sosit — așa cum aflăm dintr-o adresă ulterioară trimisă de „Asociațiune”, în 4 august 1863, lui Ștefan Moldovan⁷. Același Comitet le-a cerut celor doi autori, Ștefan Moldovan și Nicolae Tincu Velea, să se pronunțe asupra dorinței personale privitoare la lucrări. Nu știm ce a răspuns Ștefan Moldovan, dar Nicolae T. Velea a precizat că nu vrea să i se publice disertația. În ședința din 4 august 1863, aceluiași Comitet i se prezintă referatul comisiei însărcinate cu cercetarea celor două lucrări trimise spre citire la Adunarea generală din anul precedent. Referatul a fost susținut de Nicolae Popea. În acest caz, este interesantă opinia unui istoric ortodox asupra unuia de cealaltă confesiune, uniutul Ștefan Moldovan ce probează forța morală și hotărîrea românilor „de a se reuni într-un tot pe temeiul și în numele acelui numitor comun care era unitatea de limbă și de neam”⁸ și de a înlătura, în cadrul „Asociațiunii”, dramaticele confruntări confessionale. Același erudit Nicolae Popea, care în 1873 purtase o polemică aprigă cu „prepositul” Ioan Micu Moldovan de la Blaj, în probleme de istorie bisericească⁹ a analizat cu obiectivitate „Descrierea Lugojului”, opinînd că este un „opțior interesant pentru poporul român, demn de a se da publicității”, după revizuirea recomandată autorului, ca să-și mai „netezească stilul” și să

⁴ Ibidem, nr. 139/1862. Din Banat mai erau membri, Andrei Vasici, primarul Virșetului (cf. „Concordia”, I, nr. 29 din 9/21 noiembrie 1861, p. 115); dr. At. M. Marienescu și dr. P. Vasici (cf. „Telegraful Român”, X (1862), nr. 1, p. 4). Dr. P. Vasici a făcut parte și din primul Comitet (cf. Teodor V. Păcățian, *Cartea de Aur...* vol. II, Sibiu, 1902, pp. 642—652; George Bariț și contemporanii săi, vol. III, București, 1976, p. 180).

⁵ Arhivele Statului Sibiu, fond „Astra”, nr. 55/1862; Protocolul... f. 9v; „Protocolul ședințelor”, f. 15.

⁶ Ibidem, nr. 205/1862; cf. „Foaje pentru minte”..., nr. 41/7 noiembrie 1862, pp. 318—321; „Gazeta Transilvaniei”, XXV, nr. 67/25 august 1862, p. 266; Idem, nr. 85/27 octombrie, p. 339. I. D. Suciu crede că este vorba de „Istoria bisericească politico-națională”.

⁷ Arhivele Statului Sibiu, fond „Astra” nr. 177/1863; Protocolul... f. 50v.

⁸ Dr. Antonie Plămădeală, *art. cit.*, p. 15.

⁹ În special „Contra-critica la Critica d-lui I. M. Moldovan (Vechia Mitropolia de N. Popea), Nicolae Popea, Sibiu, 1873, 69 p.

elimine unele expresii mai greoaie sau inexacte¹⁰. Cîțiva ani mai tîrziu, în 1868, Ștefan Moldovan împreună cu un alt lugojan, Gavril Pop, membru al Academiei Române, erau „prenumeranți” la foaia Asociațiunii — „Transilvania”¹¹.

Același spirit de frățietate existent printre componenții „Astrei”, s-a manifestat și în ceea ce privește „împreună-lucrare” dintre români și celelalte naționalități din imperiu, concretizată în alegerea unor membri de onoare, din rîndul celor ce priveau cu obiectivitate propășirea culturală a poporului român. Așa au devenit membri ai „Asociațiunii”: Csáki G., Kecskeméti A., redactor la „Sürgöny” din Budapesta, dr. E. I. Tkalaz, redactorul de la „Ost und West” din Viena, geograful Bieltz, directorul gimnaziului din Brașov, Kratky, etc.¹² Faptul certifică spiritul larg de care era animată „Asociațiunea”, ca de altfel și celelalte societăți culturale românești.

Printre sprijinitorii „Astrei” mai sînt și alți bănățeni. Unul dintre ei este Emanuil Gojdu, care îi scria lui Andrei Șaguna în 1861 — pe cînd îndeplinea funcția de comite suprem al comitatului Caraș — exprimîndu-și dorința de a deveni membru fondator al „Asociațiunii” cu suma de 200 fl. v. a.¹³ Aceeași ofertă a fost repetată și de bănățeanul George Mocioni, devenit și acesta membru fondator¹⁴. De altfel, familia Mocioni a acordat „Astrei” un sprijin permanent, prin reprezentanții ei cei mai iluștri, Andrei și nepotul său dr. Alexandru Mocioni. Din partea celui din urmă s-au păstrat 15 scrisori, aflate în fondurile „Astrei”, ce demonstrează legăturile intense ale bănățenilor cu „Asociațiunea” din Sibiu.

Dar românii din Banat nu s-au mulțumit doar cu acestea, ci doreau să participe efectiv la eforturile pentru întărirea unității naționale, pentru dezvoltarea unui program cultural unic. Cum între timp „Asociația arădeană” și-a redus mult activitatea, propunerea avansată în 1895 ca următoarea Adunare generală să aibe loc la Lugoj a prilejuit, pe lîngă mult entuziasm, și diferite luări de poziții. Așa spre exemplu, dr. Mihai Pop cerea înființarea unei „Asociațiuni bănățene pentru cultura și literatura poporului român”, care să fie organizată după modelul „Astrei” din Sibiu, iar dacă nu era posibil, el propunea ca organizația transilvană să-și extindă activitatea și în Banat¹⁵. Iuliu Vuia, în articolul intitulat „Bănățenii și Asociațiunea”, militase pentru convocarea unei conferințe, cu scopul de a înființa o asociație culturală bănățeană¹⁶, idee ce putea amîna așteptata unificare culturală. În ciuda acestei opinii, un an

¹⁰ Arhivele Statului Sibiu, fond „Astra”, nr. 179/1863; „Protocolul ședințelor”, f. 60—60 v.

¹¹ Ibidem, nr. 249/1867; „Protocolul...” f. 127 v.

¹² V. Curticăpeanu, *Mișcarea culturală românească pentru unirea din 1918*. București, 1968, p. 68.

¹³ Arhivele Statului Sibiu, fond „Astra”, „Protocolul...” f. lv, 6 v.

¹⁴ Ibidem, f. 34.

¹⁵ Dr. Mihai Pop, „O asociațiune bănățeană”, în „Dreptatea”, II, nr. 159, 18/30 iulie 1895, pp. 1—2.

¹⁶ „Dreptatea”, II, nr. 161, 21 iulie/2 august, 1895, pp. 1—2.

mai tirziu redacția ziarului „Dreptatea” anunța întrunirea „Astrei” la Lugoj. Replica era firească: în Banat nu s-a înființat o societate culturală, tocmai în virtutea solidarității naționale, deoarece „Astra” se considera și a românilor bănățeni. Astfel, „Astra” era invitată în 1896 să înființeze filiale cu scopul de a răspîndi „... permanent lumina și cultura românească în poporul român din Banat”¹⁷, Lugojul urmînd să devină — după cum afirmase viitorul protopop dr. Elie Dăianu — „un centru a tuturor românilor”¹⁸.

Momentul culminant l-a constituit ziua de 27 august 1896, cînd s-a deschis la Lugoj pentru prima oară în mod oficial în Banat, Adunarea generală a „Astrei”. Era momentul solemn al unirii culturale a românilor din Imperiul habsburgic. Evenimentul a fost sărbătorit într-o explozie de entuziasm. Deschiderea festivităților a revenit episcopului Nicolae Popea al Caransebeșului, aflat și el pentru prima oară în această calitate la Lugoj, prin oficierea solemnă a sfintei liturghii, la care răspunsurile au fost date de corul mixt dirijat de renumitul compozitor și exponent național Ion Vidu. Asistența numeroasă, aflată la această mare sărbătoare a Lugojului, era încă cu gîndul la grandioasa primire a episcopului, condus de un „banderiu” de 100 de călăreți și întîmpinat cu cuvinte de salut de protopopul dr. George Popovici, vicecomitele Béla Litsek de Caraș, de I. Hațeg, în numele lugojenilor și alți demnitari locali¹⁹. În cadrul serviciului divin, episcopul Nicolae Popea a rostit o cuvîntare parenetică, în care îndemna poporul român să progreseze în cultură și învățătură, fără a uita nici preocuparea pentru îmbrățișarea industriei, a comerțului și „măiestriilor”, în toate păzind neclintita lor adevărată credință strămoșească. În acest context, ierarhul bănățean a mai arătat că înaintașii „au fost niște oameni vrednici iar ctitoria lor, Asociațiunea, care poposește pentru prima oară în Banat, este cea mai veche și mai însemnată la noi românii”²⁰. Apoi, în sala de la comitat, în prezența a aproximativ 1200 persoane, președintele Asociațiunii, Ioan Micu Moldovan a rostit cuvîntul de deschidere, iar Alexandru Mocioni cuvîntul de salut²¹, exprimînd bucuria poporului român pentru venirea „Astrei” în Banat. Ședința de a doua zi a fost începută tot cu oficierea sfintei liturghii de către un sobor de clerici în frunte cu Ștefan Moldovan, urmată de susținerea a două disertații, alcătuite de profesorul I. Popea, fratele episcopului, și respectiv de canonicul Gavril Pop de la Blaj. Sesiunea Adunării generale a „Astrei” s-a încheiat cu banchetul de la „Concordia”, cu participarea fruntașilor mișcării naționale românești

¹⁷ „Asociațiunea” în Banat, în „Dreptatea”, III, nr. 159, 18/30 iulie, 1896, pp. 1—2.

¹⁸ Dr. E. Dăianu, „Astra” la Lugoj în „Transilvania”, XXVII, 1896, nr. VII—VIII, pp. 193—197.

¹⁹ Despre „Astra” din Lugoj, în „Dreptatea”, III, nr. 183, 20 august/1 septembrie, 1896, pp. 1—2.

²⁰ „Dreptatea”, III, nr. 182, 19/31 august 1896, p. 1.

²¹ Ibidem, III, nr. 180, 16/28 august 1896, p. 1; Idem, nr. 181, 17/29 august 1896, p. 1.

Ioan M. Moldovan, Alexandru și Eugen Mocioni, Vincențiu Babeș, Ioan Rațiu, George Pop de Băsești, Ilarion Pușcariu, Partenie Cosma, Coriolan Brediceanu, George Dobrin, Ștefan Petrovici, Valeriu Braniște, Vincențiu Mangra, Zaharia Boiu, Augustin Bunea ²².

Prin ținerea adunării „Astrei” la Lugoj — arătase Alexandru Mocioni în cuvântarea de întîmpinare — „se dărimă un zid de despărțire între frații de același neam, de aceeași cultură. Asociațiunea noastră în această adunare se dezbracă de caracterul ei provincial și proclamă principiul solidarității naționale pe teren cultural. Cu începere din acel an, adunările generale ale „Astrei” s-au ținut și în Banat: la Mehadia în 1897, Băile Herculane în 1900, Oravița în 1902, la Timișoara în 1904, iar mai multe filiale bănățene contribuiseră la întărirea ei. După anul 1896, colaborarea bănățenilor cu „Astra” s-a intensificat pe multiple planuri. Găsim numeroși autori bănățeni, colaboratori la „Enciclopedia” apărută la Sibiu în trei volume, avîndu-l coordonator pe dr. Cornel Diaconovici. De asemenea, participarea bănățenilor la întemeierea muzeului „Astrei”, în 1905, a fost covîrșitoare, nu numai prin persoanele particulare, ci și prin instituțiile românești, printre care și cele două episcopii existente pe atunci în Banat, cea de la Caransebeș și Lugoj, care au oferit numeroase manuscrise, tablouri și alte exponate.

Prin extinderea activității „Astrei” în Banat, prin legăturile ei permanente cu bănățenii, chiar de la înființare și prin entuziasmul cu care a fost susținută de întregul popor român intracarpatic, „Asociațiunea” și-a împlinit scopul pentru care a fost creată: pregătirea și făurirea Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918.

²² Ibidem, nr. 181, 17/29 august 1896, p. 2.

TAINA APOSTOLIEI

Duminica a 18-a după Rusalii

Episodul petrecut pe malul lacului Ghenizaret ne face să înţelegem, cu mult folos, minunata taină a apostoliei : rolul cum acei oameni simpli au devenit culmi ale credinţei şi ale sufletului omenesc. Chemarea lor nu a fost o întâmplare, ci o răsplată a vredniciei, deoarece aşa precum în apă, mrejele lor au găsit peşte din abundenţă, la fel şi Mîntuitorul Iisus Hristos a aflat în inimile lor o aleasă bogăţie duhovnicească. Divinul Învăţător pregătea şi asigura atunci continuitatea operei Sale peste veacuri, pentru ca dumnezeiasca Sa chemare la mîntuire să fie cunoscută tuturor oamenilor. Această înaltă misiune avea să se facă prin oameni vrednici de a purta o investitură dumnezeiască, iar prin intermediul ucenicilor lor şi sub asistenţa permanentă a lui Dumnezeu ea va fi asigurată pînă la sfîrşitul veacurilor.

În mulţimea oamenilor ce se vor fi perindat prin faţa ochilor Săi, Mîntuitorul şi-a căutat apostolii, mai întîi printre ucenicii Sfîntului Ioan Botezătorul. Sf. Apostolul şi Evanghelist Ioan ne relatează prima întîlnire a lui Iisus Hristos cu cei doi ucenici ai Înaintemergătorului, Andrei şi Ioan, iar prin aceştia şi cu fraţii lor, Petru şi respectiv Iacov (Ioan 1, 37—45).

Încă înainte de episodul de pe malul lacului Ghenizaret Mîntuitorul îi cunoscuse pe cei patru, dar acea întîlnire s-a transformat într-o chemare hotărîtoare la apostolie.

Urcat în corabia lor, pescarii obosiţi de trudă şi mîhniţi de insuccesul pescuitului, L-au înconjurat pe Mîntuitorul cu deosebită afecţiune, sorbindu-i însetaţi cuvintele de învăţătură. Vor fi simţit în inima lor o răscolire a tuturor simţămintelor, iar în mintea lor luminarea înţelegerii

unor lucruri pe care nici nu le bănuiau. De aceea, atunci cînd Mîntuitorul le-a spus să arunce mrejele „mai adînc”, Petru, reflectînd oboseala și truda acelei zile, a spus: „Dar fiindcă zici Tu, voi arunca mreaja” (Luca 5, 5), care apoi s-a umplut de mulțimea peștilor.

La această bogată pescuire ne-am fi așteptat să-i vedem pe pescari săltînd de bucurie, dar un alt sentiment avea să-i copleșească: o teamă sfîntă. Dîndu-și seama că bogăția peștelui prins nu s-a datorat meșteșugului și osteneții lor, ci puterii supraomenești a Celui ce era în luntrea lor, pescarii au intuit că El este subiectul puterii dumnezeiești. Și tot Petru a exprimat acea teamă: „Doamne, pleacă de la mine că sînt un păcătos” (Luca 5, 13). Atunci cînd omul nu se simte vrednic să se afle împreună cu Dumnezeu, tocmai atunci Dumnezeu îi oferă comuniunea cu El însuși. În acel moment Mîntuitorul le-a stabilit și chemarea la apostolie: „De acum veți fi pescari de oameni” (Luca 5, 10).

Cei patru pescari nu s-au mai înapoiat spre a transporta și a vinde peștele, ci au lăsat toate și L-au urmat pe Hristos. Întreaga lucrare și activitate evanghelică a apostolilor este uimitoare ca de altfel și personalitatea lor, culmea spirituală la care au ajuns în rîvna lor sfîntă pentru Hristos. Pentru creștini, apostolii sînt cele mai înalte culmi de vrednicie omenească. Ei au devenit „lumina lumii și sarea pămîntului”, au depășit veacul lor și toate veacurile, au devenit luceferii lumii creștine. Ne prosternăm în fața nevoinelor și a elanului lor de propovăduire, a puterii lor spirituale, a darurilor de care s-au învrednicit. Ei au devenit astfel, model de urmare a lui Hristos și împlinitori ai învățăturii Sale.

Din chemarea la apostolie se desprind două stări de importanță deosebită pentru viața duhovnicească: starea de smerenie, ce se identifică cu lepădarea de sine, iar în al doilea rînd orientarea sufletească permanentă spre Dumnezeu.

Chemarea celor patru pescari — ulterior și a celorlalți — la apostolie ne oferă mereu un exemplu real de urmare a lui Hristos, prin continuitatea misiunii lor asigurată în Biserică, peste timp, sub asistența Sfîntului Duh. Mreaja „cuvîntului” și a „darului” primit de la Iisus Hristos de cei patru apostoli, ca și de ceilalți, i-a adus pe mulți oameni pe corabia Bisericii, mîntuitoare de suflete. Între ei se află la loc de cinste Sf. Apostol Andrei, „întîiul chemat” la apostolie (Ioan 1, 40), care a propovăduit Evanghelia Domnului la porțile Mării Negre printre sciți și geto-daci, strămoșii poporului nostru. Lucrarea apostolică este continuată pe firul neînterupt al vremii, de ucenicii lor și ucenicii ucenicilor lor în cadrul Bisericii noastre apostolice și dreptmăritoare, păstrătoare fidelă a întregii opere de mîntuire realizată în și de Iisus Hristos Dumnezeu. Căci — ne spune Sf. Apostol Pavel — „oare toți sînt apostoli...?” (I Corinteni 12, 29).

CURAJUL

Duminica a 23-a după Rusalii

Este o prea rareori pomenită și totuși esențială însușire creștină. Poate că, îndată după virtuțile teologale, ocupă locul de frunte. Fără de curaj existența Bisericii nu ar fi de conceput : a fost nevoie, ca să ia ființă, de curajul Întemeietorului ei ; ca să dureze, de acel al discipolilor Săi.

Ni se vorbește de blindețea Domnului, care este asemuit unui miel blind și lipsit de glas. Metafora e îndreptățită și înduioșătoare. Nu mai puțin este aceea ce adoptă drept cuvânt-imagie un leu viteaz. Cine oare s-ar fi urcat pe cruce, primind de bună-voie una din morțile cele mai cumplite din câte se pot închipui, de nu un viteaz cu inimă de leu ? Care fire de nu una de inflexibilă tărie ar fi îndurat vreme de trei ani și jumătate, senină și calmă, ura, vrajba, perfidia, ambuscadele vrăjmașilor ? Ar fi stat, neclintită și neînfricăată, în fața dregătorului și a sinedriului ? (A nepăsării unuia și înversunării celorlalți ?) Și cum altfel decît act de îndrăzneală ar putea fi socotită plecarea Sfinților Apostoli la propovăduire printre oameni ostili fără a duce cu ei nici traistă, nici toiag, nici pîine, nici bani ? Și care inși de nu dintre cei mai dirji și mai neștiutori de teamă ar fi răbdat chinuri cu adevărat atroce mai degrabă decît să-și lepede, fie și în schimbul celor mai ademenitoare făgăduieli, credința ? Nu-i deloc neexact din punct de vedere istoric ori exagerat din punct de vedere psihologic a spune că singele martirilor constituie podoaba, purpura și visonul Bisericii ; e și temeiul ei, în sensul cel mai strict și mai tehnic al cuvîntului.

Că așa stau lucrurile o dovedește nu numai procesul evolutiv al instituției eclesiastice, ci și textul însuși al Scripturii care, parcă prevestitor, a pus accentul pe această calitate intrinsecă și *sine qua non* a creștinismului. Mîntuitorul și ucenicii Lui direcți au știut prea bine și *ab initio* unde sălășluiește marea taină a creșterii și durabilității Legii noi. De aceea și aflăm nenumărate referiri — în Evanghелиi, în Faptele Apostolicilor, în Epistole — la socotirea curajului drept trăsătură fundamentală a caracterului unui creștin.

Martir înseamnă martor, dar sinonimul substantivului este : erou. Desigur că mucenicii au depus mărturie de fidelitate, smerenie, statornicie, putere de pătimire. Și-au mărturisit deopotrivă inimoția, vrednică de a celor mai bravi dintre eroii vieții profane (militare și civile). Și voi sînteți niște militari, le rostește colonelul Chabert, personajul titular al unei frumoase nuvele de Balzac, călugărițelor căminului de pen-

sionari unde a găzduit. Și nu încapă îndoială că pentru militari curajul e particularitatea specifică. Mucenicii, anticipînd cuvintele lui Saint-Just, au confirmat cu mult înainte de revoluția franceză spusa că împrejurările nu sînt grele decît pentru cei care se dau înapoi din fața mormintelor lor. Ei, mucenicii, nu s-au dat înapoi; ba au și mers, nu o singură dată, către ele fără a fi constrinși, plini de încredere, de voieșie și de hotărîre. Pentru ei n-au existat împrejurări dificile, situații imposibile, greutăți de neînvins. Lor, fraza lui Brice Parain, filologul francez din veacul nostru, pare să le fi fost cunoscută: e simplu, dacă vrei să fii liber trebuie să nu-ți fie frică de moarte. Iată de ce aurul, visonul, purpura și podoaba Bisericii se confundă cu sîngele de pe Cruce și cu sîngele martirilor. Paralel celor mai strălucite victorii militare ale istoriei profane. De la Duhul Sfînt și din sîngele acesta s-a întrupat și a dăinuit și de-a pururi va dăinui Biserica lui Hristos.

În textele scripturistice, îndemnul la curaj ale Domnului sînt numeroase.

Nu te teme îi spune (Marcu 5, 36; Luca 8, 50) mai marelui sinagogii, lui Iair, cînd vin unii și-i vestesc că fiica lui a murit. *Nu te teme, crede numai și se va izbăvi*. (Credința este, prin urmare, recunoscută a fi o faptă de curaj, iar curajul e declarat, aidoma credinței, o taină). Lui Simon, la fel i se grăiește: *Nu te teme*, de acum înainte vei fi pescar de oameni (Luca 5, 10). Ucenicilor și mulțimii, tot așa: *Nu te teme*, turmă mică (Luca 12, 32). *Nu te teme* găsim și în Apocalipsă (1, 17).

Același îndemn apare și în formă plurală: *Deci nu vă temeți* (Matei 10, 26); *așadar nu vă temeți* (Matei 10, 31); *îndrăzniți, Eu sînt, nu vă temeți* (Matei 14, 27; Ioan 6, 20): toate către apostoli, cînd ei s-au speriat văzîndu-L că umblă pe mare. La schimbarea la Față, după trecerea norului luminos, se apropie de Petru, Iacov și Ioan și atingîndu-i le zice *așijderea*: *sculați-vă și nu vă temeți* (Matei 17, 7). Îngerul către femeile venite la mormînt: *Nu vă temeți* (Matei 28, 5), iar Domnul repetă și El, aceluiași: *Nu vă temeți* (Matei 28, 10). Îngerul Domnului către păstori: *„Nu vă temeți”* (Luca 2, 10), „căci iată vestesc vouă bucurie mare”. Cînd Iisus se arată celor unsprezece și ei se înfricoșează crezînd că văd duh (Luca 24, 36—37), nu rostește aceleași cuvinte, dar sensul vorbelor: *„Pace vouă”* și *„De ce sînteți tulburați?”* este identic cu: *nu vă temeți*. („Să nu se tulbure inima voastră, nici să se înfricoșeze” stă scris și la Ioan 14, 27). Cînd scena umblatului pe apă pe vreme rea este povestită de Ioan (6, 19—20), cuvintele folosite sînt aceleași ca la Matei: *„Ei s-au înfricoșat; iar El le-a zis: Eu sînt, nu vă temeți”*.

Alteori întîlnim: *nu vă înspăimîntați*, ca, la Marcu 16, 6 (îngerul către femei, în dimineața Duminicii de după răstignire).

Frica e vrednică de certare și dojană: De ce vă este frică, puțin credincioșilor? li se spune (Matei 8, 26) celor din corabie, spăimîntați de valurile ce o acopereau. La fel Marcu 4, 40: *„Pentru ce sînteți așa de fricoși? Cum de nu aveți credință?”* Fără frică își dorise să primească

darurile cerești și Zaharia, tatăl Înaintemergătorului, după ce a scris numele copilului pe tăbliță. Formele negative *nu te teme, nu vă temeți, nu vă înspăimîntați, să nu se tulbure inima voastră* sînt adesea înlocuite prin imbolduri la curaj : *îndrăznește, fiule* (Matei 9, 2 ; către un slăbănog) ; *îndrăznește, fiică* (Matei 9, 22 ; Luca 8, 48 : către femeia cu scurgere de sînge) ; *îndrăzniți* (Matei 14, 27 ; Ioan 10, 33) : „În lume necazuri veți avea ; dar *îndrăzniți*. Eu am biruit lumea ; *îndrăzniți* : (Marcu 6, 50) ; *îndrăznește, scoală-te !* (Marcu 10,49 : către orbul Bartimeu).

Care este efectul principal al fricii ? Îndepărtarea de Hristos. Relatarea de la Luca 8, 37 e pe deplin edificatoare : după ce scoate duhurile rele din omul demonizat iar porcii se aruncă în lac, mulțimea din ținutul Gherghesenilor „e cuprinsă de frică mare”. Urmează consecința : „L-au rugat pe El toată mulțimea să plece de la ei”. (Matei 8, 34 și Marcu 5, 17 zic : L-au rugat să treacă — sau : să se ducă — din hotarele lor). Legătura de cauzalitate e limpede : îi cer să plece pentru că le este frică. Frica așadar aduce cu sine ruperea de Hristos.

Dacă „nu vă tulburați” este echivalentul lui „nu vă înfricoșați”, la fel și „să nu fiți îngrijorați”, căci îngrijorarea e tot o formă a fricii. Probabil că Marta a fost certată și din pricina aceasta, Domnul știind că îngrijorarea zămislește simțăminte și stări ale minții străine învățaturii Lui.

La Faptele Apostolilor apar mereu aceleași povețe : *îndrăznește, îndrăznește Pavele*, iar el (ei) îndrăznind ...

De asemenea în mai toate epistolele Sfîntului Pavel : „De aceea *nu ne pierdem curajul* (II Corinteni 4, 16) ; „*Îndrăznind* deci totdeauna (II Corinteni 5, 6) ; „*Fără să vă înfricoșați* întru nimic (Filipeni 1, 28) ; „căci Dumnezeu *nu ne-a dat duhul temerii*” (II Timotei 1, 7 : frica, așadar, e de la diavol, ca și păcatul, ca și moartea ; textul acesta e capital, ne dă posibilitatea să desprindem adevărată sorginte a fricii). Apostolul, creștinilor, mai înainte de orice le cere să fie îndrăzneți : „Drept aceea, fraților, *avînd îndrăzneală*, să intrăm în Sfînta Sfintelor, prin sîngele lui Iisus” (Evrei 10, 19). Tot el adoptă în repetate rînduri stilul și tonul cel mai militar cu putință : „În *lupta* voastră cu păcatul, nu v-ați împotrivit încă *pînă la sînge* (Evrei 12, 4 ; David, Hanibal, Cezar, Napoleon nu le-ar fi vorbit altminteri ostașilor lor) ; „*Luptă-te lupta* cea bună a credinței, *cucerește viața veșnică*...” (Timotei 6, 12) ; „*Luptă*... ca un *bun ostaș* al lui Hristos Iisus” (II Timotei 2, 3).

Textul de la Efeseni 6, 11 și urm. e plin de cuvinte cu iz ostășesc : ... *întăriți-vă întru putere* ... *îmbrăcați-vă cu toate armele* ... *luați toate armele* ... *toate biruindu-le* ... *stați deci tari* ... *avînd mijlocul vostru încins* ... *îmbrăcîndu-vă cu platoșa* ... *pavăza credinței* ... *luați și coiful mîntuirii și sabia Duhului* ... S-ar zice că răsfoim un regulament militar, că citim un ordin de zi al unui căpitan de oști.

Există în Noul Testament un stil imperativ al curajului, obîrșia căruia se află în porunca dată lui Avraam : „Ieși din pămîntul tău, din nea-

mul tău și din casa tatălui tău" (Facerea 12, 1) — și Avraam ascultă, plin de curaj, neștiind încotro merge și unde se va opri, ca un *bun ostaș* ce se află (vezi și Evrei 11, 8). Stilul evanghelic militar se manifestă și prin verbe „active”, verbe îmbolditoare, imperioase răsunătoare ca : stăruiri, întrebați, vegheați, privegheați, treziți-vă, cuceriti, priviți cu luare aminte, fiți gata, mergeți, cereți, căutați, bateți, încingeți-vă.

Acestea toate din partea Mintuitorului și Sfinților Săi Apostoli. Dar și creștinul, avînd bună îndrăzneală, răspunde în acelaș mod, în aceeași tonalitate a neînfricării : „Nu mă voi teme !” (Evrei 13, 6). De ce ? Pentru că știe două lucruri : mai întii că „partea celor fricoși . . . este iezerul care arde cu foc și pucioasă” (Apocalipsa 21, 8) — înșiruirea osîndiților începe cu fricoșii, ei mai întii ; necredincioșii, spurcații, uci-gașii, desfrînații, fermecătorii, închinătorii la idoli și mincinoșii sînt menționați în urma lor) — iar apoi, și mai ales, că „În iubire nu este frică, ci iubirea desăvîrșită alungă frica” (I Ioan 4, 18). În felul acesta curajul ajunge a fi alături de dragoste, singura virtute în veci nepieritoare.

Domnul ne scoate din robia păcatului și totodată ne liberează de tirania fricii. Ne dăruiește cele două nestemate : libertatea și curajul. Așa fiind, creștinului nici nu-i incumbă îndatoriri mai sfinte și mai de seamă decît a iubi libertatea și a-și dovedi curajul. Ca unii care sîntem urmași prin credință ai celor care L-au văzut pe Dumnezeu întrupat, ni se aplică textul de la Evrei 11, 27, reprodus pe statuia amiralului de Coligny, pe una din străzile Parisului : „A rămas neclintit ca unul care a văzut pe nevăzutul Împărat”. Covîrșitoarea însemnătate acordată curajului atît de Domnul Hristos cît și de Biserică rezultă și din aceea că precum se scrie la Matei 11, 12 : „Împărăția cerurilor se ia prin stăruință și cei ce se silesc pun mîna pe ea”. Cerurile, spune limbajul popular (tot în stil marțial), se cuceresc. În traducerea Radu Vasile și Gala Galaction se folosesc termeni mai tari, o grăire mai directă : împărăția se ia cu *năvală* și cei ce *dau năvală* pun mîna pe ea. Francezii spun și ei că împărăția e *silită* și că *violenții* o înșfacă (*s'en emparet*). Tot de violență și forță pomenesc versiunea veche și versiunea nouă a Bibliei englezești. Verbul *to seize* este concordat cu a înșfăca, a pune mîna pe. În tîlmăcirea lui Luther substantivul *Gewalt* nu e deosebit de forță și violență, iar verbul *wegreisen* e aprig și expresiv, aproape de a răpi.

Drept concluzie aș cere voie să afirm : dacă vechea Lege a putut fi rezumată în două porunci : să iubești pe Dumnezeu și să iubești pe aproapele tău (Matei 22, 37 ; Marcu 12, 30—31 ; Luca 10, 27), Legea nouă poate — sub aspectul ei operațional — fi conspectată astfel : crede, iubește și nu te înfricoșa. Frica : păcat urît în ochii Domnului ; curajul : virtute mult plăcută Lui și consubstanțială situației de creștin.

ROADELE SEMINTELOR DUMNEZEIEȘTI

Duminica a 21-a după Rusalii

Adresându-se mulțimilor, Mîntuitorul Iisus Hristos s-a comparat pe Sine însuși cu un semănător, dar care sădește în ogorul sufletelor cuvîntul lui Dumnezeu. Asemănarea este strălucită, sugerîndu-i pe harnicii agricultori care aștern semințele de grîu în pămîntul reavăn, cu nădejdea de a oferi lumii cît mai multă pîine (Luca 8, 5). De această dată, însă, semănătorul nu este un om oarecare, ci însuși Fiul lui Dumnezeu întrupat, iar sămînța este cuvîntul lui Dumnezeu celui viu și veșnic.

Așa precum semănatul grînelor presupune un teren pregătit cu grijă și din plin, spre a da roadele așteptate, la fel se întîmplă și cu cel al cuvîntului lui Dumnezeu. Depinde, în consecință, de sufletul oamenilor ca sămînța divină să devină sau nu fecundă, să încolțească, să crească și să rodească mai mult sau mai puțin. De aceea, într-o altă pildă, cea a neghinei, Mîntuitorul a insistat asupra necesității de a îngriji ogorul semănat cu grîu curat, în care vrăjmașul presărase pe ascuns neghină, spre a împuțina recolta și a zădărnici truda semănătorului (Matei 13, 29—43). În același sens, divinul Învățător și-a avertizat ucenicii că întru semănarea Evangheliei Sale vor întîmpina neajunsuri și „necazuri” ce vor trebui înfruntate cu „îndrăzneală” și nădejde (Ioan 16, 33).

Constituind „ogorul” lui Dumnezeu (I Corinteni 3, 9—12), mulțimile s-au adunat și se adună în jurul Semănătorului celui veșnic care continuă să-și semene cuvîntul prin intermediul ucenicilor Săi și al urmașilor lor pînă la sfîrșitul veacurilor, în Biserica ce formează Trupul Său tainic, „stîlpul și temelie adevărului” (I Timotei 3, 15).

Se poate pune întrebarea : ce roade au adus și aduc semințele dumnezeiești în inimile celor ce au crezut și cred în Mîntuitorul Iisus Hristos ? Ele sînt aceleași ca și în cazul agricultorului celui bun și atent pentru ca grîul să nu fie înnăbușit de neghină și buruieni.

În holdele duhului, răsărite din sămînța cuvîntului lui Dumnezeu, sub razele binecuvîntate ale Duhului Sfînt, au crescut și cresc lanurile minunate ale virtuților creștine : în locul urii și vrăjmășiei crește iubirea cea atotcuprinzătoare, locul egoismului este luat de dăruirea de sine spre a promova binele colectiv și individual al tuturor oamenilor ; blîndețea, bunătatea, îngăduința și iertarea reciprocă primesc contururi și se reflectă în viața fiecăruia. Pretutindeni, semințele dumnezeiești îngrijite în Biserică aduc roadele iubirii, ale smereniei, milosteniei, dreptății și păcii, ale jertfelniciei pentru tot ceea ce este bun și frumos în

viața omenească. Toate îl preamăresc pe însuși Dumnezeu, pe Mîntuitorul Iisus Hristos care a plămădit „pîinea cea vie”, oferind-o sufletului omenesc însetat după mîntuire și desăvîrșire. Este roada adusă de sămînța cuvîntului lui Dumnezeu în inimile tuturor credincioșilor care au primit acest cuvînt și s-au străduit să-și lucreze pămîntul inimii în așa fel încît ea să încolțească și să rodească.

Ne mai putem pune și o altă întrebare : oare „pămîntul” sufletelor noastre este suficient de bun, de asanat, pentru ca semințele dumnezeiești să aducă în continuare aceleași roade minunate ?

Este o întrebare pe cît de firească pe atît de necesară, de natură intimă, pe care trebuie să și-o pună fiecare credincios. Într-adevăr, sămînța lui Dumnezeu este sublimă, a adus și aduce roade minunate, dar la fel de adevărat este că în ogrul vieții pămîntești ea este amestecată cu neghina atîtor patimi, așa precum ne avertizează însăși parabola Mîntuitorului asupra neghinei. Privind peste holdele mănoase ale sfințeniei răsarite din cuvîntul lui Dumnezeu, ne putem cîștiga încrederea întru înălțurarea neghinei, spre a ne putea îndrepta și a ne ridica și noi sufletește cît mai sus. Cu ajutorul permanent al Mîntuitorului Iisus Hristos ne putem lepăda de răutate și îmbrăca întru dreptate, ne putem lepăda de trufie și îmbrăca întru smerenie, spre a fi luminați de duhul iubirii, al adevărului și al păcii.

Nu trebuie să uităm că vine și vremea culesului, cînd trebuie să dăm seamă Semănătorului celui veșnic asupra rodniciei semințelor Sale, în măsura în care am purtat grijă și am depus osteneală întru buna îngrijire a ogrului sufletelor noastre.

Ieromonah OLIVIAN BINDIU

CUVÎNT DE ÎNVĂȚĂTURĂ DESPRE VENERAREA SFINTEI CRUCI

I. *Pregătirea apercceptivă.* Intrînd în lăcașul sfînt de închinare, ne însemnăm cu semnul crucii, gest pe care îl repetăm și în cadrul serviciului religios, alături de ceilalți credincioși, la timpul convenit. Pe masa sfîntului altar vedem crucea, aflată de multe ori și în mîinile sfinților slujitori, spre binecuvîntare. O mai putem vedea pe veșmintele preoților, pe acoperișul bisericilor, pe casele și în casele credincioșilor, în cimitire la căpățiul celor dragi adormiți în Domnul. Cu prilejul unor sărbători, crucea este pusă în mijlocul bisericii, spre a fi sărutată și a i se aduce închinare și cinstire.

II. *Anunțarea temei.* Vom vedea în continuare care sînt temeiurile venerării sfintei cruci.

III. Tratarea

Cuvîntul „cruce” (de la latinescul „crux” luat la rîndul său din sanscrită) însemna la popoarele antice, lemnul de tortură și de chinuri îngrozitoare. Condamnarea la moarte prin crucificare sau răstignire era rezervată sclavilor, care în acele timpuri nici nu erau considerați oameni, ci „unelte însuflețite”, precum și criminalilor. Romanii au preluat acest mod de pedeapsă de la cartaginezi. La iudei a fost folosită numai după ce Țara Sfîntă a devenit provincie romană, pedeapsa prin crucificare fiind deosebit de umilitoare și de crudă. Vechiul Testament privea cu rezervă acest mod inuman de pedeapsă, iar cel condamnat așa era total descalificat în fața lui Dumnezeu și a oamenilor: „Blestemat cel spînzurat pe lemn” (Deuteronom 21, 23) — prin „lemn” înțelegîndu-se „crucea”. Înainte de crucificare cel condamnat era flagelat sau bătut cu biciul făcut din curele lungi de piele, avînd noduri sau bucăți de plumb. Flagelarea se mai făcea și cu vergi elastice și foarte rezistente, condamnatul fiind legat de un stîlp și stînd cu spinarea încovoiată. Numărul loviturilor fiind nelimitat, mulți din cei biciuiți mureau, iar cei ce supraviețuiau erau obligați să-și ducă crucea sau cel puțin bara transversală pînă la locul execuției. De aici și expresia folosită în vorbirea curentă de atunci: „A-ți lua crucea”, „a-ți duce crucea” — adică a-ți duce cu răbdare toate necazurile sau greutățile vieții pînă la sfîrșit (Matei 10, 38; Marcu 8, 34). Celui condamnat îi era prinsă de gît o placă pe care scria motivul condamnării, placă ce urma să se fixeze apoi pe cruce. Suferințele îngrozitoare de pe cruce puteau fi stagnate prin împungerea cu suflă și zdrobirea oaselor. După practica romană, cel decedat rămînea pe cruce și nimeni nu-i lua trupul să-l înmormînteze. La evrei, pedeapsa nu se aplica atît de dur, biciuirea avînd limite, nu se puteau aplica mai mult de 40 lovituri. Apoi trupul celui mort prin răstignire era luat de pe cruce chiar în ziua răstignirii, iar înainte i se zdrobeau oasele.

Iisus a fost condamnat la moarte prin răstignire și a suferit toate chinurile pe cruce. Fiul lui Dumnezeu „s-a smerit pe sine, ascultător făcîndu-se pînă la moarte, și încă moarte pe cruce” (Filipeni 2, 8). Împreună cu Iisus au mai fost înălțate încă două cruci ale unor tîlhari. Ei au fost condamnați pentru vinovăția faptelor săvîrșite. Unul dintre ei recunoaște chiar acest fapt, spunînd celuiilalt: „Și noi după dreptate (sîntem pedepsiți), căci noi primim cele cuvenite după faptele noastre, dar acesta nici un rău nu a făcut. Și zicea lui Iisus: pomeneste-mă Doamne, cînd vei veni întru împărăția ta” (Luca 23, 41—42). Iisus este răstignit, dar prin moartea Lui împlinește dreptatea lui Dumnezeu, prin aceea că El neavînd păcat suferă cea mai grea pedeapsă pentru păcatele noastre. „El a luat asupra sa durerile noastre și cu suferințele noastre s-a împovărat. Și noi îl socotim pedepsit, bătut și chinuit de Dumnezeu. Dar el fusese străpuns pentru păcatele noastre și zdrobit pentru fărădelegile noastre. El a fost pedepsit pentru mîntuirea noastră și prin rănile lui noi toți ne-am vindecat” (Isaia 53, 4—5; I Petru 2, 22—24).

Vedem deci că pe Golgota se aflau trei cruci, avînd fiecare tilcul ei. Pentru tilharul nemîntuit, crucea a fost instrumentul oribil de tortură și chin aducător de moarte. El moare ca un vinovat, după dreptate, conform legii: „Blestemat cel spînzurat pe lemn”. Pentru tilharul mîntuit, crucea a însemnat șansa vieții lui veșnice. Crucea Domnului Iisus are cu totul alt sens, alt înțeles. Ea se referă la noi oamenii, la păcatele noastre. „Hristos ne-a răscumpărat din blestemul legii, fecîndu-se pentru noi blestem, pentru că este scris: „blestemat este tot cel spînzurat pe lemn” (Galateni 3, 13).

În felul acesta, crucea lui Hristos transformă, schimbă sensul, sau înțelesul lemnului odios de tortură și chin, în cel de altar pe care se aduce suprema jertfă de ispășire: „Așa și Hristos, aducîndu-se (jertfă) odată, ca să ridice păcatele multora, a doua oară se va arăta fără de păcat celor ce îl așteaptă spre mîntuire” (Evrei 9, 28). Și cum „jertfelnicul era lucru prea sfînt și tot ce se atîngea de el se sfințea” (Ieșirea 29, 37), tot astfel crucea lui Hristos devine prin Jertfa adusă pe ea un lucru aducător de sfințenie. Cei ce privesc spre crucea lui Hristos nu mai sînt stăpîniți de teama distrugătoare a sufletului, ci de bucurie și pace mîntuitoare. De aceea, apostolul spune atît de clar: „Mie însă să nu-mi fie a mă lăuda decît numai în crucea Domnului nostru Iisus Hristos” (Galateni 6, 14). E vorba de crucea care aduce, prin jertfa Domnului și mărita Sa înviere, bucuria mîntuirii. De aici și prea frumoasa cîntare bisericească: „Crucii Tale ne închinăm Hristoase, și sfîntă învierea Ta o lăudăm și o mărim.

Pentru acest motiv, crucea devine emblema creștinismului, un obiect de cinste, sfințit cu sîngele Domnului, iar creștinii din cele mai vechi timpuri s-au numit „cinstitori ai crucii”. Reprezentînd stema, sau steagul creștinismului, crucea va fi și „semnul Fiului Omului, care se va arăta pe cer la cea de a doua venire a Domnului (Matei 24, 30).

Sf. Apostol Pavel arată că prin jertfa Domnului, crucea reprezintă biruința asupra păcatului și a morții. „Ștergînd zapisul ce era asupra noastră, care ne era potrivnic cu rînduielile lui și l-a luat din mijloc pi-ronindu-l pe cruce. Dezbrăcînd (de putere) domniile și stăpîniile, le-a dat de ocară în văzul tuturor, biruind prin cruce asupra lor” (Coloseni 2, 14—15; vezi și Efeseni 2, 15—17). Comentînd această biruință a jertfei de pe cruce, căreia crucea îi rămîne reprezentare, Sf. Ioan Gură de Aur arată „Hristos învingînd a atîrnat în vîrfurile crucii, ca pe un trofeu, moartea și blestemul, ca să vadă toți trofeul și puterile de sus care sînt în ceruri și oamenii de jos care sînt pe pămînt și chiar demonii răi care sînt învinși”. Realitatea acestei biruințe constă în faptul că, așa cum arată apostolul, „cuvîntul crucii este nebunie pentru cei pieritori, iar pentru noi cei ce ne mîntuim, puterea lui Dumnezeu” (I Corinteni 1, 18). De aceea, cîstînd crucea ne împărtășim de biruința Celui răstignit pe ea, de harul Jertfei Lui mîntuitoare. „Căci nu am socotit că știu între voi ceva, decît numai pe Iisus Hristos și pe acesta răstignit” (I Corinteni 2, 2). Sf. Ciril al Ierusalimului (+386) arată că „mulți oameni au fost răstigniți, dar de nici unul nu se înfricoșează demonii. Dar cînd Hristos s-a

răstignit pentru noi, demonii sînt cuprinși de frică numai la vederea crucii". (Cateheza a XIII-a).

Păstrînd în sufletul lor roadele jertfei răscumpărătoare prin crucea Domnului, creștinii din cele mai vechi timpuri au căutat să exteriorizeze semnul mîntuirii. Imaginea crucii a angajat mereu simțirea creștinilor și dragostea față de Cel răstignit, de harul Lui mîntuitor și atingînd-o cu evlavie și venerare, prin sărutare sau rugăciune, simțeau puterea harului care izvorăște din sîngele Domnului care a curs pe ea. De aceea, crucea a fost venerată încă din perioada apostolică. „Prima reprezentare sigură, datată, a crucii pe un monument creștin apare incizată pe peretele unei case din Herculanium înainte de anul 79; alta o găsim mai tîrziu în inscripția de pe un altar din Palmiria, din anul 134. În inscripțiile și epitafele din picturile catacombelor găsim de vreo 20 de ori semnul crucii, iar ultimele descoperiri arheologice din Palestina ne-au adus noi mărturii că semnul crucii era folosit ca simbol creștin pe osuarele din necropole aparținînd chiar membrilor primei comunități creștine din Ierusalim" (preot profesor dr. Ene Braniște, *Liturgica Generală*, București, 1985, p. 262).

Tot ca o formă de exteriorizare a venerării sfintei cruci este și însemnarea creștinului cu semnul crucii, ca practică datînd din cele mai vechi timpuri. Astfel, Tertulian (+240) arată că „la fiecare pas, la fiecare mișcare, la fiecare intrare și ieșire, îmbrăcîndu-ne, la spălat, la masă, seara, culcați sau șezînd și în orice atitudine pe care o luăm, noi ne însemnăm frunțile cu un mic semn al crucii". Episcopul Ipolit al Romei (+235) scria: „Străduiește-te în orice vreme să-ți însemnezi fruntea cu bună cuviință căci acesta este semnul cunoscut și încercat al pătimirii împotriva diavolului, dacă îl faci cu credință... Potrivnicul fuge văzînd puterea ce vine din inimă... Însemnînd fruntea și ochii cu mîna, îndepărtăm pe cel care încearcă să ne nimicească". (Nicolae, Mitropolitul Banatului, *De ce și cum trebuie să se însemneze creștinul cu sfînta cruce?* în „Îndrumătorul bisericesc al Mitropoliei Ardealului" pe anul 1972, pp. 56—61).

IV. Recapitularea (Fixarea cunoștințelor)

Cum era considerat lemnul crucii înainte și în timpul activității Mîntuitorului? (Lemnul aducător de groază și de moarte). Dar după moartea Mîntuitorului pe cruce? (Lemn aducător de viață, bucurie și mîntuire). De ce această schimbare a înțelesului? (Fiindcă Domnul l-a sfîntit cu sîngele Său nevinovat, transformînd lemnul de tortură în altarul Jertfei Sale). Ce devine crucea pentru noua religie creștină? (Devine emblema care o reprezintă, încît atunci cînd spunem „creștin", îl considerăm și „cinstitor al crucii"). De cînd cinstesc creștinii crucea? (De cînd Domnul a adus pe ea jertfa mîntuitoare, deci din perioada sfinților apostoli care o numesc „puterea lui Dumnezeu").

V. Aprecierea

Cu toată această justificată venerare a sfintei cruci, sînt totuși unii creștini care nu admit cinstirea crucii, spunînd că cinstirea ei contravine primelor două porunci din Decalog, care interzic închinarea la idoli, deoarece ambele sînt imagini ale unei realități existente, pe cînd idolii sînt născociri ale imaginației, fără un corespondent real. De altfel, această acuză a fost adusă și primilor creștini din partea păgînilor, deși primii creștini au fost persecutați tocmai pentru că nu erau idolatrii. Dimpotrivă, tocmai această acuză dovedește că ei erau dintru început „cinstitori ai crucii”. Sfîntul Iustin Martirul și Filozoful (+ 165) arată că și Vechiul Testament anticipează puterea crucii, fără ca aceasta să fie considerată idolatrie.

Crucea nu este idol, ci izbăvire de idolatrie. Ea nu poate fi asemănată cu șarpele de aramă devenit idol și desființat de regele Ezechia (IV Regi 18, 1—4), deoarece crucea lui Hristos aduce puterea jertfei mîntuitoare: „După cum Moise a înălțat șarpele în pustie, așa trebuie să se înalțe Fiul Omului, ca tot cel ce crede în El să nu piară, ci să aibe viață veșnică” (Ioan 3, 14—15).

Cei ce refuză cinstirea crucii spun că dacă cinstim crucea, trebuie să cinstim în același timp pe toți cei ce au contribuit la jertfa Mîntuitorului — pe Iuda, pe arhierei, pe procuratorul și ostașii romani, deopotrivă cu obiectele care au contribuit la jertfa mîntuitoare, adică coroana de spini și piroanele. Dar persoanele arătate nu pot fi cinstite, fiindcă un om este întotdeauna judecat după fapta săvîrșită, raportată la legea morală. Dacă fapta este bună, omul este socotit și el bun, cinstit, drept; invers, dacă fapta este rea, săvîrșitorul ei este un om rău. Obiectele, însă, pot fi cinstite. Avem chiar mărturia diaconului Rusticus în această privință. Creștinii rămîn, însă, numai la cinstirea crucii, fiindcă sfinții apostoli și sfinții părinți numai la ea se referă ca obiect de cinstire.

Cei ce nu aduc cinstire sfintei cruci spun, apoi, că adevărata cinstire a crucii are un caracter duhovnicesc. Este adevărat că cinstirea pornește din suflet, dar actele cultice nu sînt decît exteriorizări ale simțirii religioase.

VI. Asocierea

Venerarea sau cinstirea sfintei cruci este un cult relativ, subordonat celui absolut, de adorare, pe care îl aducem numai lui Dumnezeu. Cultul îngerilor, al sfinților, al moaștelor, al icoanelor, la care se asociază și cel al crucii, este numit cult de „dulie”, sau de cinstire, de închinăciune, de venerare. Le cinstim pe acestea, deoarece vedem în ele lucrarea lui Dumnezeu, sfințenia lui Dumnezeu, dar pe Dumnezeu însă îl cinstim pentru El însuși, ca și Creator și Mîntuitor al nostru. Cinstind „crucea prin care a venit mîntuire la toată lumea”, îl cinstim pe Mîntuitorul însuși și astfel cinstirea trece de la cruce la Cel răstignit pe ea, la patimile și învierea Lui. Așa se explică și faptul că însemnîndu-ne cu

semnul crucii pronunțăm numele Sfintei Treimi, ceea ce înseamnă că mîntuirea ne vine de la Sfînta Treime, iar crucea ne introduce în comuniunea Sfintei Treimi. Aceasta dovedește încă o dată că venerarea sfintei cruci nu poate fi socotită idolatrie.

VII. Generalizarea

Aducînd venerare sfintei cruci „prin care a venit mîntuire la toată lumea” aducem prin aceasta preamărire Sfintei Treimi, care ne-a acordat și ne acordă mîntuirea.

VIII. Aplicarea

1. Aducînd venerare sfintei cruci, Biserica a rînduit ca zilele de miercuri și vineri să fie puse sub ocrotirea sfintei cruci și a patimilor Domnului.

2. Au fost rînduite și două sărbători închinare sfintei cruci. Astfel la 14 septembrie sărbătorim „Înălțarea sfintei cruci” (sau „Ziua crucii), în amintirea înălțării ei în văzul tuturor credincioșilor, la Ierusalim în ziua de 14 septembrie 335. Cea de a doua este numită „Duminica crucii”, stabilită în a treia duminică din postul Paștilor. În acea duminică, credincioșii aduc cinstire crucii scoase în mijlocul bisericii între slujba utreniei și cea a sfintei liturghii. Aceste sărbători sînt zile de post, fiindcă referindu-se la crucea răstignirii ele sugerează patimile Domnului.

3. Alte moduri de venerare sînt și slujbele rînduite în cinstea și spre lauda crucii. „Acatistul sfintei cruci”, care se citește la 14 septembrie, cîntările de laudă și cinstire a crucii din zilele de miercuri și vineri și la sărbătorile închinare ei.

4. Fiind emblema creștinismului, în semn de pioasă venerare, crucea este așezată pe sfînta masă unde se aduce jertfa Mîntuitorului, precum și deasupra catapetesmei, pe turnul bisericilor, în casele credincioșilor, la margini și la răspîntii de drumuri, sub formă de troiță de piatră sau de lemn lucrate artistic, sau la căpățiul celor adormiți întru nădejdea învierii.

5. În semn de pietate credincioșii se însemnează cu semnul sfintei cruci înainte și după rugăciune, cînd intră și ies din biserică, sau cînd participă la serviciile divine, aducînd cinstire Sfintei Treimi.

6. Formele exterioare de venerare a crucii se împletesc armonios cu venerarea ei duhovnicească, ce se referă la răstignirea tuturor păcatelor și viciilor la curățirea ființei noastre de întinăciune, după îndemnul apostolului: „Iar cei ce sînt ai lui Hristos Iisus și-au răstignit trupul împreună cu patimile și poftetele” (Galateni 5, 24).

7. Se va cînta cu credincioșii: „Crucci Tale ne închinăm, Hristoase, și sfîntă învierea Ta o lăudăm și o mărim”.

DOUĂ PARANTEZE LITURGICE

Am recurs la acest titlu numai din necesitatea de a marca un fapt: „parantezele” ce urmează nu constituie un ansamblu de idei legate organic, ci vor conține câteva probleme cu caracter practic, născute din necesități imediate. Înțelegerea lor nu implică o documentare strictă, ci apar ca niște constatări ce se înscriu în sfera preocupărilor noastre liturgice și pastorale. Explicând anume aspecte, le subliniem tocmai pentru a nu ne îndepărta de sfera purității liturgice și a eficienței pastorale, înscriindu-ne mereu în limitele tradiției noastre ortodoxe pe care se cuvine să o adâncim continuu.

1. Unii clerici, nemulțumiți de interpretările mai noi, greșite, aplicate cuvîntului „pocăință”, încearcă să-l substituie atît în cult cît și în vorbirea curentă. În locul lui folosesc pe cel de „căință” sau „îndreptare”. Așa bunăoară, partea din ectenia cererilor : „Cealaltă vreme a vieții noastre în pace și întru pocăință a o săvîrși, la Domnul să cerem”, a rostesc altfel : „Cealaltă vreme a vieții noastre în pace și întru „căință” a o săvîrși, la Domnul să cerem”. Sau rugăciunea de la încheierea Maslului — unde se spune : „... Însuți și pe robul Tău acesta (N), care se *podăiește* de greșelele sale primește-l cu știuta Ta iubire de oameni” — o rostesc cu aceeași substituie a cuvîntului pocăință prin „căință”. S-ar putea crede că substituie este facilă, imperceptibilă și duce mai ușor la clarificarea înțelesului ecteniei și a rugăciunii.

Fată de această situație, din capul locului trebuie să spunem că o asemenea tendință e o greșală, ce devine foarte păgubitoare pentru Biserică. Termenul „căință” vizează un aspect al vieții fără implicații religioase. Apelînd la *Dicționarul limbii române moderne* (București, 1958, p. 124), la cuvîntul căință găsim explicația „părere de rău, regret, remușcare”. Este evident că între acești doi termeni este o deosebire fundamentală. Un om se poate căi zilnic pentru unele erori, atitudini, fapte sau întâmplări, dar toate acestea n-au un caracter religios. Pocăința, în schimb, vizează o sferă profundă a sensibilității religioase, întrucît ea se realizează într-un cadru liturgic și angajează credinciosul cu întreaga

sa ființă. Deci, în cult substituirea cuvîntului „pocăință” prin cel menționat, este fără acoperire, este inoportună, deoarece așa-zisul sinonim nu este un echivalent al cuvîntului dorit să se elimine. Cum această ectenie apare de două ori în liturghie, este evident că înlăturarea cuvîntului se va observa fără prea multă greutate.

Spuneam mai la început că această substituie este o greșală. Ea este realmente o eroare și din alt punct de vedere. Eliminînd cuvîntul „pocăință” din uzul liturgic înseamnă că el nu mai aparține Bisericii. Cui aparține el atunci? Îl mai folosesc unii care vor, la adăpostul lui, să-și vădească, chipurile, „puritatea” trăirii lor lăuntrice, precum și „drumul” pe care ei merg, deosebindu-se, așa-zis esențial, de ceilalți credincioși, afișînd o pietate și o moralitate cu o coloratură fariseică. O asemenea mentalitate este potrivnică duhului autentic al Evangheliei, întrucît Mîntuitorul Iisus Hristos învață: „Luați aminte de faptele dreptății voastre să nu le faceți înaintea oamenilor ca să fiți văzuți de ei; altfel nu veți avea plată de la Tatăl vostru Cel din ceriuri” (Matei 6, 1). Așa este și cu pocăința care se realizează nu prin trîmbițare la toate colțurile drumurilor, ci numai în spațiul liturgic oferit de Biserică.

Cuvîntul „pocăință” este o noțiune importantă în spiritualitatea creștină. Cu propovăduirea pocăinței a plecat pe drumul misiunii sale Sf. Ioan Botezătorul, precum și însuși Mîntuitorul Iisus Hristos. În consecință, cuvîntul nu poate fi eliminat numai pentru motivul că vor să și-l însușească unii care-i răstălmăcesc conținutul. În realitate, pocăința înseamnă schimbarea vieții în și prin Biserică și nu schimbarea credinței în afara Bisericii și eliminarea unei bune părți din tezaurul ei doctrinal: Sfintele Taine, crucea, cultul icoanelor, cinstirea Maicii Domnului și a sfinților.

Spre a înțelege cu adevărat ce înseamnă cuvîntul „pocăință” apelăm doar la explicația unui descăl al Bisericii care scria: „Dumnezeu iartă pe toți cei care se pocăiesc, dacă se pocăiesc în unire cu Dumnezeu și în comuniune cu episcopul” (Sf. Ignatie al Antiohiei, *Epistola către Filadelfienii*, în vol. „Scrierile Părinților Apostolici”, colecția „Părinți și Scriitori Bisericești”, vol. I, București, 1979, p. 180).

Cu această precizare, descoperim adevăratul conținut al cuvîntului „pocăință”, care în realitate desemnează una dintre cele șapte Sfinte Taine ale Bisericii, întemeiate de Mîntuitorul Iisus Hristos. Taina în sine presupune existența duhovnicului și a penitentului, cu realitatea vieții lui sufletești, ea bazîndu-se pe cîteva elemente, ca: mărturisirea păcatelor prin zdrobirea inimii, hotărîrea de a nu le repeta printr-o terapie a sufletului, înlocuirea răului săvîrșit prin binele ce se impune și împlinirea epitimiei.

În concluzie „pocăința” este o realitate sacramentală ce se realizează în și prin Biserică și a o elimina nu este permis nici ca termen lingvistic, respectînd întocmai tezaurul credinței noastre dreptmăritoare.

2. Ne întîlnim adeseori cu situația în care unii credincioși, din dorința de a se manifesta cu o mai pronunțată evlavie, fac *metanii mari*

fără nici o rezervă și oricând, deci și în duminici și sărbători. Cum și aici există o rânduială bine stabilită, se cuvine să o subliniem spre a feri credincioșii de unele erori și spre a adînci misterul credinței, cu mai mult folos în sfera liturgică.

Este bine cunoscut că metaniile mari și mici reprezintă un act sincer de smerenie, de umilință. Expresia ei cea mai semnificativă este în perioada postului Paștilor. Slujbele înmulțite, ceasurile de zi și de seară, liturghia darurilor mai înainte sfințite — toate la un loc crează un cadru de evlavie profundă, de pocăință. Este un drum anevoios de post, de curățire duhovnicească, ce urcă spre măritul praznic al Învierii care este privit ca un pisc de lumină și bucurie. Mărturisirea întocmai a acestei stări o găsim exprimată în rugăciunea amvonului de la liturghia darurilor mai înainte sfințite, cînd zicem : „Dă-ne și nouă, Bunule, lupta cea bună să luptăm, calea postului să o săvîrșim, credința nedespărțită să o păzim, capetele nevăzuților balauri să le sfărîmăm, biruitori asupra păcatului să ne arătăm și fără de osîndă să ajungem, a ne închina și Sfintei Învieri”.

Or, de la Înviere și pînă la Rusalii se interzic nu numai metaniile (*Învățătura de credință ortodoxă*, București, 1952, p. 207), ci și ingenunchierile, așa cum precizează mai multe canoane (29 Laodiceea ; 61 Cartagina ; 19, 66 Sinodul II trulan, etc. — dr. Nicodim Mîlaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, vol. I, partea I, Arad, 1930, p. 165).

Motivele pentru care dascălii Bisericii au adoptat această hotărîre sînt cunoscute. Bucuria, satisfacția nu se pot amesteca cu umilința. Cultul nostru ortodox din perioada Penticostarului este plin de exclamații care ne cheamă la bucuria pe care a adus-o Învierea Domnului. Ea se realizează anual și se reînnoiește doar în spațiul liturgic.

De aceea, și această rânduială trebuie explicată credincioșilor și vom observa că treptat va prinde viață în practica liturgică a bisericilor noastre parohiale.

Prot. dr. VASILE PETRICA

ACEL MARE MIRCEA—VODĂ

„Mircea ! îmi răspunde dealul ; Mircea ! Oltul repetează
Acest sunet, acest nume valurile îl primesc,
Unul altuia îl spune, Dunărea se'nștiințează,
Ș-ale ei spumate unde către mare îl pornesc”.

(Grigore Alexandrescu, *Umbra lui Mircea la Cozia*)

Mircea, spunea unul dintre marii noștrii istorici, stă la începuturile noastre de oameni treji în fața timpului. Adică la începuturile noastre de popor cu simțul și profilul său specific, la temelile existenței statale românești bine chibzuite și temeinic așezate.

Cu el începe acel îndelung proces de regăsire de sine a poporului nostru într-un spațiu geografic în care vitregiile istoriei îl împiedicaseră să-și continue fireasca sa evoluție istorică.

Cu el începe acea înfrigurată reclădire de țară românească pe care generațiile ce l-au urmat au transfigurat-o în, uneori imperceptibil, dar mereu prezent, dor al unirii. Căci înainte de a fi faptă, unirea a fost un dor, o stare de spirit. Cu Mircea dorul începe să devină faptă. El este un prim adunător de țară, un agonisitor de pământ românesc.

Istoria noastră e plină de oameni mari, întreprinzători, viteji, înțelepți. Uneori s-a întâmplat ca unii dintr-înșii să întrunească toate aceste calități sau o bună parte din ele și atunci ei au făcut ceva anume, ceva care nu poate fi înțeles fără a li se pronunța numele.

Și Mircea a fost unul dintre aceștia.

Și nu pentru victoria de la Rovine, nu pentru ctitoriile sale, nu pentru îndrăzneala de a arăta unei Europe înspăimântate de vijeliosul uragan al Semilunei că sultanii pot asculta și de ființe pămîntene și nu numai de poruncile lui Mahomed, nu pentru ceva din acestea, ci pentru toate la un loc.

Și mai ales pentru gîndul înalt ce se ascundea în spatele tuturor faptelor sale și care a fost atît de frumos rostit de el însuși, atunci cînd

se arăta pe sine lumii întregi ca MARE VOIEVOD ȘI SINGUR STĂPÎNITOR, DOMN A TOATĂ ȚARA UNGRO-VLAHIEI ȘI A PĂRȚILOR DE PESTE MUNȚI ÎNCĂ ȘI SPRE PĂRȚILE TĂTĂREȘTI, ȘI HERȚEG AL AMLAȘULUI ȘI FĂGĂRAȘULUI ȘI DOMN BANATULUI SEVERINULUI ȘI DE AMÎNDOUĂ PĂRȚILE, PESTE TOATĂ PODUNAVIA, ÎNCĂ PÎNĂ LA MAREA CEA MARE, ȘI SINGUR STĂPÎNITOR AL CETĂȚII DÎRSTOR.

Peste două veacuri numai, strigătul său, acest semn că existam pe lume ca un popor cu totul altfel, mai întreg și deplin decît voința celor mari ai vremii, răsuna și mai clar și mai hotărît prin glasul lui Mihai, cel care, ducînd mai departe gîndul strămoșului său, se putuse numi cu mîndrie DOMN AL ȚĂRII ROMĂNEȘTI, AL ARDEALULUI ȘI A TOATĂ ȚARA MOLDOVEI.

Mircea este una din rădăcinile noastre adînc înfipte în pămîntul acesta de care sîntem legați prin truda atîtor generații de înaintași pe care, iată, se împlinesc 2500 de ani de cînd părintele istoriei, Herodot, cunoscîndu-le faptele, i-a numit cu admirație și DREPTI ȘI VITEJI.

Eu numai așa îl pot vedea pe MIRCEA : urcînd pe Olt în sus, spre inima pămîntului românesc, coborînd pe Olt în jos, spre Dunăre și Marea cea Mare, purtînd sub coroana bătrînilor Basarabi năzuința unui întreg pămînt și neam românesc. Și îl văd în cetatea lui de scaun de la Tîrgoviște, înalt, subțire, mîndru și drept ca un brad, oprind o clipă timpul în loc.

Și înțeleg că popoarele, ca și indivizii, au, fiecare în parte, un stil, un mod, un gen anume de a lucra asupra timpului și de a îngădui timpului să lucreze asupra lor. Din întîlnirea lui Mircea cu timpul s-a aprins și mai tare flacăra demnității și curajului nostru de a rămîne pe un loc anume în istorie.

În anul aniversării a șase veacuri de la urcarea sa pe tron, așa mi-l închipui, așa îl văd și așa îl înțeleg pe MIRCEA !

MARIAN ȘTEFAN

MIRCEA CEL MARE ȘI CUVIOSUL NICODIM CEL SFINȚIT

Cu trei ani în urmă am scris despre viața și activitatea culturală desfășurată de cuviosul Nicodim Valahul de la Tismana și arătam că el a rezidit vechile ctitorii ortodoxe de la Vratna și Monastirica (în Iugoslavia), precum și Vodița, Tismana, Prislopul ș.a.¹ — am citat pe academicianul sîrb Djordjie Sp. Radojicici, care precizase că Nicodim și cneazul Lazăr „ruda sa”, erau valahi din Prilepac, cetate aproape de Novo Brdo — un centru miner, sîrb. Ei se trăgeau după neam din vechii locuitori ai teritoriului daco-roman, sud-dunărean, peste care s-au suprapus slavii de sud. În 1326, Nicodim a părăsit „casa părintească și viața cea plină de lux a fratelui său Lazăr” și s-a dus în marele centru cărturăresc din muntele Atos, pentru a-și desăvîrși cultura. Aici a fost hirotonit diacon și apoi preot și a devenit „dascăl și ritor foarte iscusit întru amîndouă scripturile (în cea slavonească limbă (...) și în cea elinească) (...) și murind starețul, l-au așezat năstavnîc la mînăstire (Hilandarului)”. Pe parcurs, datorită vieții sale curate și cunoștințelor însușite, a fost ales „protos al Sfîntului Munte”. Mai tîrziu, Lazăr, ajuns țar al sîrbilor (1371—1389), l-a trimis pe Nicodim la Constantinopole, în fruntea unei delegații care trebuia să mijlocească ridicarea anatemei ce fusese aruncată asupra „împărăției sîrbilor” și a Bisericii lor. Înapoiindu-se, cu „dezigarea anatemei”, la despotul Lazăr, acesta i-a propus să ia conducerea Bisericii sîrbești. Dar Nicodim, ca isihast convins, a refuzat și a trecut în stînga Dunării la strămoșii săi, la români². Am citat aici cele ce spuneam despre Nicodim, pentru a contura marea personalitate a acestui călugăr, care a fost deopotrivă și un mare diplomat.

O simplă însemnare din 1404—1405, aflată pe „Tetraevanghelul” de la Tismana (scris probabil la Prislop și păstrat în prezent în colecțiile Muzeului Național de Istorie din București), amintește posterității de un îndelungat și trist episod al „izgonirii acestui om de mare cultură,

¹ Pr. Dumitru Bălașa — prof. Toma Hrisant, *Mănăstirea Tismana*, Craiova, 1983, pp. 16—23.

² Ibidem, pp. 31—32.

din Țara Românească, episod care altfel ne-ar fi rămas absolut necunoscut. Cităm : Această sfință Evanghelie a scris-o popa Nicodim în Țara Ungurească, în anul al șaselea al izgonirii lui, iar de la începutul firii socotim (ani) 6000 și nouă sute și 13" (= 1404 sept. 1 — 1405 aug. 31).

Problema „izgonirii” cuviosului Nicodim de la mănăstirea Tismana a fost mult discutată și o vom urmări în cele ce urmează. Istoricul P. P. Panaitescu, pornind de la această consemnare, scrie : „În 1405, Nicodim se afla de șase ani, deci din 1399, gonit din țară și refugiat în Țara Ungurească, pe semne în Ardeal. Despre cauzele acestei goniri nu știm nimic și nici izvoarele nu amintesc. Un conflict cu Mircea pare evident, dar în ce împrejurări marele domn cuprins de minie s-a văzut nevoit să alunge peste graniță pe bătrînul păstor bisericesc, nu știm. Se va fi amestecat el în cele politice, ca mai tirziu Nifon sau Antim Ivireanul ? Dar în curînd, în 1406 Nicodim se impacă cu domnul Țării Românești și se întoarce la mînăstirea întemeiată de dînsul”³. Alexandru Ștefulescu traduce cuvîntul „gonjenja” cu „persecuție”, iar la nota 1, menționează că „Nicodim face aluzie la persecuțiunea creștinilor de către turci, la năvălirea acestora, în Serbia, pe la 1398—1399, după biruința de la Nicopole”⁴. Cercetătorul Barbu Teodorescu se întreabă : „Cu cine a intrat în conflict autocratul Nicodim : cu Argeșul, neînțelegînd nici un amestec în mînăstirile sale, potrivit hotărîrii domnești, sau cu Hariton mitropolitul Severinului ? Problema rămîne de rezolvat”⁵. Un alt cercetător, Radu Crețeanu, ducînd mai departe presupunerea lui P. P. Panaitescu, emite părerea că Nicodim ar fi aderat „la politica de conciliere cu turcii a lui Vlad (voievod) și să condamne încercarea de rezistență disperată a domnului fugar (Mircea cel Mare)”⁶. Tit Simedrea, cu mult mai înainte, scria că prin „gonjenja”, trebuie să înțelegem „goana după isuhie”⁷. Această interpretare nu poate fi luată în seamă⁸.

În cele ce ne privește, credem că altul a fost motivul conflictului și altul autorul izgonirii cuviosului Nicodim din țară, iar nu Mircea cel Mare. Așa cum am mai spus, prin așezarea în mănăstirea Tismana a mitropolitului de Severin, independența mănăstirii a fost tulburată. Inevitabilul amestec al mitropoliților în treburile interne ale ei a devenit evident cu toate intervențiile și garanțiile domnitorului. Situația aceasta apare de fapt și mai ales în timpul celui de al doilea mitropolit al Severinului, Atanasie (1382—1403 ?). În octombrie 1385, în 27 iunie 1387, ca

³ P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, București, 1944, p. 152.

⁴ Al. Ștefulescu, *Mănăstirea Tismana*, București, 1909, p. 57. Autorul citează pe N. Iorga, *Studii și documente*, VII, București, 1904, p. IX.

⁵ Barbu Teodorescu, *Cultura în cuprinsul Mitropoliei Ungrovlahiei. Cărțurari, tipografii, biblioteci, școli*, în „B.O.R.”, nr. 7—10/1959, p. 829.

⁶ Radu Crețeanu, *Personalitatea Cuviosului Nicodim de la Tismana în documentele vremii*, în „Mitropolia Olteniei”, nr. 11—12/1976, pp. 943—944.

⁷ Tit Simedrea, *Glosă pe marginea unei însemnări*, în „Mitropolia Olteniei”, nr. 1—4/1961, pp. 15—24.

⁸ Vezi și Răzvan Teodorescu, *Bizani, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale românești (secolele X—XIV)*, București, 1974, pp. 237—240.

și în (1391—1392), independența mănăstirilor Vodița și Tismana era asigurată textual „călugării din amîndouă minăstirile să fie de sine stătători, și după moartea cîrmuitorului lor, să nu pună nimeni cîrmuitor, nici eu însumi Mircea voievod, nici altul din cei ce vor veni după mine, ci numai pe cel pe care ei singuri îl vor binevoi, nici să se strice rînduiala și datina lui Nicodim și porunca mea”⁹.

Cu toate aceste hotărîri domnești, date după regula atonită, dualitatea egumen-mitropolit existentă în mănăsirea Tismana, precum și încălcarea dreptului de a sfinți biserici acordat arhimandritului de acolo de către Patriarhia ecumenică, a dus la un conflict în urma căruia în 1398—1399, Nicodim a fost izgonit din vatra pe care ridicase o biserică ce rivaliza cu o catedrală mitropolitană, făcîndu-l să se retragă peste munți, probabil la Prislop, în satul Silvașul de Sus, din țara Hațegului. Acolo, între anii 1400—1401, Nicodim a rezidit o veche biserică „singurul monument triconic din Transilvania”. Așa cum am arătat mai sus, bănuim un conflict între arhimandritul Nicodim, împuternicit cu atribuții cvasiarhiericești, și mitropolitul Atanasie, în timp ce sediul Mitropoliei Severinului era la Tismana. Este știut că pe domeniul mănăstirilor Vodița și Tismana, alcătuit din peste 80 sate, Nicodim era administrator și judecător al diferitelor pricini laice și bisericești, conform pravilei. În consecință, un număr destul de mare de sate, de preoți, călugări și laici, din actuala Oltenie, de peste munți și chiar din dreapta Dunării se aflau sub jurisdicția arhimandritului de la Tismana. Iată deci, suficiente motive de rivalitate.

Am arătat că Nicodim a fost un mare diplomat în relațiile internaționale. La Constantinopole, el era o persoană cu vechi legături și destul de cunoscut. Este de asemenea posibil ca Nicodim — care participase la mijlocirea împăcării Bisericii sîrbești cu Patriarhia ecumenică — să fi făcut parte și din delegația care a mijlocit împăcarea Bisericii Moldovei cu aceeași patriarhie, mai ales că episcopul Iosif Mușat era învinuit că a fost „cîndva episcop sîrbesc”. Aceasta cu atît mai mult cu cît și el era român macedonean, ca și Nicodim, și erau destul de cunoscuți unul cu altul. Evident în acest conflict bisericesc, Atanasie mitropolitul Severinului, ca și Antim Critopulos, mitropolit al Ungrovlahiei (1381—c. 1402) greci după neam, luaseră partea lui Ieremia, episcopul grec trimis de Patriarhia de Constantinopole ca mitropolit pentru Moldova. Cum acesta nu fusese primit de moldoveni, situația creată a adîncit, bănuind, pisma și conflictul dintre ierarhii Ungrovlahiei (Antim și Atanasie) și arhimandritul Nicodim. Documente etoistice amintesc de asemenea, că ucenici ai lui Nicodim refăcuseră vechi mănăstiri în Moldova. Prin urmare, existau legături care le sugerează și pe cele anterioare, ale lui Nicodim în-suși cu Moldova.

Cu alte cuvinte, Nicodim a fost izgonit din „țară” dar nu de Mircea cel Mare, ci de autoritatea bisericească. În urma mijlocirilor — ră-

⁹ *Documenta Romaniae Historica* (mai departe DRH), I, pp. 35—36.

mase însă neclare —, Iosif Mușat a fost recunoscut de Patriarhia de Constantinopole — la fel ca altădată patriarhul Serbiei — și conflictul se încheie. După 1403, mitropolitul Atanasie al Severinului (cu sediul la Tismana), și Antim al Ungrovlahiei nu mai apar documentar. În 1406, bătrînul Nicodim se afla din nou la ctitoria sa de la Tismana, unde fusese chemat de Mircea cel Mare, care îi păstrase întreaga sa afecțiune, cu atât mai mult cu cît poporul îl considera deja sfînt. La revenirea lui Nicodim, Mircea cel Mare a dat un hrisov mănăstirii Tismana, conferindu-i vechile ei drepturi de proprietate și acordîndu-i alte proprietăți noi. Documentul acesta se încheie cu porunca domnească, similară celei amintite mai sus: „călugării din amîndouă minăstirile să fie de sinestătători și după moartea cîrmuitorului lor, nimeni să nu le pună cîrmuitor nici eu însumi. Mircea voevod, nici altul dintre cei de după mine, ci numai pe cel pe care ei singuri îl vor binevoi, nici să se strice rînduiala și datina lui Nicodim și porunca mea. Cine ar cuteza, măcar și însumi domnia mea sau dintre fiii domniei mele sau vreunul dintre domnii ce vor sta pe urma mea și vor căuta să strice această întărire și poruncă a domniei mele și rînduiala și datina lui Nicodim, pe unul ca acela să-l nimicească Domnul Dumnezeu”¹⁰. Tot în 1406, Ștefan Lazarovici, fiul lui Lazăr, despotul sîrbilor, întărește mănăstirii Tismana zece „metoace” din Serbia, pe care le avea anterior¹¹. Că Nicodim revenise la Tismana reiese și din cuvintele despotului Ștefan: „Aceste toate (...) să fie neschimbate și neatinse cît va trăi popa Kir Nicodim, de asemenea și după moartea lui”¹².

Tot în 1406, noiembrie 23, *Mircea mare voievod și domn singur stăpînitor a toată țara Ungrovlahiei și al părților de peste munți, încă și spre părțile tătărești și herțeg al Amlașului și Făgărașului și domn al Banatului Severinului și de amîndouă părțile peste toată Podunavia, încă și pînă la Marea cea Mare și singur stăpînitor al cetății Dîrstor*, întărește „părintelui și rugătorului domniei mele, popii Nicodim” dreptul de a pescui în apa Tismanii și de a paște vitele „de la sat în sus, pînă la munți”. Cine s-ar încumeta să calce această poruncă „să aibă blestemul lui Nicodim”. A scris această carte Mircea vodă pe cînd mergea „cătrec Severin” ca să se întilnească cu craiul și a ajuns „la mănăstire, în luna noiembrie 23 zile, cu toți egumenii minăstirești și cu toți boierii” domniei sale¹³.

Am citat aceste documente din care reiese că relațiile dintre domn și Nicodim nu fuseseră tulburate. Motivul izgonirii lui trebuie căutat în relațiile cu cei doi mitropoliti.

Pînă în urmă cu trei ani, nu se știa despre o călătorie în Italia efectuată de Nicodim, în interese diplomatice internaționale. În biblioteca din Scheii Brașovului s-a găsit o scrisoare a unui ucenic Pavel al cuviosu-

¹⁰ DRH, I, p. 54.

¹¹ Diac. prof. dr. Silviu Anuichi, *Relații bisericești româno-sîrbe în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea* (extras), București, 1980, p. 17.

¹² DRH, I, p. 69.

¹³ Ibidem, pp. 70—71.

lui Nicodim, din mănăstirea Tismana. Acesta i se adresează lui Nicodim, cu formula: „Sfinte părinte”, spunând apoi „O, sfinte, ale cărui multe victorii și trude și izbînzi s-au transformat într-o cunună împletită cu pietre scumpe, să știi că slava ta o vom răspîndi făcînd cunoscut oamenilor despre chinurile și binefacerile tale”¹⁴. Mai departe, ucenicul îi comunică mentorului său întru duhovnicie că i-a trimis în Italia — acolo unde se afla Nicodim — o delegație de călugări ai mănăstirii Tismana, care urmau să-i comunice niște lucruri tainice. Plecînd de aici, considerăm că staționarea lui Nicodim în Italia (probabil la Roma) *trebuie pusă în legătură cu organizarea unei cruciade antiotomane*. Dacă este așa cade, presupunerea că Nicodim ar fi înclinat spre un sprijin turcesc, în calitate de adept al lui Vlad voievod — uzurpatorul. De altfel, pentru un isihast convins de talia cuviosului Nicodim, fraternizarea cu turcii nu poate fi nici măcar gîndită ca posibilitate. Tot în timpul staționării lui Nicodim în Italia, se păstrează un manuscris al lui Nicodim (sau al unuia dintre însoțitorii săi) intitulat *Scara* (Leavștița), descoperit de noi în 1972. El conține 180 file (220×136 — 147 mm) și este scris (după filigrane) pe șase feluri de hîrtie fabricată în Italia. Într-o prezentare a acestui manuscris (cel mai vechi pe hîrtie din țara noastră), am ajuns la concluzia că a fost tradus în limba slavonă după un text grecesc, între anii 1398—1399, în vremea cînd Nicodim se afla probabil la Roma, în scopuri care pînă în prezent sînt încă numai întrezărite.

Prin urmare, șederea cuviosului Nicodim în afara Tismanei, între anii 1398—1406, trebuie legată nu numai de așa-zisa „Țară Ungurească”, ci și de Italia. Și-a scris „Tetraevangheliarul”, cu însemnarea respectivă, fie în mănăstirea Vodița, fie la Prislop — așa cum opiniază cei mai mulți cercetători¹⁵, dar tot în acești ani a efectuat și deplasarea în Italia, în interese diplomatice de care poate n-a fost străin nici Mircea cel Mare.

În 1406 s-a încheiat conflictul în urma căruia Nicodim fusese izgonit din Țara Românească. El se înapoiase la marea ctitorie de la Tismana. Despotul Ștefan Lazarovici al Serbiei — așa cum am văzut — întărea drepturile mănăstirii peste cele zece metocuri din dreapta Dunării, iar Mircea cel Mare, împreună cu egumenii și cu boierii — demnitari, a poposit la această vatră, înmîinînd hrisovul din 23 noiembrie „părintelui și rugătorului domniei mele, popii Nicodim”. De la Tismana, Mircea Vodă, însoțit de sfatul țării și de cuviosul Nicodim, au plecat împreună spre a se întîlni cu craiul Sigismund de Luxemburg în vederea alcătuirii unui plan comun de luptă antiotomană.

Pr. DUMITRU BĂLAȘA

¹⁴ Vasile Olteanu, *Mărturii inedite despre Cuviosul Nicodim de la Tismana și ucenicul său Pavel într-un manuscris din sec. XVI—XVII aflat în Șcheii Brașovului în „Mitropolia Olteniei”, nr. 7—8/1983, pp. 532—534.*

¹⁵ Constantin C. Giurescu — Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. II, București, 1976, pp. 690, 716; I. C. Chițimia — Al. Dima, *Dicționar cronologic — literatură română*, București, 1979, p. 10; pr. prof. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, București, 1980, pp. 293, 398.

VIZITE ARHIEREȘTI LA LUGOJ — PRIVIRE ISTORICĂ

„Între localitățile bănățene — se sublinia nu demult — Lugojul este al treilea după Timișoara și Reșița, atât sub raport demografic, cât și al ponderei economice, culturale, artistice” — iar „din punct de vedere bisericesc orașul constituie un centru de prim ordin (...). Nu degeaba numele Lugojului a intrat în titlul episcopilor care au păstorit peste meleagurile sud-vestice ale pământului românesc”¹. Într-adevăr „Lugojul” — cum apărea în vechile documente — a fost mereu prezent în titulatura episcopală oficială, la un moment dat Caransebeșul trecind pe locul al treilea, până la separarea ierarhică (1865). Socotim că nu este lipsit de importanță nici faptul că în anul 1786 s-au făcut demersuri pentru înființarea unei reședințe episcopale chiar în Lugoj. De-a lungul timpului, fiind sub stăpîniri străine, această așezare s-a bucurat relativ de anume drepturi sau înlesniri². Spre exemplu, pecetea parohiei lugojene din 1826 cuprindea precizarea că aparținea „privilegiatului oraș român Lugoj”³.

Regretăm că nu deținem date suficiente asupra episcopilor ortodocși ce vor fi vizitat această localitate „valahă” în veacurile imediat următoare întemeierii ei (apare în acte de la 1241—1242). Este cert că au existat păstori duhovnicești și anterior zidirii bisericii — mănăstire cu hramul „Sf. Nicolae” (1402), la fel ca în celelalte așezări bănățene. În frumosul lăcaș închinat „Adormirii Maicii Domnului” se păstrează în bune condiții copia chipului protopopului Gavriil (nu se cunosc cu exactitate anii de „protie”), „cu veșminte semiepiscopale îmbrăcat” — cum se precizează într-o broșură imprimată la 1859, cînd portretul original se putea vedea încă în biserica „Sf. Nicolae”. Îl putem asemui pe Gavriil cu un vlădică de mănăstire⁴.

Rezistența localnicilor față de tentativele de înstrăinare națională și religioasă din diferite răstimpuri poate fi lămurită prin statornicia lor în credința și tradițiile dreptmăritoare, ca și prin relațiile cultivate cu centrele românești de spiritualitate ortodoxă (în principal din Țara Românească). De notat că legăturile de diferite categorii, cu „frații” de peste Carpați nu s-au întrerupt niciodată, deși au existat numeroase opre-

¹ I. P. S. Mitropolit Nicolae, Prefață la vol. *Monumente istorice-bisericești din Lugoj* de I. Stratân — pr. V. Muntean, Timișoara, 1981, p. 5.

² Pentru detalii, a se vedea *Monumente istorice* ... p. 11 ș.u.

³ Arhiva parohiei Lugoj, *Registru socoți bisericești*, poz. 27/1826.

⁴ D. Teodori, *Lugojul, altcum Lugoș și Lugas își trage numele său (sic!) de la latinul locus (locul)*, Timișoara, 1859, p. 2.

⁵ Pr. B. Țurcanu a dat la lumină, în articolul *Biserici, ctitori și clerici din Lugoj*, în rev. „Mitropolia Banatului”, nr. 3—4/1984, pp. 200—202, numele clericilor lugojeni începînd cu Gavriil și pînă în 1918.

liști în cursul secolelor⁶. Mai amintim că din anul 1695 și până în 1865, ortodocșii lugojeni depindeau canonic de eparhia Caransebeș-Virșeț.

Data fiind structura și particularitățile acestui ținut, conjuncturile sociale, etc., cirmuitoarii spirituali au căutat să soluționeze problemele pastorale, misionare — și nu numai pe acestea — ale păstorilor lor de pe malurile Timișului, deplasându-se nu o dată la fața locului. Suita episcopilor era uneori impresionantă. Liturghia arhierască se oficia în soboare cuprinzând numeroși preoți și diaconi. La Lugoj se încetățenise o practică intitulată „pușcăritul” sau „teascurile”, adică provocarea exploziei prafului de pușcă, prin intermediul unor dispozitive simple, constituind un fel de cinstire a vlădicilor oaspeți, practică ce a durat până în anul 1900. Obiceiul a mai fost continuat o vreme la Paști și la „rugă” (hramul bisericii).

În cele ce urmează vom înșira, pe cât posibil în ordine cronologică, ierarhii, care au cercetat cu felurite prilejuri parohia și protopopiatul Lugoj⁷.

Prima vizită canonică atestată documentar este cea efectuată la 20 iulie 1726 de episcopul Maxim Nestorovici de Caransebeș-Virșeț (1726—1738), ocazie cu care a sfințit biserica „Sf. Nicolae”, restaurată cu puțin timp în urmă, oferindu-i și un antimis. Protopresbiter era pe atunci Pascu (Spasoe) Popovici.

Ioan Georgievici (1749—1769), „episcop al Caransebeșului, Verșetului, Lugoșului, Bisericii Albe, Palancei Noi, Orșovei, Mehădiei etc.”, a descins cel puțin de trei ori la Lugoj: în 15 aprilie 1758, dăruind un antimis bisericii „mici” („Sf. Nicolae”), în 15 august 1759, așezînd piatra fundamentală a bisericii „mari” („Adormirea Precistei”) pe care, apoi, a sfințit-o în 15 august 1765 (donația sa a fost doar de 208 florini). Portretul episcopului în mărime naturală, se află în altarul acestei ctitorii a enoriașilor români lugojeni, pe tîmpla de zid. De numele său este legată și intervenția din anii 1751—1759, făcută către împărăteasa Maria Terezia, în sensul ca din districtul Lugoșului, 81 comune bisericești să aparțină de episcopia Caransebeșului, dar i s-au aprobat doar 17.

Chiriarhul de „Buda”, Dionisie Novacovici (1749—1767), aflat în Lugoj probabil la 15 august 1759, a dăruit pentru zidirea bisericii mari 12 fl., 36 cr., gest repetat și de episcopul Vichentie Ioanovici al Timișoarei.

Episcopul Vichentie Popovici (1774—1785) al Caransebeșului, Verșetului, Lugoșului i proci” (și al altora), a tirnosit în 15 august 1777 biserica „Adormirii Maicii Domnului”, cu prilejul pictării unei părți însemnate a ei de către „popa” Radu Lazar(ovici). Totodată, sfințește „jertfelnicul” (paraclisul-capela) cu hramul „Înălțării Domnului”, amenajat în cafasal (corul) încăpătorului lăcaș. Cîteva prăznicare zugrăvite de

⁶ I. D. Suci. *Monografia Mitropoliei Banatului*, Timișoara 1977, pasim.

⁷ Precizăm că mare parte din știrile acestea sînt inedite. Reconstituirea s-a făcut pe baza actelor aflate în Arhiva parohiei Lugoj.

preotul caransebeșean Radu Lazăr sînt expuse în prezent în Colecția muzeală a protopopiatului.

Episcopul Iosif Ioanovici-Șacabent (1786—1805) a urmărit să-i cunoască mai bine pe lugojeni, vizitîndu-i în mai multe rînduri. Întîia dată, în 1794, a lăsat bisericii un antimis — potrivit unui inventar din 1810, a doua oară, în Joia Mare din 1796, a oficiat solemn ritualul „spălării picioarelor” (cf. Ioan 13, 4—17) specific mănăstirilor. Doi ani mai tîrziu, la Rusaliile anului 1798, îi vizita din nou pe lugojeni. În anii 1799 și 1802 a inspectat protocoalele bisericești, iar la finele anului 1804 a prezidat adunarea parohială. Pastoralele sale aflate în arhiva protoieriei sînt de rară frumusețe.

Aflat în trecere prin Lugoj, arhiepiscopul Isaia al Bucovinei a asistat la sfînta liturghie în duminica din 4 noiembrie 1823. În acea zi, epitropia, în „socoata” privind venitul tasului, a consemnat la o poziție separată : „de la d. Arhiepiscop Isaya din Bucovina, milostenie 10,50 fl.”

Maxim Manuilovici (1829—1833) „din mila lui Dumnezeu episcop al sfîntei, sobornicești și apostolice Biserici a Răsăritului...” a cunoscut bine și a cercetat personal viața bisericească a acestor locuri, de vreme ce în circularele sale a elogiât în mod deosebit Lugojul și pe locuitorii săi. Astfel, în circulara din 1830, ierarhul dispunea ca la bisericile „din graniță”, „peceturile” (sigiliile) să fie scrise românește, cu toate datele, oferind ca exemplu sigiliul Lugojului : Pecetea greco-neunitei parohial-nicei biserici a Lugojului, din oțel...”. În altă circulară (26 noiembrie 1832), remarcase următoarele : „Într-adevăr milosteniile logojenilor au ajuns la Ierusalim — cu referire la colecta ce s-a înfăptuit în întreaga eparhie pentru Sfîntul Mormînt, la apelul patriarhului Locurilor Sfînte.

Mai frecvente au fost deplasările episcopului Iosif Raiacici (1834—1842), însoțit de un fast aparte. Faptul a determinat și o adnotare sugestivă : „Episcopul Raiacici care adesea umblă pe aici”, adică la Lugoj. Dintre vizitele efectuate, menționăm trei mai importante. La Boboteaza anului 1836, înconjurat de 15 clerici, episcopul a oficiat sfînta liturghie și sfîntirea apei. Cîteva zile mai tîrziu, în 19 ianuarie, prin „decisul consistorial” ținut la Lugoj sub conducerea sa, a rezolvat chestiuni administrative, poposind timp de trei zile și în mijlocul credincioșilor. Pe mulți dintre aceștia i-a invitat la reședința sa, pentru liniștirea spiritelor agitate din cauza tulburărilor generate de Ștefan Berceanu care a devenit unit. Astfel cu ocazia „cercetărilor” efectuate în 1836 și 1837, „s-au cheltuit (plata întreținerii, după aceea prețul „pravului” de pușcă) ... 204,12 fl.”

O altă consemnare precizează : „Clopotul firtar a fost ridicat după arderea sfîntei biserici, la 9 iulie 1842” (incendiul afectase îndeosebi turnurile), cu binecuvîntarea aceluiași episcop.

Marele episcop de la Sibiu — ulterior mitropolit — Andrei Șaguna (1848—1873), s-a oprit adeseori, în călătoriile sale la „hanul Poștei” din Lugoj, fiind oaspetele clerului și al conducătorilor luptei pentru emancipare națională și socială. O însemnare din 1854 vorbește despre predica „episcopului Andrei baron de Șaguna”. Este cunoscută, de asemenea, și

prietenia personală a lui Șaguna cu protopopul Ioan Marcu al Lugojului care a desfășurat o bogată activitate culturală și cetățenească. Acesta l-a secundat pe ierarh în toate acțiunile sale, fiind prezent în calitate de membru și în „deputațiunea” care l-a acompaniat pe Șaguna în fața împăratului (23 ianuarie/7 februarie 1865), spre „a-i mulțami pentru rezolvirea metropoliei”. Printre deputați se numărase și Constantin Udrea, cel care a subvenționat marea Adunare pașoptistă de pe Cîmpul Libertății din Lugoj.

„Întîiul și mult doritul arhieru” Ioan Popasu (1865—1889), restauratorul episcopiei Caransebeșului, și-a început vizitațiile canonice cu Lugojul. Astfel în 8 octombrie 1865 a oficiat sfînta liturghie arhierască, asistat de 57 clerici, în strane aflîndu-se notabilitățile vremii. La 27 februarie 1866, ierarhul conducea ședința Adunării parohiale, convocată cu scopul organizării „comunei bisericești” în care erau reprezentate toate clasele sociale. Spre sfîrșitul aceluiași an, în 9 noiembrie 1866, recomanda pe G. Peștean ca „protă”, asigurîndu-i pe lugoieni că regulamentul ce se va redacta pentru întreaga Biserică „va ține seamă de interesele speciale” ale lor.

„Cărturarul și academicianul” de la Caransebeș, episcopul Nicolae Popea (1889—1908), a activat — cum se știe — și pentru consolidarea școlii confesionale. Corespondența sa pe această temă cu oficiul protopopesco din Lugoj a fost parțial publicată, dar se știe mai puțin că un portret al învățatului episcop se păstrează în Colecția muzeală a protopopiei, ceea ce ne îndreptățește să afirmăm că i-a prețuit mult pe păstoriții săi lugoieni, vizitîndu-i adeseori.

Episcopul Miron Cristea al Caransebeșului (1910—1919), viitorul patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, a vizitat Lugojul în 1912, cînd a binecuvîntat școala confesională din vecinătatea bisericii cu două turnuri. Se pare că aceasta a fost întîia vizită, după care au urmat altele.

Ne oprim aici cu înșirarea vizitelor arhieresti la Lugoj, ce continuă pînă în zilele noastre. Ele au constituit — și constituie — adevărate momente de elevație duhovnicească, fericite prilejuri de contact nemijlocit cu slujitorii altarului, cu enoriașii, ocazii de promovare și adîncire a unității în credință, a unității poporului nostru. Pe de altă parte, din punct de vedere istoric, aceste vizite sînt și ele o expresie a continuității noastre românești pe aceste meleaguri ale țării, reflectînd deopotrivă, de la o epocă la alta, evoluția ascendentă a vieții sub variatele ei aspecte, preocupările, gîndurile și simțămintele oamenilor, lupta lor pentru promovarea și cultivarea limbii, pentru independență, unitate națională și emancipare socială.

Pr. dr. VASILE V. MUNTEAN

Prot. BORIS ȚURCANU

CLERUL ARĂDEAN ÎN LUPTA NAȚIONALĂ ROMÂNEASCĂ DE LA SFÎRȘITUL SECOLULUI XIX

Încheierea pactului dualist, caracterizat pe bună dreptate de Alexandru Roman ca „Unio duarum nationum contra plures”, a stîrnit un protest unanim¹. Lupta românilor din spațiul monarhiei bicefale a avut un firesc caracter național, românii fiind dintotdeauna populația majoritară, dar aproape complet lipsită de drepturi, așa după cum reiese din statisticile vremii². De altfel, în general, pentru rezolvarea problemei naționalităților din imperiu, se oferea falsa soluție a maghiarizării.

Românii transilvăneni, la fel ca celelalte naționalități ale statului dualist, vor lupta din răspuțeri pentru păstrarea ființei lor naționale și salvagardarea autonomiei Transilvaniei, după încheierea compromisului din 1867, luptă care a cunoscut un moment de vîrf în ultimul deceniu al secolului XIX, cînd are loc mișcarea memorandistă (1892—1894)³.

Ajunșind la convingerea că orice încercare de conlucrare cu guvernul și parlamentul de la Budapesta, pe baza egalității naționale, devenise imposibilă, românii transilvăneni au decis ca această constatare, redactată sub forma unui amplu protest, să fie adusă la cunoștința lui Francis-Iosif I, dar nu în calitate de rege al Ungariei — ceea ce echivala cu o recunoaștere a dualismului — ci în aceea de împărat al Austriei și mare principe al Transilvaniei⁴. Textul protestului — respectiv al „Memorandului” — a fost definitivat în timpul ședinței Comitetului central al Partidului Național Român, desfășurată la Sibiu în 25—26 martie 1892, unde s-a mai decis ca actul să fie „prezentat la Viena în cursul lunii mai 1892”, iar „deputația” să fie compusă „din toți românii care vor dori să participe” și cu predilecție din „cît se poate mai mulți țărani”⁵.

Delegația impunătoare, alcătuită din cca. 300 persoane reprezentînd toate păturile societății românești intracarpatică — o adevărată reprezentanță națională — nu a fost primită de împăratul Francisc-Iosif. În această situație, la 1 iunie 1892 „Memorandul” a fost înmînat, în plic închis, baronului Adolf Braun, șeful cancelariei imperiale personale.

La curent cu amploarea de masă a mișcării memorandiste și pentru a răspunde la ofensa suferită prin ocolirea Budapestei, guvernul ordonă să se deschidă o acțiune judiciară împotriva lui Eugen Brote, editorul

¹ Șt. Pascu — C. Gölner, *Luttes des Roumains de la Monarchie des Habsbourg contre le dualisme*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, VII (1968), 1, p. 39 ș.u.

² cf. P. Bálogh, *A nélazok Magyarországon*, Budapesta, 1902.

³ C. Bodea — I. Kovacs, *Românii din monarhia Habsburgilor și compromisul din 1867*, în vol. „Românii din Transilvania împotriva dualismului austro-ungar”, Cluj-Napoca, 1978, p. 30 și urm.; N. Cordoș, *Memorandul din 1892 și semnificația lui politică*, în vol. „Românii din Transilvania...”, p. 223 și urm.

⁴ N. Cordoș, o.c., pp. 224—225.

⁵ S. Polverejan, *Din istoricul Memorandului. Ședința Comitetului Central al Partidului Național Român din 25—26 martie 1892*, în „Acta Musei Napocensis”, VI (1969), p. 343—344 (în continuare „Acta MN”).

„Memorandului”, acțiune extinsă ulterior asupra întregului comitet central al P.N.R.⁶ Rezultatul procesului de la Cluj, din 7—25 mai 1894, terminat cu sentințe aspre însumând 28 ani și opt luni de închisoare, a fost de fapt, o strălucită victorie morală și politică a națiunii române; reflectând o impresionantă solidaritate a poporului nostru⁷ și având largi ecouri internaționale⁸.

Mișcarea memorandistă, fiind „o mișcare largă, care a cuprins cea mai mare parte a poporului român — așa cum arăta însuși deputatul Horváth Gyula în parlamentul maghiar⁹, i-a integrat în mod firesc și pe românii arădeni, clerici și mireni, cum au fost prezenți în toate etapele. Faptele fiind cunoscute în cele ce urmează vom insista asupra câtorva aspecte, evocând în special prezența și rolul clericilor în această mișcare.

La 19 aprilie 1892, biroul comitetului central al P.N.R. a adresat fruntașilor partidului o circulară cu privire la alcătuirea delegației reprezentative ce urma să ducă „Memorandul” la Viena. Printre cei care au primit circulara se aflau și o serie de clerici: profesorul și ieromonahul Vasile Mangra, preoții Constantin Popovici din Comlăuș (azi Sintana II, n.n.), Cornel Lazăr din Almaș, Traian Mager din Gurahonț și N. Vuculescu din Șoimoș (azi Lipova III n.n.). În circulară se cerea: „... A face prin oameni de încredere propagandă prin comunele ținutului cu scopul de a câștiga pentru participare cât mai mulți, dar la tot cazul măcar 2—3 țărani din acel ținut, respective din întreg comitatul D-voastră”¹⁰.

Datorită zelului depus de fruntașii români, din delegație au făcut parte și 40 persoane proveniți din Arad și alte localități ale comitatului, în majoritate țărani. Dintre preoți îi amintim pe: D. Ciontean din Dumbrăvița, Filip Leuca din Pincota, M. Moldovan din Agriș (azi Agrișul Mare n.n.) protopopul Fr. Maghier din Zeldiș (azi Iacobini n.n.), preotul P. Mladin din Curtici, protopopul G. Popoviciu al Șiriei, preoții Ioan Micloși din Covăsinț și Constantin Popovici din Comlăuș (azi Sintana II n.n.), ș.a.¹¹.

În perioada când delegația română se afla la Viena, pe toate mealeagurile românești intracarpătice se înregistrează o serie de „agitații ale maselor” în favoarea acțiunii memorandiste, așa cum ne lasă să vedem o serie de documente de epocă. Cu titlu de exemplu, menționăm cazul de „agitație” înregistrat la Bîrsa, unde preotul Avram Tiucra a

⁶ M. Roșca, *Ecoul mișcării memorandiste în dezbaterile Parlamentului maghiar*, în „Acta MN”, V, (1968), pp. 265 ș.u.; V. Vesa, *Conferința extraordinară a Partidului Național Român din Transilvania (23—24 iulie 1893)*, în „Acta MN”, V, (1968), pp. 601, ș.u.

⁷ St. Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, încununarea ideii, a tendințelor și a luptelor de unitate a poporului român*, Cluj, 1968, p. 145 ș.u.

⁸ St. Pascu, C. G. Marinescu, *Răsunetul internațional al luptei românilor pentru unitate națională*, Cluj-Napoca, 1980, pp. 66 ș.u.

⁹ M. Roșca, o.c., p. 269.

¹⁰ S. Polverejan — N. Cordoș, *Mișcarea memorandistă în documente (1885—1897)*, Cluj, 1973, pp. 193—194; E. Glück — N. Roșuț, *Aradul și mișcarea memorandistă*, vol. II, Arad, 1976, pp. 92—94, doc. 69.

¹¹ „Tribuna”, IX (1892), nr. 118, pp. 2—3.

convocat la 26 mai 1892 o adunare, ținută la școala confesională locală și a „zuগ্রăvit cu cuvinte agitatoare asupra cruntă a poporului român”, în urma căreia autoritățile locale a intentat o acțiune judiciară împotriva „acestui preot daco-român”¹². Asemenea acțiuni, calificate în documentele oficiale drept „agitații”, au avut loc și în alte localități ale comitatului arădean ele fiind, în general opera preoților și învățătorilor locali. Adresându-se episcopului Ioan Mețianu, vicecomitele arădean scria în 10 iulie 1892: „Mi-a venit la cunoștință că preoții și învățătorii și în alte locuri invită populația la școală, sub pretextul unei adunări bisericesti sau școlare și acolo țin prelegeri din „Tribuna” sau alte ziare. În aceste adunări, cu caracter politic, de fapt pregătesc populația în vederea mișcărilor naționale extremiste”. Vicecomitele solicita episcopului I. Mețianu să interzică „preoților și învățătorilor să țină în școli prelegeri și adunări cu caracter politic”¹³.

La 21 iunie 1892, mai mulți fruntași arădeni au trimis o scrisoare de solidarizare cu Ioan Rațiu, președintelui Partidului Național Român, printre semnatarii ei numărându-se și clericii: Roman Ciorogariu, Vasile Mangra, protopopul Traian Magier și preoții Ilie Dogaru, Gavril Bodea, Iancu Ștefănuț, Gavrilă Lazăr¹⁴.

În acea perioadă ardentă a luptei naționale din monarhia dualistă, fruntașii români încep editarea a noi periodice, impulsioniind și reapariția altora mai vechi, interzise temporar de autoritățile maghiare. Nici de la aceste acțiuni nu lipsesc clericii români de pe meleagurile arădene, uneori avînd chiar un rol preponderent. Menționăm, în acest sens, două momente: „apelul” din 3 decembrie 1892 al unor fruntași români bănățeni și crișeni pentru „înființarea unui ziar militant la Timișoara”, semnat de protopopul Voicu Hamsea și de Gh. Popa, asesor referent la Centrul eparhial arădean, precum și circulara pentru răspîndirea ziarului sibian „Foaia poporului”, editată cu începere de la 1 ianuarie 1893¹⁵.

La fel ca întregul neam românesc, arădenii au fost și ei alături de cei judecați la Cluj în mai 1894. S-a înregistrat mitinguri de protest împotriva procesului, telegrame și adrese de solidarizare cu cei puși sub acuzare, mari agitații, deplasări ale românilor arădeni la Cluj pe timpul desfășurării procesului, etc. Mitingurile organizate și invitarea unor fruntași ai Partidului Național Român la acestea — cum a fost cazul lui I. Rațiu la Arad¹⁶ — cît și „agitațiile” românilor arădeni, în special a celor din zona Ineului¹⁷ — era arborarea tricolorului românesc în comuna Buteni (aprilie 1894)¹⁸ — au determinat autoritățile să ia o serie de măsuri pentru prevenirea unei situații „deosebite”. În preajma pro-

¹² E. Glück — N. Roșut, o.c., II, pp. 102—103, doc. nr. 77;

¹³ Arhiva Episcopiei Ortodoxe Române Arad, *Acte confidențiale*, doc. 98/1892.

¹⁴ „Tribuna”, IX, (1892), 132, p. 2.

¹⁵ E. Glück — N. Roșut, o.c., IV, 1978, pp. 103—107, doc. 72.

¹⁶ Arhiva Bibliotecii Mitropoliei Ardealului, Sibiu, fond V. Mangra, actul nr. 53.

¹⁷ A. Caciorea — E. Glück, *Aradul și mișcarea memorandistă*, vol. III, Arad, 1976, p. 118 ș.u.

¹⁸ *Ibidem*, pp. 116—117.

cesului memorandist și pînă spre finele lunii iunie 1894, a fost introdus și „serviciul telefonic de noapte” cu predilecție în părțile Gurahonțului și Hălmagiului, unde s-a și semnalat o „mare fierbere”¹⁹.

Pe linia solidarizării cu memorandiștii judecați la Cluj, se situează și colectele organizate de românii arădeni pentru cheltuielile procesului, precum și prezența lor fizică în sala tribunalului. Documentele oficiale relevă asemenea aspecte din care amintim colecta organizată de preotul Gheorghe Petrovici din Pil, iar „trenul de la Arad spre Cluj” a adus mai mult de 2.00 țărani fruntași, preoți, învățători și alți inteligenți fruntași²⁰.

În același cadru al acțiunilor legate de mișcarea memorandistă amintim și scrisoarea de mulțumire trimisă deputatului italian R. Imbriani de un grup de români arădeni, deoarece a susținut în parlamentul italian, cauza românilor din Ungaria dualistă, împlinind „așteptarea și speranțele lor”. Printre semnatarii scrisorii întîlnim și clerici de pe meleagurile Aradului, printre care profesorul de teologie Ioan Trăilescu și preoții Dimitrie Popovici, Constantin Popovici, Vasile Olariu, Augustin Beleş, etc.²¹

Avînd în vedere orientarea guvernului spre întemnițarea întregului Comitet în funcțiune, la 7 mai 1894 a fost ales un Comitet provizoriu, care în acea eventualitate să aibă mandatul de a convoca conferința națională a P.N.R. și să decidă asupra activității ulterioare a partidului. Între cei 24 membri ai Comitetului provizoriu au fost aleși și doi clerici arădeni: Vasile Mangra și protopopul George Popovici al Șiriei²². Măsurile restrictive luate de guvernanți au decis convocarea unei mari adunări populare la Sibiu, în 28 noiembrie 1894. Apelul adresat poporului a fost semnat, printre alții, de numeroși clerici ca: protopopii George Popovici și Ilie Pășcut, preoții Vasile Popovici, Vasile Bistran, Mihai Rațiu, Ștefan Leucutia, George Ciobriș și Vincențiu Pantoșiu, etc.²³

La acea adunare care a confirmat adeziunea maselor la programul național²⁴, au fost prezenți și numeroși arădeni, între care clerici, iar cei rămași acasă și-au exprimat atașamentul lor prin telegramele expediate. La acea adunare a fost lansată ideea organizării unui congres al naționalităților la Budapesta, dar care nu fost, din nou, pe placul guvernanților. Deși congresul naționalităților a avut loc, memorandiștii întemnițați au fost eliberați, în urma cererii de grație semnată de episcopii Ioan Mețianu al Aradului și Nicolae Popea al Caransebeșului, care în 25 martie 1895 a fost înaintată împăratului Francisc-Iosif I.²⁵

¹⁹ cf. „Gazeta Transilvaniei”, LVII (1894), nr. 109, p. 3.

²⁰ „Tribuna”, XI (1894), nr. 84, p. 1, nr. 87, p. 3.

²¹ „Dreptatea”, I (1894), nr. 131, p. 3.

²² *Ibidem*, I, (1894), nr. 94, p. 2.

²³ cf. „Tribuna”, XI (1894), nr. 242, p. 1.

²⁴ T. V. Păcățianu, *Cartea de Aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub coroana ungară*, vol. VII, Sibiu, 1913, p. 718 ș.u.

²⁵ cf. V. Netea, *Spre unitatea statală a poporului român*, București, 1979, p. 281, ș.u.

În 3 ianuarie 1893 a avut loc la Viena conferința comună a celor trei naționalități ale Ungariei dualiste (români, sîrbi și slovaci), în care s-a decis convocarea congresului ce s-a desfășurat la Budapesta în august 1895. Moment important în lupta pentru împlinirea idealurilor de suveranitate și unitate etnică, Congresul naționalităților a reunit cîteva sute de români, sîrbi și slovaci, pentru a opune politicii de deznaționalizare promovată de guvern hotărîrea lor fermă de a-și apăra, solidari, drepturile naționale.

Românii arădeni, laici și clerici, au fost prezenți la acest Congres într-un număr destul de mare, printre care R. Ciorogariu, protopopul Moise Bocșan și un număr de preoți rurali. Cuvîntul de deschidere a lucrărilor a fost rostit de Vasile Mangra, din partea românilor, de Emil Gavrilla, din partea sîrbilor și Paul Mudron din partea slovacilor. Ca președinți ai Congresului au fost aleși: Gheorghe Pop de Băsești, abia ieșit din temniță, Paul Mudron și Mihai Polit Desancic, din partea sîrbilor, convenindu-se ca pe durata lucrărilor să se utilizeze toate cele trei limbi — română, slovacă și sîrbă. S-a ales o comisie formată din 45 membri (cîte 15 din partea fiecărei națiuni), însărcinată cu redactarea proiectului de program comun de acțiune. Proiectul-program a fost citit de Șt. C. Pop în limba română și Hurban Svetozar în limba slavonă. Acesta cuprindea principalele deziderate naționale ale românilor, sîrbilor și slovacilor; alianța celor trei naționalități, lupta lor comună pentru recunoașterea egalei îndreptățiri a naționalităților din monarhie, sprijinirea reciprocă a programelor naționale, autonomie națională, etc.

În vederea realizării obiectivelor propuse, a fost constituit un comitet executiv format din 12 membri (cîte 4 pentru fiecare națiune), care, îngrijorînd guvernul a fost pus în afară legii²⁶. Totuși, comitetul executiv s-a întrunit la Budapesta în 27 decembrie 1895, apoi în 18 aprilie 1896, cînd s-au discutat, printre altele, serbările mileniului, dizolvarea parlamentului, problema suspendării imunității parlamentare a deputatului Șerban, etc.²⁷

Clericii arădeni au jucat un rol însemnat și în cadrul clubului (organizației) arădene a P.N.R., care din 1895 pășise pe făgașul unui puternic activism, la nivel de comună și comitat²⁸, după conferința alegătorilor români din 21 octombrie 1895, prezidată de preotul Augustin Beleş din Șimand și avînd ca notar pe preotul Traian Vățianu din Arad. Lor li s-au alăturat și alți clerici, printre care protopopul Fabricius Manuilă și preoții Grigore Mladin, Justin Dascălu, Vincențiu Pantosin și mulți alții.

Alegerile comitatense din 1895 au marcat victoria mai multor frunțași locali ai Partidului Național Român, printre care se numără și preoți

²⁶ T. V. Păcățianu, o.c., vol. VII, p. 766; M. Timbus — A. Caciora, *Izvoare noi privind Congresul naționalităților asuprite din Austro-Ungaria*, (Budapesta, august, 1895), în „Ziridava”, X (1979), p. 383 ș.u.

²⁷ Arhiva Bibliotecii Mitropoliei Ardealului, Sibiu, fond V. Mangra, actul 83.

²⁸ N. Roșuț, *Documente privind activitatea clubului național comitateus din Arad (1895—1904)* în „Ziridava”, VI (1976), p. 361 ș.u.

memorandiști ca Iosif Ocnean, Traian Vățian, Dimitrie Barbu, protopopii Fabricius Manuilă și C. Gurban, profesorul Roman Ciorogariu, etc.²⁹ Dar autoritățile locale, speriate de victoria atîtor „agitatori naționali”, au încercat să reducă numărul lor, refuzînd să valideze alegerea unor cunoscuți militanți români, ca spre exemplu cea a lui Roman Ciorogariu și a profesorului de teologie I. Trăilescu, aleși în cercul Otlaca (azi Grăniceri n.n.)³⁰.

Expunînd contribuția clerului românesc de pe meleagurile arădene la mișcarea memorandistă, am ilustrat interesul pe care Biserica Ortodoxă Română de pe aceste meleaguri românești l-a manifestat dintotdeauna pentru dezideratele naționale ale neamului pe care-l slujea, deopotrivă cu afirmarea lui ca entitate etnică distinctă pe harta bătrînului continent. Clerul românesc, mereu alături de întregul popor, a adus un însemnat aport la lupta împotriva tendințelor de deznaționalizare, contribuînd și la fraternizarea cu celelalte două națiuni oprimate din monarhia dualistă.

IOAN MIRCEA BOGDAN
bibliotecar la Centrul eparhial Arad

²⁹ A. Cacioara, E. Glück, o.c., p. 103 ș.u.

³⁰ *Ibidem*, p. 103.

PROT. ICONOM STAVROFOR DR. GHEORGHE COTOȘMAN
(1904—1977)

Un gând pios ne îndeamnă să evocăm amintirea chipului fostului vicar administrativ al Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului, protopresbiter iconom stavrofor dr. Gheorghe Cotoșman, acum, la împlinirea unui deceniu de la stingerea sa din viață.

Datele biografice și vredniciile sale pe teren pastoral și administrativ-bisericesc le considerăm cunoscute. Ce-am mai putea adăuga, particular și esențial, pentru a-i contura profilul uman? Că a trăit în modestie toată viața? Că avea chip plăcut și în glas calde inflexiuni de om blind? Că ani de zile, cu un optimism nedisimulat, a purtat, într-un organism șubrezit, patosul dragostei de om?

Toate acestea și altele care s-ar mai putea spune, sînt aferente alcătuirii umane, ușor trecătoare și perisabile. Ceea ce rămîne, învingînd timpul și uitarea, este laborioasa sa activitate publicistică. Rămîn lucrările sale pe care le-a trecut în zestrea istoriografiei bănățene. Viața sa o reflectă cărțile sale.

Cu o impresionantă putere de muncă, părintele Cotoșman a cercetat numeroase arhive și biblioteci, documente și mărturii, autori români și străini, a cules un imens număr de date, le-a încheșat într-o viziune istorică și le-a încredințat, în parte, tiparului.

Școala istorică din care s-ar putea spune că face parte este munca, munca perseverentă, cercetarea atentă, pasionată, la care implicînd o sensibilitate mereu proaspătă, o imaginație mereu cutezătoare și experiență scriitoricească neîntreruptă, am obține profilul istoricului Cotoșman.

A publicat mult. A colaborat la mai toate publicațiile bisericești din țară și la foarte multe publicații cu caracter laic. Îndeplinim un act de respect față de titanica sa muncă și de pietate față de memoria sa, citînd aici cîteva titluri de lucrări și articole din cele cîteva sute pe care le aflăm pe o întindere de aproape cinci decenii. Cităm lucrările respec-

ținând ordinea cronologică a apariției lor : Din trecutul Banatului, șase broșuri (1934—1936), tratând : comuna și bisericile din Sînnicolaul Mare, Comloșul Mare și Lunga, Giridava-Morisena-Cenad, Nerău, Pesac ; Viața iobagilor români bănățeni sub domnii de pămînt (1935) ; O străveche mănăstire românească în Banat. Castrul roman de la Igrîș (1936) ; Urme străvechi de românism și ortodoxism în Banat (1936) ; Starea culturală a preoției române din Transilvania în sec. XVI—XX (1940) ; Contribuții la istoria vieții românești din Transilvania la finea veacului al XIX-lea (1940) ; Geneza arianismului (1941) ; Episcopia Caransebeșului pînă în pragul secolului al XIX-lea (1941) ; Românii din Jimbolia (1942) ; Al. Mocioni (1942) ; Românii, autohtonii Banatului (1942) ; Din trecutul comunei Ohaba Bistra (1942) ; Din trecutul episcopiei Timișorii (1943) ; Episcopia Mehadiiei din Banatul Severinului (1943) ; Contribuții la istoria Banatului Timișan și al Severinului (1943) ; Viața românească din Banatul timișan în evul mediu (1944) ; Privilegiile românilor în cadrul districtelor valahe bănățene ; Nobilii și chenezii români bănățeni (1944) ; Biserica românească din Banat înainte de venirea ungarilor în Europa (1946) ; Străvechile organizații de stat slavo-române din Banat (1946) ; Limba liturgică în Biserica românească (1946) ; Autohtonii românilor din Banat pe baza toponimiei (1946) ; Eftimie Murgu și Banatul (1947) ; Banatul și biserica românească în epoca principilor naționali (1947) ; Banatul și biserica românească în epoca descălecatului ungarilor (1947) ; Cultura românească din Banat (1947) ; Obișnuitul mitropolit românesc de la Timișoara (1947 și 1948) ; Viața Sfintului Iosif cel Nou mitropolitul Timișorii și a toată Țara Banatului, 1650—1656 (1956) ; Contribuții la trecutul Mitropoliei Morisenei și Timișorii (1958) ; Biserica Banatului în epoca turcescă (1960) ; Școala gramaticescă din Caransebeș ctitorită de episcopul Partenie II Cărturarul (1961) ; Raporturile ierarhice între Biserica Banatului și Mitropolia Ardealului (1962) ; Inscriptii și însemnări din bisericile Mitropoliei Banatului (1964) ; Bazilica romană cu baptisteriu din Urbs Morisena (1968) ; Soboarele Bisericii Banatului împotriva unirii sub episcopul Gherasie al Caransebeșului. Legăturile cu Mitropolia Ungrovlahiei (1968) ; Mănăstirea Mrăcunea (1969) ; Două documente necunoscute privind evenimentele de la 1848—1849 în Banat (1972) ; Preoți din Oltenia și Țara Românească la parohiile din Banat (1973).

Multe din aceste lucrări au fost prezentate și comentate, la vremea lor, în publicațiile noastre eparhiale, subliniindu-se valoarea lor în contextul istoriografiei românești.

Entuziasmul care ar traduce dragostea de pămîntul natal, manifestat în încercările lui de debut, supravegheat de o severă autodisciplină, este îmbogățit, la maturitate, cu documentarea bogată și rigoarea științifică. Polemicile cu alți autori, susținute consecvent în absența malitiei, sînt de o impunătoare eleganță. Desigur, multe din lucrările lui vor fi, cu timpul, depășite. Vor ieși la iveală documente noi care vor pune în altă lumină starea veacurilor, o optică nouă va conferi faptelor alte dimensiuni, alte delimitări. Autorul însuși a reluat unele din studiile sale, revizuindu-le și completîndu-le. Contribuțiile lui, însă, la cunoaște-

rea unor probleme, privind aborigenitatea, permanența, unitatea neamului nostru, vor rezista forței de distrugere a timpului, constituindu-se ca lucrări de referință în istoriografia bănățeană.

Ultima parte a vieții părintelui Cotoșman și-a închinat-o administrației eparhiale: consilier mitropolitan (1948), consilier referent administrativ la sectorul cultural (1949) și vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului până la pensionare (1950—1968).

Îndeplinindu-și cu aceeași competență atribuțiile în cadrul organizației bisericești bănățene, „pentru înălțarea căreia a militat din tinerețe, vicarul Cotoșman și-a continuat, în timpul liber, studiile de istorie. Dar „în timpul liber” este un fel de a vorbi, pentru că vicarul Cotoșman n-a avut timp liber. Cu aceeași neliniște căuta metode și formule noi, acum, la vremea judecății chibzuite și fără patimi, încercînd o altă dispunere a vastului material documentar, adunat din anii tinereții. Dar... A venit ziua de 12 ianuarie 1977, mohorită și neprietenoasă, una din acele zile care lui îi furișau vagi, dar simptomatice, neliniști...

În mașina de scris adăsta o frază neisprăvită.

Mina albă, descărnată, prefira cu febrilitate un manuscris vechi. În ciuda sfaturilor tovarășei lui de viață și înfruntînd cu ostentație semnele de anxietate, se ținea cu dîrzenie la masa de scris. Și aci, între cărți, la masa de lucru, sufletul lui a părăsit învelișul uscat al trupului...

Prot. dr. MARCU BĂNESCU

PREOTUL SCRIITOR MELENTIE ȘORA (1889—1956)

În general, nu este greu să conturăm viața unui om pe care l-am cunoscut mai mult sau mai puțin. Și totuși, o viață de om! Cît este de plină! Cît este de bogată! Cum s-o prindem în cîteva cuvinte? Clipele, ceasurile, zilele, anii, gîndurile și faptele, bucuriile și durerile, biruințele și înfrîngerile... Ce să alegem, ce să reținem din acest noian? Chiar de ar avea cineva „drept subiect elogiul omului, cu greu ar putea să-i arate valoarea adevărată” — zicea Sf. Grigorie din Nazianz. Cu astfel de sentimente încerc să evoc amintirea protopopului Melentie Șora, preot și scriitor, de la moartea căruia se împlinesc trei decenii.

Cînd l-am cunoscut avea barba înspicată dar, nu știu de ce, am văzut în toată înfățișarea lui un om „fără vîrstă”, mai precis, un om care nu îmbătrînește, un om peste care anii trec cu blindețe — ca să folosim o metaforă. Poate, pentru gingășia chipului său și mersul lin, sugerînd o armonie interioară. Poate pentru candoarea unui zîmbet abia schițat,

pentru scrisul său senin, olimpian, pe care-l cunoscusem înainte de a cunoaște persoana fizică. Poate pentru toate acestea și alte imponderabile pe care nu le-am sesizat sau nu le-am interpretat corect. Sint, însă, sigur că în parohie, între colegi, între cunoscuți, s-a bucurat de unanime aprecieri.

Privindu-l cu atenție, ani de-a rândul, ca om și ca preot, am zis într-o zi : așa trebuie să fie cele omenеști în manifestările unui preot și așa trebuie să fie cele preoțești în manifestările unui om.

Privit din perspectiva depărtării, după trei decenii, chipul său ne apare într-o lumină mai clară. Tot ce a fost neesențial și efemer se consumă și se uită. Ceea ce rămîne, obiectivat în opere spirituale, înfruntă timpul și trăiește de-a lungul anilor, o viață proprie, aureolind numele ostenitorului dispărut, impunînd urmașilor respect și admirație. După trei decenii, am reluat scrierile protopopului Melentie Șora din diferite reviste și din volumele tipărite, încercînd să-i regălesc spiritul sănătos, olimpian, care înobilează generațiile următoare. Ceea ce am reținut din constantele caracterului său notez : o demnă atitudine pastorală, o participare la bucuriile și durerile enoriașilor, o permanentă comunicare sufletească între păstor și păstoriți sau ceea ce el însuși zicea cu o impresionantă simplitate : „Noi, preoții, ne rugăm împreună cu ei (cu enoriașii n.n.), ne bucurăm cu ei, greșim cu ei . . . Nu sintem numai sfătuitoari sau judecătore. Sintem părtași la bune și la rele și . . . răspunzători de toate”.

Este știut și de nenumărate ori verificat adevărul că artistul, creatorul de bunuri spirituale, își alimentează substanța vie din atmosfera copilăriei, din impresiile adînc săpate în structura sa în anii stabilirii primelor relații cu lumea. Ne sint dragi meleagurile patriei oriunde ne-am afla, dar pentru fiecare locul natal rămîne izvor de frumusețe, rai imaginat și rîvnit. Fiecare trăiește într-un spațiu, într-un peisaj, pe care-l raportează la spațiul copilăriei. Din satul copilăriei își trage sevele și Melentie Șora. De aceea consider necesar un excurs biografic, înainte de a trece la activitatea sa pastorală și literară.

Melentie Șora s-a născut în 26 ianuarie 1889 în Feneriș (Bihor), ca fiu al lui Teodor și Maria, țărani harnici cu șapte copii. Școala primară a terminat-o în comuna natală.

Luptînd cu multe greutăți materiale, harnicul țaran din Feneriș, Teodor Șora, își susține doi din cei șapte copii, pe Melentie și pe Ștefan, la „școlile mai înalte”, la liceul din Beiuș, instituție cu renume în cultura românească. După terminarea liceului din Beiuș, Melentie, ca și fratele său Ștefan, urmează vechiul institut teologic din Arad, după terminarea căruia tînărul teolog Melentie audiază cursurile de filosofie la Budapesta (1912—1913).

În anul 1914 obține, prin concurs, parohia Ianova (jud. Timiș) și se căsătorește cu tînăra Ana, fiica lui Mihai și Ecaterina Bogdan din Pesac. Femeie distinsă, preoteasa Ana și-a ajutat cu înțelepciune soțul în ostenelile sale pastorale. Cei doi copii ai lor Mihai (n. 1916) și Maria (n. 1918), au crescut într-o familie în care a domnit armonia și hărnicia.

Mihai Șora este azi un nume cunoscut oferind, prin cărțile sale, prețioase repere filosofice pentru cultura contemporană.

În anul 1918, preotul Șora ocupă parohia Izvin (jud. Timiș), pe care o păstorește cu bune rezultate pînă în anul 1926. În acest răstimp urmează și cursurile de pedagogie la Universitatea din Cluj-Napoca (1919—1921) și obține numirea ca profesor la „Școala Normală” de băieți din Timișoara (1924—1940).

În anul 1926 obține, prin concurs, după moartea preotului Matei, o parohie în Fabricul Timișoarei, pe care o păstorește pînă la moarte (1956). În Timișoara, la parohia din cartierul II, la care au servit protopopul cărturar Meletie Dregheci, protopopul dr. Traian Putici și alți vrednici preoți, Melentie Șora cu harul preoției și darul tinereții, depune o activitate remarcabilă, pe plan bisericesc și cultural. Își pregătea prediciile și le roștea cu însuflețire și pricepere. Dar nu numai cuvîntul elevat impresiona ascultătorii, ci exemplul vieții sale. Faptele, întreaga sa comportare, erau în concordanță cu vorbele rostite de pe amvon. Setea de puritate, dar și obstinarea în tot ce-și propunea să facă, își au obîrșile în structura țărănească din care s-a ridicat. Pentru rîvna pastorală și rezultatele obținute, în vara anului 1949 este hirotesit protopresbiter.

În Timișoara preotul Șora găsește un mediu prielnic și pentru vocația sa literară, un alt mijloc pentru împlinirea obligațiilor sale de sacerdot și de patriot. Adeziunea sa la mișcarea culturală și literară, abia înmugurită în acei ani ai primelor decenii după întregirea patriei, în metropola Banatului, este spontană, determinată de freacăntul lăuntric, care rîvnea împliniri cît mai complexe. La Ianova și la Izvin, neliniștile spiritului său se manifestaseră sfîlnic prin articole de reviste eclesiastice, dar mai ales prin acumulări emoționale care, aici la Timișoara, trec într-o stare de cristalizare, obiectivîndu-se în studii și meditații date la tipar. Încercările și aspirațiile sale îl apropie de cercurile culturale și literare din oraș. Astfel devine membru activ al „Astrei” bănățene, membru al „Institutului Social Banat-Crișana”, președinte al Asociației clerului „Andrei Șaguna” din eparhie. În anul 1933 îl găsim ca membru al societății literare „Altarul cărții”, devenită „Asociația Scriitorilor Români din Banat”. Prima asociație a scriitorilor din Banat, constituită în 1936, avînd ca președinte pe M. Ar. Da, epigramist (Dion Mardan), profesor la Politehnică și director al fabricii de țigări, număra scriitori și artiști, ca : Sabin Drăgoi, Gh. Cătană, Virgil Birou, Gh. Atanasiu, Romul Ladea, Catul Bogdan, Grigore Bugarin ș.a. O parte din ei au colaborat și la publicațiile noastre eparhiale.

Părintele Melentie Șora a scris mult în această perioadă aproape la toate publicațiile din Banat, semnînd cu numele propriu sau cu pseudonimele Tie Flaviu și Serafim. Astfel a colaborat la : „Biserica și Școala” din Arad, „Calea mîntuirii” — Arad, „Biserica bănățeană” — Timișoara, „Mitropolia Banatului” — Timișoara, „Revista Institutului Social Banat-Crișana” — Timișoara, „Vestul” — Timișoara, „Fruncea” — Timișoara, „Luceafărul” — Timișoara etc. A fost redactor la revista „Duh și adevăr” (1940—1948), organ omiletic al eparhiei Timișoarei.

Pe lângă numeroasele articole publicate în reviste, cuprinzând schițe literare, predici, meditații, variate probleme sociale, Melentie Șora a publicat câteva volume și extrase din reviste, din care menționăm următoarele :

1. Cea mai importantă lucrare literară, semnalată în presa vremii, este „*Carnetul unui preot de la sate*”, (Biblioteca „Semănătorul”, nr. 141, Arad, 1925, pp. 63). „*Carnetul...*” este semnat, pe foaia de titlu cu pseudonimul Tie Flaviu. În pofida titlului, care ne indică un „jurnal” volumul cuprinde opt schițe literare, cu discrete nuanțe autobiografice. În orice caz, modalitatea notației nu este a „jurnalului”, ci a „memorialului” și confesiunii. Insertul confesiv conferă investigației alte dimensiuni, aspirând la realizări epice, cu implicații etico-sociale. Evocări duioase, portrete, aspecte din farmecul pământului natal, decupări din universul uman, nu apar cititorului ca disperate clișee, ci împletite, interpătrunse și încălzite de un sentiment al scriitorului. „Întimplările se petrec în primul deceniu după desăvârșirea unității statale românești. Eroul schițelor este părintele Serafim, tânăr, plin de elan și... dezamăgiri. Părintele Serafim din „*Carnetul...*” scriitorului Melentie Șora găsește unele puncte de sprijin în viața părintelui Trandafir din nuvela lui I. Slavici „*Popa Tanda*”. Stilul părintelui Șora, concepțiile sale și mijloacele cu privire la ridicarea nivelului poporului, își găsesc deplină autonomie. „*Carnetul...*” evidențiază lupta cu inerția, cu patimile și cu moștenirile din trecutul nu prea îndepărtat. El ne oferă nu numai un sumar itinerar pastoral, ci și un vast peisaj spiritual din primul sfert al veacului. Persoana fizică — părintele Serafim — reprezintă, în concepția autorului, un mijloc, nu o finalitate, de aceea chipul său concret este mereu depășit de o dimensiune spirituală. Și de aceea este dificil — și inutil — a separa paginile care poartă amprenta gândirii teologice de cele izvorite din sensibilitatea poetică a autorului. În orice caz, „*Carnetul...*” părintelui Șora oferă preoților o lectură plăcută, plină de gânduri și sugestii pastorale.

2. În lucrarea „*Biserica, familia și natalitatea*” (Timișoara, 1934, 34 pp.) Melentie Șora abordează o problemă socială de permanentă actualitate. Autorul propune, în anul 1934, „sporirea legilor de protecție a mamelor lehuze, de ocrotire infantilă, de protecție și asistență socială” (p. 34). Abia în zilele noastre, după 23 August 1944, ocrotirea mamei și a copilului a putut deveni o problemă de stat. Legislația privitoare la problema natalității, în toată complexitatea ei, îmbunătățită mereu, este generală și eficientă.

3. „*Momente din viața protopopului dr. Traian Putici*”. *Contribuții la istoricul parohiei Timișoara II* — Timișoara, 1937, 48 pp. Studiul este, de fapt, iniția micromonografie a parohiei din Fabricul Timișoarei, având în centrul ei viața și vredniciile protopopului dr. Traian Putici (1865—1912). Vrednic de pomenire, dr. Traian Putici a rămas în memoria paro-

hienilor pentru ridicarea bisericii actuale, după demolarea bisericii „Sf. Ilie” din Piața Traian, construită sub conducerea protopopului Vasile Georgevici în anii 1825—1826. Alături de biserică, vrednicii români ortodocși din vechiul cartier „Vlașca Mala”, sub îndrumarea protopopului Putici, ridică și o școală românească, ce funcționează și azi. Protopopul Traian Putici a înființat „Reuniunea Română de Cîntări”, pentru ca românii ortodocși, după despărțirea ierarhică, să învețe cîntarea bisericească și alte cîntări naționale în limba maternă. Soția sa Maria, fiica preotului Ioan Maximilian din Stupinii Brașovului, a fost întâia președintă a Reuniunii (1896).

În preajma și în timpul primului război mondial, „Reuniunea...” a fost cheagul vieții românești din Timișoara și din jur — observă părintele Șora. Cu deosebită sensibilitate el evocă personalități care au lăsat urme fericite în această parohie: preoți, protopopi, învățători, meseriași, muncitori, cu toții solidari în lupta de apărare a integrității vieții românești, de la sfîrșitul veacului trecut pînă la întîiul război mondial, ca: Meletie Dregheci, fost elev al mitropolitului Andrei Șaguna protopopii cărturari Constantin Suboni, Vasile Georgevici, entuziastul Pavel Rotariu ș.a.

4. *„Observări asupra vieții religioase-morale în comuna Sirbova”*, Timișoara, 1938, 12 pp. Studiul, o micromonografie a parohiei și comunei Sirbova, extras din revista „Institutului Social Banat-Crișana”, anul VI, nr. 21, 1938, este alcătuit pe bază de „chestionare”, după metoda monografiei sociologice a școlii de la București. Lucrarea demonstrează spiritul progresist și multilateralitatea neostenitului preot timișorean.

5. *„Paharul cu otravă”*, — Biblioteca „Semințe în ogorul vieții”, nr. 3, Timișoara, 1945, 42 pp. Cartea cu acest titlu reproduce o frumoasă dizertație, tratînd nefastele consecințe ale abuzului de băuturi alcoolice.

Pe ultima pagină (42), o notă ne informează că „această lucrare este culeasă de autor”. Într-adevăr, părintele Șora a cunoscut, în toate fazele, și tehnica tiparului. Ca redactor la revista „Duh și adevăr”, cînd lucrul se „îngrămădea”, părintele Șora se așeza alături de culegătorii manuali și-i ajuta. Sirguința sa ne amintește de vredniciile călugărilor și arhierilor din trecut, care au învățat „meșteșugul tiparului”, ca marele Antim Ivireanul, pentru a da neamului cărți de luminare a minții și întărire a încrederii în destinul său istoric.

6. *„Îndemnuri duhovnicești”*, Editura „Astra bănățeană”, Timișoara, 1943, 224 pp. Volumul cuprinde: conferințe, paraneze, predici duminicale.

Chiar dacă nu abordează probleme inedite, sau dacă interpretarea nu este originală, prin meditația adîncă și un stil propriu cuvîntările părintelui Șora depășesc condiția banalului și reflecțiile sale devin esențiale și originale. El vorbește adeseori de „varietatea peisajelor și frumusețile naturii”, de „izvoare cristaline” care „dau corpului și sufletului

o senzație de primenire și înălțare" (p. 29). Farmecul pământului românesc și al satului copilăriei este prezent, cu o discretă nuanță de lirism, în cuvântările sale. Ne-a rămas în memorie encomionul rostit la înmormintarea colegului său de parohie, protopopul Traian Golumba (1952), care a dat strălucire literară genului retoric bisericesc.

Volumul se încheie patetic cu cuvintele: „Este timpul suprem să ne rugăm aici și în toate clipele vieții noastre... pentru pacea a toată lumea" (p. 221). Aceste cuvinte le rostea părintele Șora în dramaticele zile ale anului 1943.

Prin tot ce a scris, în perioada următoare Unirii din 1918, preotul Melentie Șora a contribuit la dezvoltarea literaturii bănățene în limba maternă, atîția ani prigonită sub stăpîniri străine.

Discretul Tie Flaviu a scris pînă în ultimele zile ale vieții, trecînd la cele eterne în ziua de 15 octombrie 1956. Chiar în numărul 10—12/1956 al revistei „Mitropolia Banatului" care anunța moartea sa, Melentie Șora avea două „recenzii", semnate una cu numele propriu și alta cu pseudonimul Tie Flaviu, iar în recentul volum de predici („Culegere de predici" Timișoara, 1984), este prezent cu o cuvîntare reprodusă din „Duh și adevăr".

L-am văzut ultima oară în lumina difuză a unei zile de toamnă, în preziua morții sale. Era obosit, sfîrșit, dar lucid. Moartea însăși o privea cu înțelepciunea și optimismul creștin, care anihilează spaima tanatică.

Pr. M. B. RUSCANU

ORIGINALE SOLUȚII TEHNICE

O remarcabilă realizare tehnică a fost recent înscrisă în circuitul productiv, prin contribuția specialiștilor de la Institutul de sudură și încercări de materiale Timișoara: soluționarea originală a unei tehnologii de sudare a structurii portante a autoturismului „Dacia 500”, care va fi produs în serie la I. A. Timișoara. Sistemul, abordat în premieră, este adecvat perfect fluxurilor de fabricație, asigurând creșterea substanțială a productivității muncii și economii anuale de materiale specifice însumând milioane de lei.

Specialiștii din cadrul întreprinderii de lacuri și vopsele „Azur” Timișoara au reușit și aplicat peste 20 noi soluții tehnice, printre care se remarcă asimilarea în producție a unor noi rășini sintetice grase, cu consum redus de pentaeritrită, așa cum este „ROMALCHID-S-60”, din care se obține o economie de circa 5 tone pentaeritrită. Totodată s-au elaborat și noi rețete de chituri, înlocuind importul și având un consum redus de ulei de floarea soarelui, față de soluțiile clasice.

STRUNG COMPUTERIZAT

Printre produsele cele mai reprezentative, expuse la Tîrgul Internațional București '86, s-a aflat și strungul paralel cu comandă numerică computerizată, construit de Întreprinderea de mașini-unelte din Arad. Strungul este alimentat de un robot și este folosit cu rezultate foarte bune la prelucrarea pieselor de serie mare, tip disc și inel. Proiectarea agregatului a fost realizată de filiala din Arad a Institutului de cercetare științifică și inginerie tehnologică „Titan”. Colectivul întreprinderii transpune în viață și varianța a doua a aceluiași strung, spre folosul beneficiarilor autohtoni și străini.

MOTOR AMPLIFICAT DE CURENT CONTINUU

O constantă a efortului pentru mai mult și mai bine al muncitorilor și specialiștilor din Întreprinderea de construcții de mașini Reșița o constituie asimilarea de noi produse de performanță. Astfel recent a fost produs și expedit Combinatului siderurgic Hunedoara, primul motor de curent continuu de 3.500 KW. Este primul agregat de acest fel fabricat în țară, contribuind la înlocuirea importului, cu deosebit succes.

PUTERNICĂ AFIRMARE A NOULUI

Stimulați de orientările date de Presedintele Nicolae Ceaușescu, colectivul de la Întreprinderea textilă Lugoj materializează cu consecvență măsurile prevăzute în programul de modernizare a proceselor de producție. Un accent deosebit s-a pus pe implicarea activității de proiectare tehnologică. Între altele, recent au fost înregistrate opt invenții și trei inovații, reprezentînd noi compoziții emulsionate pentru înclieiere, îmbunătățirea calității firelor prin reducerea frecării acestora, iar operațiunea de ceruire se face la rece, deci fără consum de combustibil. Grație acestor eforturi au fost elaborate 30 produse noi.

CAPACITATE DE PRODUCȚIE

La întreprinderea de fire artificiale „Viscoza” din Lupeni a fost pusă în funcțiune prima capacitate de producție la noua instalație de fabricare a firelor celulozice. Noua capacitate constituie prima etapă în înfăptuirea unui vast program ce prevede sporirea mai accentuată a producției de fire artificiale, finalizîndu-se rodalele și probele tehnologice la viitoarele instalații.

AMPLE ACȚIUNI DE MODERNIZARE

Colectivul întreprinderii „Electromotor” Timișoara pune un accent deosebit pe materializarea măsurilor cuprinse în programul de modernizare a proceselor de producție. Astfel, s-a extins bobinarea mecanică la motoarele din gabaritul 160—180, s-a modernizat linia de montaj a motoarelor de gabarit 80—112. A crescut de asemenea, gradul de mecanizare la bobinarea motoarelor monofazate și utilizarea celulelor robotizate la prelucrarea rotoarelor pentru motoarele de gabaritul 160—200, a fost introdus procesul tehnologic de prelucrare a reperelor din tablă pe linii tehnologice specializate.

REPROIECTARE TEHNOLOGICĂ

La întreprinderea „Electrobanat” Timișoara s-a trecut recent la reproiectarea tehnologică a corpurilor de iluminat produse în serie. Astfel, a fost reproiectat coșul de protecție al lămpii minierești cu siguranță mărită, soluție pe temeiul căreia s-au realizat peste 20 tone economii la aluminiu și aliajele de aluminiu. Apoi, prin executarea din materiale refolosibile a reperului „rama” de la produsul de serie „armătură etanșă”, s-au obținut mari economii de tablă subțire.

Automatizarea procesului de acoperire galvanică cadmiu-zinc a avut ca efect o nouă sporire a productivității muncii, iar prin înlocuirea parțială a tehnologiei clasice cu cea „paper”, la bateriile 3 R 12 și R 20 M s-au obținut alte economii la costurile totale de fabricație.

UTILAJE PENTRU MINERI

Venind în sprijinul minerilor, producătorii de utilaj minier din județul Hunedoara au adus o importantă contribuție la desfășurarea procesului amplu de modernizare și continuă înnoire a lucrărilor din subteran. Astfel, au fost fabricate și expediate celor 17 unități miniere din județ, peste prevederile de plan, 1.240 tone utilaje tehnologice pentru lucrările miniere și câteva mii de stilpi hidraulici pentru abataje.

MAI MULT ȚITEI

Mobilizați plenar pentru realizarea exemplară a sarcinilor de plan, colectivul de la

Schela de foraj Zădăreni, din cadrul Trusului de foraj — extracție Arad, au forat mai multe mii de metri în plus față de prevederi. Depășirile au fost asigurate în principal de creșterea vitezei de foraj cu 5,78 la sută față de nivelul planificat și reducerea în fiecare lună a ciclului de demontaj, transport și montaj, așa încât 13 sonde au putut fi date în exploatare peste prevederi.

PARC AUTOMATIZAT DE SEPARATOARE

Un succes de prestigiu obținut de petroliștii din Șandra este recenta dare în exploatare a unui parc de tip nou, care funcționează în sistem închis ce nu permite evaporarea din țiței a fracțiunilor volatile. Realizat integral cu utilaje din țară, noul parc a preluat producția de țiței de la 11 sonde, urmînd a fi racordate treptat și altele. Parcul fiind complet automatizat, activitatea omului se rezumă numai la supravegherea și mentinerea în funcțiune a instalațiilor, producția de țiței, gaze și apă reziduală măsurîndu-se continuu în mod separat.

UTILIZAREA ENERGIILOR NECONVENȚIONALE

De la darea în folosință a stației de epurare, cu recuperare de biogaz, tip I.C.P.A.R., în august 1984, Unitatea agroindustrială Timișoara a economisit o mare cantitate de combustibil convențional. La acest avantaj considerabil se adaugă și faptul că, prin fermentație, conținutul în substanță activă al îngrășămintelor organice și asimilarea acestora în sol sînt sensibil îmbunătățite, iar poluarea mediului înconjurător a fost practic eliminată. În aceeași unitate, necesarul de energie pentru consum tehnologic este completat de captatorii solari, instalație prin care sînt încălziiți anual peste un milion litri de apă la temperatura de 50°—60°C.

Aceeași economie este evidentă și la întreprinderea județeană de gospodărie comună și locativă din Reșița, unde s-au executat 26 stații de biogaz destinate gospodăriilor anexă aparținînd unor unități comerciale, sanitare, școlare și agricole.

ROBOT ROMÂNESC PENTRU ANUNȚAREA OREI EXACTE

Un colectiv de cadre didactice universitare de la Facultatea de electrotehnică a

Institutului politehnic „Traian Vuia” din Timișoara a realizat un original sintetizor de vorbire cu vocabular extins, destinat anunțării orei exacte. Capabil să sintetizeze automat un vocabular de aproape 100 cuvinte, aparatul mai conține un ceas electronic de precizie cu afișaj digital și este deplin competitiv. Instalația este destinată centralelor telefonice automate, în cadrul serviciului special de furnizare prin telefon a orei exacte, îndeplinind funcția de robot electronic. Realizatorii l-au conceput pentru a fi programat și a realiza aceeași funcție și pentru alte limbi, ceea ce îl face solicitat, la export.

VALOROASĂ INIȚIATIVĂ ÎN AGRICULTURĂ

Lucrătorii din atelierele S.M.A. Cenei au realizat un utilaj de mare folos pentru campania agricolă de toamnă: un sfărîmător de bolovani, un fel de disc dar esențial diferit de acesta. Utilajul, mai greu decît un disc, are 30 talere, recuperate de la combine uzate, și acționează pe un front de lucru de patru metri. Bine ascuțite și orientate pe direcția de înaintare a tractorului, talerele sfărîmă bolovanii indiferent de mărimea lor. Noul utilaj a trecut cu succes probele practice, fiind folosit la pregătirea terenului. El poate lucra la fel de bine și înainte de efectuarea arăturii, cînd talerele segmentează solul după care arătura se realizează în condiții superioare.

ZOOTEHNIE EFICIENTĂ

La C.A.P. Honorici, procesul de modernizare a sectorului zootehnic a înregistrat realizări demne de evidențiat. Au fost betonate aleile dintre adăposturi la ferma de bovine, în incinta căreia s-a amenajat și o platformă legată de depozitul de furaje cu o centură de beton. S-a construit un saivan pentru 1.500 oi, cu destinație specială — adăpostirea animalelor în perioada fătărilor, fiind dat în folosință și filtrul sanitar atît de necesar sectorului. Preocupările pe linia modernizării au fost însoțite de asigurarea unei baze furajere îndestulătoare, grație căreia s-au obținut producții crescînde de lapte, lînă și carne.

UN DECENIU DE HEMODIALIZĂ CRONICĂ LA TIMIȘOARA

De zece ani, la clinica a II-a medicală a Institutului de medicină — secție a Spitalului clinic județean — se tratează cu succes, într-un compartiment special, diferitele forme ale insuficienței renale cronice. Evenimentului i-a fost consacrată o sesiune științifică festivă organizată de filiala Uniunii Societăților de Științe Medicale, în aula universității. Cu prilejul respectiv au fost prezentate comunicări privind aplicarea tratamentului prin noile metode, standardele transplantării renale în 1986, precum și date referitoare la nefropatia diabetică, diagnosticul ecografic și sonografic în bolile renale. Alături de cercetători de la clinicile de profil din București, Cluj-Napoca și Timișoara, au participat ca invitați, profesori ai Universității din Freiburg (R.F.G.).

COMPLEX HOTELIER

În noul centru civic al municipiului Petroșani, unde în ultimii 21 ani s-au ridicat mii de apartamente moderne și s-au dat în folosință numeroase dotări speciale, a intrat în circuitul turistic noul complex hotelier purtînd numele localității. Constructorii au ridicat aici o modernă clădire ce păstrează stilul arhitectonic al așezărilor de pe Valea Jiului, turiștii beneficiînd de un hotel cu peste 200 locuri de cazare, un complex de alimentație publică, braserie și unități prestatoare de servicii.

SIMPOZION DE ISTORIE

În sînta manifestărilor organizate cu prilejul aniversării a 2500 ani de la primele lupte pentru independență ale geto-dacilor, la Palatul culturii din Deva a avut loc un prestigios simpozion de istorie: „Județul Hunedoara — permanență și continuitate în istoria României”, la care au participat oameni de știință, cercetători, muzeografi, cadre didactice din învățămîntul superior din București, Cluj-Napoca, Timișoara, Alba-Iulia, Arad, Oradea, Reșița, Mediaș și Hunedoara, reprezentanți ai organizațiilor de masă și obștești, ai instituțiilor de cultură. Numeroase personalități au prezentat comunicări cu documentate incursiuni în istoria milenară a poporului român, cu mărturii ne-

pieritoare ale unei intense trăiri materiale și spirituale pe aceste meleaguri, precum și mărețele realizări din anii socialismului. Cu același prilej a avut loc la Sarmisegetusa și vernisajul expoziției „Noi descoperiri arheologice la Ulpia Traiana”.

CONCERTE ÎN... PEȘTERĂ

Peștera Românești din jud. Timiș a devenit cunoscută nu numai pentru pitorescul ei, ci mai ales pentru spectacolele mu-

zicale găzduite. Atrăși de sonoritatea acestei impresionante „săli” naturale, ingenios iluminată, înimoși muzicieni timișoreni, reușiți într-o formație de suflători de alămuri, au interpretat o gamă largă de lucrări și genuri muzicale, începând cu muzică preclasică și terminând cu piese de muzică ușoară contemporană, aplaudate de numeroși turiști locali și străini. Organizatorii concertului — Comitetul pentru Cultură și Educație Socialistă Timiș și Cercul speologilor amatori din Timișoara — au hotărât să permanentizeze acest original gen de spectacol în peștera de la Românești.

A IX-A ADUNARE GENERALĂ A CONFERINȚEI BISERICILOR EUROPENE

Între 4—11 septembrie 1986, la Stirling, Scoția, a avut loc cea de a IX-a Adunare generală a Conferinței Bisericilor Europene.

Au participat 186 delegați reprezentând 97 Biserici din 26 țări europene, la care s-au adăugat membrii Prezidiului, ai Comitetului consultativ și ai administrației Conferinței Bisericilor Europene. Au mai fost prezenți 23 reprezentanți ai unor Biserici și organizații creștine din Europa, în calitate de observatori, precum și delegațiile frățești din partea a 50 organizații creștine din întreaga lume.

Printre participanți s-au numărat și reprezentanții cultelor religioase din România, membre ale Conferinței Bisericilor Europene. Astfel, din partea Bisericii Ortodoxe Române au participat I. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului, P. S. Episcop Nifon Ploieșteanul, Vicar patriarhal, P. C. Părinți profesori dr. Ștefan Alexe și dr. Viorel Ioniță, ambii de la Institutul teologic universitar din București, P. Cuv. Monahii Nazaria Niță, stareța mănăstirii Văratec și Heruvima Timaru, stareța mănăstirii Țigănești, precum și P. C. Părinte Silviu Pufulete, parohul comunității ortodoxe române din Londra — Anglia. Din partea Bisericii Evanghelice C. A., a participat pastorul August Schuller din Sighișoara, iar din partea Bisericii Evanghelice S. P., pastorul Raduch Szolt din Brașov.

Lucrările celei de a IX-a Adunări Generale a C.B.E. s-au deschis în dimineața zilei de 4 septembrie 1986 printr-un serviciu divin. De altfel, fiecare ședință plenară a Adunării a fost precedată de un serviciu religios ecumenic, în care era inclus un studiu biblic, precum și simbolul de credință niceo-constantinopolitan, rostit fără adaosul Filioque. Un alt aspect pozitiv l-a constituit posibilitatea oficerii, separat, de către fiecare confesiune sau familie de Biserici, a cultului divin euharistic specific.

Prima parte a lucrărilor Adunării a fost rezervată analizării celor cinci rapoarte de activitate privind perioada scursă de la ultima Adunare generală, prezentate de: pastorul André Appel, președintele Prezidiului și al Comitetului consultativ, secretarul general G. G. Williams, dr. Theo Tschuy, directorul Programului Bisericilor pentru drepturile omului, pr. prof. dr. Dumitru Popescu, directorul Programului de studii și Hans Schmocker, trezorier al C.B.E., privind Serviciul de într-ajutorare bisericească și Serviciul financiar al C.B.E. Fiecare referat a fost urmat de ample dezbateri.

Tema principală a celei de a IX-a Adunări Generale a C.B.E. a fost: „Mărire lui Dumnezeu și pace pe pământ”. O introducere la studiarea acestei teme, pe lângă meditația biblică inclusă în cultul divin de fiecare zi, a constituit-o prezentarea a două referate asupra temei, aparținând profesorului Paolo Ricca (Biserica valdeză — Italia) și pastorului Evamaria Taut (Biserica Evanghelică luterană din Saxonia, R.D.G.).

Adâncirea temei principale s-a făcut în cadrul celor patru secții de lucru, stabilite în funcție de următoarele sub-teme: I. „Mărirea lui Dumnezeu”; II. Mărirea lui Dumnezeu și unitatea Bisericii”; III. „Mărirea lui Dumnezeu și creația”; IV. „Mărirea lui Dumnezeu și pacea pe pământ”.

Lucrările pe secții au fost sintetizate în patru rapoarte prezentate în plenară și remise apoi Prezidiului, Comitetului consultativ și Bisericilor membre, pentru studiu.

Un alt compartiment al lucrărilor celei de a IX-a Adunări generale l-a constituit activitatea din cadrul a cinci comitete: comitetul de referință asupra directivelor C.B.E. condus de I. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului; comitetul de numiri, condus de episcopul Werner Krusche (R.D.G.), în care delegația română a fost reprezentată de pr. prof. Ștefan Alexe; comitetul de finanțe; cel de acreditare, precum și comitetul pentru redactarea mesajului Adunării, care a fost supus dezbaterii în plenară și apoi distribuit mijloacelor de informare.

În cursul lucrărilor Adunării generale de la Stirling au fost primite ca membre ale Conferinței Bisericilor Europene alte două Biserici: Biserica Ortodoxă Sîrbă și Biserica Metodistă unită din Estonia (U.R.S.S.), așa încît numărul Bisericilor membre ale C.B.E. este în prezent de 116, din 26 țări europene.

Cea de a IX-a Adunare generală a C.B.E. marchează un moment important în evoluția acestei organizații creștine și a Mișcării ecumenice în general, în care o nouă generație de teologi se dedică activității ecumenice.

La succesul acestei întruniri a contribuit și prezența românească, pe măsura maturității teologice și ecumeniste a Bisericilor din România.

Contribuția valoroasă a delegației Bisericii Ortodoxe Române la buna desfășurare și la succesul lucrărilor Adunării a fost recunoscută și apreciată ca atare, ilustrată și în faptul că doi ierarhi ai Bisericii noastre au fost aleși în forurile de conducere ale Conferinței Bisericilor Europene: I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului a fost ales în Prezidiu, fiind unul dintre președinți, iar P. S. Episcop Nifon Ploieșteanul, Vicar patriarhal, în Comitetul Consultativ (Adrian Alexandrescu).

CONTINUAREA DIALOGULUI OFICIAL ORTODOX-ROMANO-CATOLIC

Între 29 mai — 7 iunie 1986, la Bari-Italia, s-au desfășurat lucrările celei de a IV-a sesiuni a Comisiei internaționale mixte pentru dialogul teologic dintre Bisericile Ortodoxă și Romano-Catolică.

La întrunire au participat 28 delegați din partea Bisericii Romano-Catolice și 19 delegați reprezentînd o parte a Bisericilor Ortodoxe surori. Nu au fost reprezentate, din motive diferite, Patriarhia Ierusalimului, Patriarhia Moscovei, Biserica Greciei și Biserica Georgiei.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române au fost prezenți la această sesiune I. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului și pr. prof. Dumitru Radu, prorectorul Institutului teologic din București.

Pe agenda sesiunii au figurat două puncte: 1) definitivarea și adoptarea textului redactat la precedenta sesiune plenară (Creta, 1984), sub titlul „Credință, Taine și unitatea Bisericii”, text revăzut și completat între timp de Comitetul de coordonare al Comisiei mixte de dialog întrunit la Opole (Polonia) în iunie 1985; 2) aprofundarea teologică a temei stabilite pentru prezenta întrunire, intitulată „Taina Preoției în structura sacramentală a Bisericii și în special importanța succesiunii apostolice pentru sfîntirea și unitatea poporului lui Dumnezeu” — temă cercetată în prealabil în cadrul sub-comisiilor de lucru.

Lucrările s-au desfășurat în ședințe plenare și în întruniri separate, sub conducerea co-președinților desemnați: cardinalul Johannes Willebrands și respectiv arhiepiscopul Stylianos al Australiei. S-au analizat textele supuse discuției și s-au înregistrat propuneri constructive de îmbunătățire a lor. La încheierea lucrărilor s-a convenit ca documentele produse la această sesiune să fie definitive și adoptate în cursul unei noi sesiuni extraordinare, stabilită pentru anul viitor, tot la Bari în Italia (Adrian Alexandrescu).

CONFERINȚĂ TEOLOGICĂ ÎNCHINATĂ JUBILEULUI BISERICII ORTODOXE RUSE

În perspectiva aniversării unui mileniu de la creștinarea rușilor (988—1988), la Kiev-U.R.S.S., a avut loc, între 21—28 iulie 1986, o conferință teologică internațională dedicată acestui eveniment. Au fost prezenți ierarhi și profesori de teologie, delegați ai Bisericilor Ortodoxe și ai celor mai importante instituții de învățămînt teologic superior, reprezentanți ai altor Biserici din U.R.S.S. și din întreaga lume, precum și delegați ai Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de P. C. Părinți dr. Viorel Ioniță și dr. Mircea Păcurariu, profesori la Institutul teologic din București și, respectiv, Sibiu.

Lucrările conferinței au fost inaugurate printr-un Te-Deum oficial în catedrala „Sf. Vladimir” din Kiev, prilej cu care s-a dat citire și mesajelor de salut din partea unor conducători de Biserici. În cursul ședințelor plenare din zilele următoare s-au prezentat un număr de 40 referate și comunicări științifice, în care au fost evocate circumstanțele și implicațiile evenimentului istoric sărbătorit. Între acestea, menționăm contribuțiile reprezentanților Teologiei ortodoxe românești: „Activitatea misionară a Sfintului Apostol Andrei în Scythia Minor (Dobrogea)” de pr. prof. dr. Viorel Ioniță, și „Legăturile culturale-bisericești ale românilor cu Kievul” de pr. prof. dr. Mircea Păcurariu. La încheierea lucrărilor s-a adoptat „Comunicatul” asupra desfășurării conferinței, cuvîntul de închidere fiind rostit de I. P. S. Mitropolit Filaret al Kievului, care a patronat întrunirea.

În ziua de 28 iulie — cînd Biserica Ortodoxă Rusă prăznuiește pe Sf. Vladimir, cel care a inițiat creștinarea rușilor — invitații au fost prezenți în catedrala cu același hram, la Sfînta liturghie solemnă oficiată de un impresionant sobor de ierarhi, preoți și diaconi, după care au participat la recepția oficială oferită de gazde.

În afara lucrărilor și a serviciilor divine amintite, oaspeții au vizitat renumitele monumente bisericești ale Kievului, oraș în care au păstorit și mitropoliți de neam român cum au fost Petru Movilă și Gavriil Bănulescu-Bodoni (Adrian Alexandrescu).

DELEGAȚIA PATRIARHIEI ECUMENICE ÎN VIZITĂ LA ROMA

Cu ocazia sărbătoririi Sfîntilor Apostoli Petru și Pavel (29 iunie 1986), S. Sa Patriarhul Demetrios I al Constantinopolului a trimis la Roma o delegație de trei persoane în frunte cu I. P. S. Mitropolit Hrisostomos al Mirelor.

În ziua de 28 iunie a.c., S. Sa Papa Ioan-Paul II a primit delegația Patriarhiei ecumenice, care i-a remis mesajul patriarhului ecumenic Demetrios I, în care se spune printre altele: „Considerăm că vizitele reciproce, alte inițiative comune și acțiuni bineintenționate, precum și în special dialogul iubirii și dialogul teologic oficial — care continuă sub bune auspicii deja de aproape șase ani — contribuie mai mult și vor contribui, dacă vrea Dumnezeu, la climatul cultivat de frățietate, precum și la o viitoare consolidare a legăturilor dintre Bisericile noastre și credincioșii lor, toate ducînd spre împlinirea voinței Domnului nostru comun, „ca toți să fie una” (Ioan 17, 21)... Credincioșii și toți oamenii de bună credință se vor bucura în speranța că această legătură — odată cu binecuvîntarea Creatorului, cu colaborarea sinceră și deschisă și cu rugăciunile tuturor celor ce doresc unitatea creștină și lucrează spre a o obține — va aduce în final la acea unitate în credință și la reîntîlnirea comună întru același Domn”.

În alocuțiunea rostită cu acea împrejurare, S. Sa Papa Ioan-Paul II a accentuat necesitatea dialogului teologic în vederea unității în credință, după care a arătat: „Dacă refacerea unității plenare a creștinilor este o exigență evanghelică indiscutabilă, ea este de asemenea o urgență pentru lumea vremii noastre, neliniștită și tulburată, confruntată cu violențele, fragmentările și moartea... Unitatea este un bun pentru toți

și nu implică nici o amenințare pentru nimeni. Ea nu este absorbirea unei comunități de către alta, ci comuniunea deplină în credință, cu respectarea varietății diferitelor tradiții, în măsura în care exprimă aceeași credință și întrupează aceeași Evanghelie în culturile locale...". („L'Osservatore Romano", nr. 27/8 iulie 1986, p. 2) (Mariana Sârbu).

NOUTĂȚI ÎN DIALOGUL ORTODOX-VECHI-CATOLIC

În perioada 30 iunie — 10 iulie 1986, la Minsk-U.R.S.S., a avut loc întrunirea Subcomisiei mixte pentru dialogul teologic ortodox-vechi-catolic. Biserica Ortodoxă a fost reprezentată de I. P. S. Mitropolit Damaskinos al Elveției, în calitate de copreședinte, I. P. S. Mitropolit Filaret al Minskului și Bielorussiei, pr. prof. dr. Ștefan Alexe de la Institutul teologic din București, prof. dr. Teodor Zissis de la Facultatea de Teologie din Tesalonic și prof. Slavko Velcjanov de la Academia teologică din Sofia. Din partea Bisericii Vechi-Catolice au participat: Em. Sa Episcopul Léon Gauthier din Elveția, în calitate de copreședinte, episcopul Maksymilian Rode din Polonia, pr. prof. dr. Herwig Aldenhoven, pr. prof. Peter Amiet, pr. dr. Urs von Arx — cu toții din Elveția, pr. prof. dr. Ernst Hammerschmidt din Austria și preotul Chr. A. Paul Berbers din R.F.G.

Pe parcursul lucrărilor au fost redactate texte comune privitoare la următoarele teme teologice aflate pe agenda dialogului: *Taina Pocăinței*, *Taina Hirotoniei*, *Taina Nunții*, *Taina Maslului*, *Eshatologia*, *Comuniunea bisericească*. Textele respective urmează a fi definitivite de o comisie alcătuită din profesorii T. Zissis, Vlasica Pheidias, P. Amiet și H. Aldenhoven. Împreună cu celelalte 26 texte adoptate până acum, ele vor fi supuse Adunării generale a Comisiei mixte de dialog, ce se va întruni în octombrie 1987 în Cipru, aceasta fiind ultima Adunare generală, de finalizare și încheiere a dialogului ortodox-vechi-catolic (Adrian Alexandrescu).

SEMINAR TEOLOGIC SUD-EST EUROPEAN

Cea de a VII-a Conferință internațională a Seminarului teologic sud-est european a avut loc la Budapesta, între 21—29 august 1986, având ca temă „Mistica în tradițiile Bisericilor din Răsărit și Apus".

La conferință au participat peste 40 delegați, protestanți, romano-catolici și ortodocși din diferite țări ale continentului european.

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de P. S. Episcop Vasile al Oradiei, precum și de pr. dr. Dumitru Radu și diac. asist. Ioan Caraza, ambii de la Institutul teologic universitar din București.

Pe parcursul lucrărilor au fost prezentate aproximativ 20 referate tratând diferite aspecte ale temei principale. Între acestea amintim comunicările membrilor delegației Bisericii Ortodoxe Române, intitulate: „Mistica Sfântului Grigore Palama" (pr. prof. dr. D. Radu) și „Trăirea mistică a sfinților după Sfânta Scriptură" (diacon asist. I. Caraza), urmărite cu interes.

Programul conferinței a mai inclus servicii religioase, precum și vizitarea unor monumente din orașele Budapesta și Esztergom, vechiul centru romano-catolic din Ungaria (Adrian Alexandrescu).

DENUNȚARE A RASISMULUI

Adresându-se Comisiei romano-catolice pentru dreptate socială, arhiepiscopul Basile Hume de Canterbury, cardinal al Angliei, a declarat recent că „rasismul este o blasfemie împotriva lui Dumnezeu", iar discriminarea rasială constituie „o serioasă amenințare pentru stabilitatea țării sale". El i-a criticat aspru „pe cei ce trăiesc în zo-

nele rezidențiale albe, care gîndesc prea ușor că rasismul nu-i privește, dar indiferența lor nu este decît o modalitate de a se complăce în acțiuni care nu are nimic creștinesc".

După raportul unei comisii de anchetă, ce conchidea că romano-catolicii de culoare sînt uneori victimele unui comportament rasist din partea Bisericii constituționale și al credincioșilor ei albi, cardinalul Basile Hume a anunțat constituirea unui grup de muncă permanent, format din oameni de culoare, ce trebuie să studieze mijloacele concrete de luptă împotriva rasismului în cadrul Bisericii. Înaltul prelat i-a chemat deopotrivă pe toți romano-catolicii „să-și examineze atitudinea față de inegalitate și față de rasism, în lumina revelației divine și a credinței fundamentale a creștinismului". („La croix", 12 iulie 1986, p. 13).

LUTERANII VEST GERMANI ȘI ELIMINAREA ENERGIEI NUCLEARE

Luteranii vest-germani s-au pronunțat recent pentru scoaterea din uz a energiei nucleare. Consiliul executiv al Bisericii evanghelice Unite din R. F. G., întrunit la Hanovra în zilele de 25 și 26 iunie 1986, a specificat că nivelul energiei existente este suficient, fără a se mai folosi puterea nucleară. Menționînd responsabilitatea colectivă față de generațiile viitoare, privind condițiile de viață ale lumii, Consiliul speră ca progresele înregistrate din punct de vedere științific și tehnologic în domeniul energiei și al conservării ei să poată scăpa omenirea de energia nucleară. Rezoluția împotriva energiei nucleare, care a stîrnit ample discuții, a fost propusă de Biserica evanghelică a Bavariei. („Lutheran World Information", 8 iulie 1986, p. 7).

DEZARMAREA ÎN ATENȚIA ALTEI ORGANIZAȚII RELIGIOASE

„Consiliul ecumenic al tineretului" din R.D.G. (organizație religioasă locală destinată tinerilor teologi) a cerut tuturor organizațiilor religioase de acest profil să-și unească forțele și să se angajeze în lupta pentru pace și dreptate în lume. În comunicatul dat publicității la Berlin în 13 august 1986, de această organizație ecumenică pentru tineret, se spune printre altele: „Nu trebuie să ne lăsăm paralizați de știrile catastrofelor apărute, ci cu mai mult zel, ca albinele, să ducem împreună ceea ce hrănește speranța noastră pentru viață". Comunicatul salută recenta propunere a Uniunii Sovietice privind înlăturarea tuturor armelor atomice pînă în anul 2000. „Sîntem fascinați la gîndul că încă în timpul vieții noastre și încă înainte ca urmașii noștri să ajungă la vîrsta noastră, sabia lui Damocles, a unui război nuclear, poate fi înlăturată". În documentul dat publicității, au fost încurajați, de asemenea, și milioanele de sud africani să-și vadă mai aproape ziua eliberării de sub flagelul discriminării rasiale.

„Consiliul ecumenic al tineretului" din R.D.G. a anunțat că acest comunicat reprezintă doar o parte a „acțiunilor existente în lume, destinate dreptății, păcii și păstrării creației". „Decada pentru pace" din acest an ne oferă încă o posibilitate să ne gîndim la toate acestea — se spune în comunicat. („Junge Kirche" nr. 8—9/1986, pp. 510—511) (L. I. Jebelean).

SEISM ÎN BISERICA ANGLICANĂ PRIVIND HIROTONIA FEMEILOR

Episcopia anglicană de Ballarat-Australia a amenințat cu retragerea din cadrul Bisericii anglicane australiene, ca răspuns la progresele înregistrate în ceea ce privește hirotonia femeilor. În rezoluția eparhiei, conducătorul ei, John Hazlewood, un adversar de frunte al hirotonirii femeilor, a fost rugat să examineze posibilitatea unirii cu alte Biserici episcopale, în cazul „existenței în viitor a femeilor preoți în Biserică". Dimpotrivă, adepții hirotonirii femeilor consideră că termenul „priestesses", folosit în rezoluție, este jignitor, prezentînd nuanțe de vrăjitorie și de cult satanic.

Episcopul John Hazlewood a intrat adeseori în conflict cu superiorul său imediat, arhiepiscopul David Peuman de Melbourne, un puternic adept al slujirii femeilor, care a hirotonit mai multe femei întru diacon — acțiune aprobată de Sinodul general al Bisericii anglicane — iar mai recent a acordat ospitalitate unei alteia, hirotonită întru preot în Noua Zeelandă, permițându-i să predice și să officieze slujba.

În fața acestei situații, episcopia de Ballarat consideră că acordarea de ospitalitate femeilor-preoți din afară este o acțiune provocatoare. La ședința sinodului episcopal anual, John Hazlewood a remarcat că episcopul Graham Leonard de Londra „a asemănat problema hirotonirii femeilor în Biserica anglicană cu două trenuri care aleargă unul spre altul, pe aceeași linie”, declarând adeseori că dacă vor fi hirotonite femei, el ar fi dispus să participe la formarea unei Biserici separate („Lutheran World Information”, 14 august 1986, p. 17).

UN ALT TEOLOG ROMANO-CATOLIC REVOCAT

După cazul profesorului german Hans Küng, din anii precedenți, teologul american Charles Currian a fost revocat și el din a sa „missio canonica” (dreptul de a preda) la Universitatea romano-catolică din Washington, de către „Congregația pentru doctrina credinței”. I s-au reproșat în mod special opiniile personale în ceea ce privește divorțul și etica sexuală.

750 membri ai Societății americane de Teologie și-au exprimat sprijinul lor pentru Charles Currian, iar episcopul de Rochester (statul New York) a declarat că revocarea acestui teolog va da o grea lovitură învățămîntului romano-catolic din S.U.A. („La Vie protestante”, 29 august 1986, p. 1).

CONGRES INTERNAȚIONAL DE BIZANTINOLOGIE

În zilele de 3—8 august 1986, la Washington, s-au desfășurat lucrările unui Congres internațional de bizantinologie. Au participat circa 650 bizantinologi din lumea întreagă, din partea Bisericii Ortodoxe Române fiind prezent prof. dr. Emilian Popescu, titularul catedrei de Bizantinologie de la Institutul teologic din București și vice-președinte al Societății de studii bizantine din România. Reprezentantul român a susținut comunicarea intitulată „Ierarhia ecleziastică pe teritoriul României; dezvoltarea și structura ei pînă în secolul VII”, subliniind semnificația permanenței vieții bisericești organizate, pentru continuitatea etnică autohtonă, în perioada migrației popoarelor. Comunicarea a fost urmărită cu viu interes, autorul contribuind activ și la lucrările pe secțiuni, precizînd punctul de vedere românesc asupra problemelor discutate.

De asemenea, prof. dr. Emilian Popescu a participat, în calitate de vice-președinte al Societății de studii bizantine din România, la ședințele Biroului Societăților de studii bizantine din cele 28 țări care formează Asociația internațională de studii bizantine, fiind ales vice-președinte al Biroului internațional, alături de prof. Margaret Fraser (S.U.A.), prof. Cyrill Mango (Anglia) și prof. Johannes Irmscher (R.D.G.). Acest for urmează să se întrunească în 1988, în Grecia, pentru a fixa tematica Societăților de studii bizantine, în vederea Congresului mondial al istoricilor, care va avea loc în anul 1990 la Madrid sau Barcelona.

Următorul Congres de bizantinologie se va întruni la Moscova în anul 1991 (Adrian Alexandrescu).

SĂPĂTURILE ARHEOLOGICE DIN IERUSALIM

Numeroși arheologi și mii de voluntari participă de cîțiva ani la dezgroparea complexului și fascinantului trecut al Ierusalimului. Grație acestor eforturi, pe teritoriul cetății sfinte a fost descoperit recent un sat canaanit, fondat aproximativ cu 5500 ani în urmă, sau cu 2500 ani înainte ca regele David să facă din această așezare capitala

sa. De asemenea, prof. Yigal Shiloh, directorul Institutului de Arheologie al Universității ebraice din Ierusalim, a descoperit o casă cu „bulla” — inscripție în argilă arsă, avînd cuvintele „Gemaryahn, fiul lui Ștefan”. Inscripția este pusă în legătură cu Gemaryahn, un scrib de la curtea lui Iehoiakim, ultimul rege al Ierusalimului, înainte ca orașul să fie distrus de babiloniei în anul 585 î. d. Hr., numele său fiind menționat la Ieremia 36, 10—12, 15. Reputatul arheolog a arătat că arheologia nu contrazice Biblia, ci „de cele mai multe ori, poți vedea Biblia ca pe un text, iar arheologia ca pe o fotografie”. (Lutheran World Information, 14 august 1986, p. 18).

COMORI ALE MUZICII BISERICEȘTI

Prețioase manuscrise și tipărituri ale muzicii bisericești și corale din evul mediu, descoperite recent, au fost expuse în sala barocă aparținînd bibliotecii domului din Freising (R.F.G.). Pusă sub genericul „Cărți ale coralei gregoriene”, expoziția cuprinde 80 piese.

Cel mai vechi manuscris al bibliotecii este cel intitulat „Neumen”, avînd notația liniară — un crîmpei al cărților de cîntări liturgice din secolul XI. Mai multe fragmente de manuscrise pe pergament și hîrtie, din secolele XIV—XV, prezintă obișnuita notație muzicală din acea vreme, care apare și într-un incunabil liturgic din 1487. În două mari folii, tipărite la 1614 în tipografia Medicaea din Roma, sînt prelucrate mai multe melodii corale, prin doi ucenici ai lui Giovanni Palestrina (1524—1594), creatorul școlii polifonice din Roma, clasicul muzicii corale, care a compus aproximativ 100 misse și numeroase imnuri religioase. Alte cărți tipărite în secolele XVII—XVIII și descoperite recent la Benerberg, Seeon și Oberammergan, pun în lumină vechea muzică gregoriană (sfîrșitul secolului VI) și cea corală ulterioară, iar ilustrațiile îi introduc pe vizitatori în atmosfera religioasă a vremii. („Ordinariats-Körrespondenz” nr. 32/18. IX. 1986, p. 3) (L. I. Jebelean).

PACEA — OBIECTIV GLOBAL

Astăzi, la mai bine de patru decenii de la ultima mare conflagrație mondială, lumea nu cunoaște încă o pace veritabilă la scară planitară. Continuă o serie de conflicte vechi, au apărut, de asemenea, altele noi. Unele regiuni ale globului au devenit zone de cronică stare de tensiune și conflict. Evoluțiile din aceste spații afectează asupra normelor bunei vecinătăți, asupra colaborării și, implicit, asupra climatului internațional. Pe de altă parte, aceeași experiență istorică furnizează mărturie temeinică pentru respectarea riguroasă a principiilor și normelor de drept internațional, în virtutea răspunderii pentru soarta propriilor popoare, a păcii și colaborării în lume.

Nimeni nu poate contesta caracterul uneori inevitabil al apariției unor probleme litigioase, al unor diferende sau dezacorduri între state sau grupări de state, într-o lume complexă — ca cea de astăzi, în care coexistă țări cu orînduiri diferite, cu potențiale umane și economice diferite, cu tradiții și experiențe istorice diverse. Important este, însă, să nu se ajungă la ascuțirea acestor neînțelegeri, ci dimpotrivă ele să fie dezbătute și soluționate numai la masa tratativelor. Folosirea forței nu numai că nu a eliminat disputele, dar le-a menținut și agravat.

Evenimentele neliniștitoare, petrecute în ultima vreme în viața internațională, care amenință pacea lumii, pun în evidență realismul, caracterul constructiv al inițiativelor românești, preocuparea țării noastre pentru soluționarea exclusiv pe calea tratativelor a stărilor conflictuale dintre state, ca o condiție a securității și păcii în lume. Este imperios necesar să prevaleze spiritul de răspundere, luciditatea, abținerea de la orice noi acțiuni care ar putea agrava climatul internațional. Numai așa poate fi instaurată o pace trainică și o securitate reală pentru toate statele, poate fi edificată o lume în care fiecare națiune să se poată dezvolta liber, conform propriilor aspirații și la adăpost de orice amenințare, o lume a înțelegerii și colaborării largi.

Bilanțul, rodnic în fapte și împliniri mărețe, datorat întregii noastre națiuni, relevă viabilitatea opțiunilor majore ale activității internaționale românești, spiritul constructiv, perseverent al demersurilor și inițiativelor țării noastre, consacrate edificării unei lumi a păcii, progresului și civilizației, o lume mai dreaptă și mai bună pe planeta noastră. Pacea — aspirație de veacuri a poporului român, chipșesentă a ethosului nostru național — reprezintă obiectivul de bază al dorinței poporului nostru, mai cu seamă într-o lume marcată de atîtea contradicții, de dementială cursă a înarmărilor și de pericolul unui nou război, care s-ar transforma, inevitabil, într-o catastrofă nucleară.

Pacea este astăzi un obiectiv global și trebuie să fie scopul permanent al civilizației zilelor noastre, o realitate dinamică, în continuă construcție. Ea reclamă realizarea de acțiuni și înțelegeri concrete pentru oprirea cursei înarmărilor, pentru trecerea la înfăptuirea unui cuprinzător program de dezarmare, în primul rînd nucleară, dar și în domeniul armelor "clasice", adoptarea de măsuri practice pentru abolirea definitivă a forței pe plan internațional, soluționarea problemelor dramatice ale subdezvoltării și instaurarea unei noi ordini economice, promovarea unui curs nou, de destindere, colaborare și securitate în întreaga viață internațională.

În acest spirit, România noastră socialistă, sub conducerea înțeleaptă a ilustrului nostru om de stat Președintele Nicolae Ceaușescu, a salutat amplul program de dezarmare nucleară propus de Uniunea Sovietică, măsurile preconizate pentru eliminarea totală, până în anul 2000, a oricăror arme de acest gen din arsenalele statelor. Mai mult, ea a oferit recent un concludent exemplu tuturor statelor lumii prin reducerea armamentelor, efectivelor și cheltuielilor militare cu cinci la sută.

Încetarea experiențelor nucleare, a testării, producerii și amplasării de noi arme, se impune mereu mai mult ca un deziderat vital al actualității, ca o primă și necesară măsură pe calea inițierii unui program autentic de dezarmare, a unei abordări noi, constructive, a problemelor complexe privind asigurarea viitorului pașnic al omenirii. Fidelă opțiunilor ei, consecvente, principiale, România se pronunță cu fermitate pentru soluționarea concretă a numeroaselor probleme ale dezvoltării economico-sociale a tuturor națiunilor în mod pașnic, iar imensele resurse materiale și umane să nu mai fie irosite pentru înarmări. Este și acesta, unul dintre aspectele cele mai pregnante ale strădaniei poporului român, privind umanismul și angajarea plenară în favoarea unui nou curs, de destindere, de pace și progres echitabil pe plan mondial.

Garantarea muncii pașnice a popoarelor, a dreptului fundamental al tuturor națiunilor la viață, la existență liberă și demnă, impune încetarea oricăror acțiuni de militarizare a spațiului cosmic, înfăptuirea unor înțelegeri corespunzătoare pentru utilizarea spațiului extraterestru; ca și a întinderilor de pământ și apă ale planetei, în scopuri exclusiv pașnice. Trebuie să fim convinși că „inter armas silent musae”, că între armele nucleare, muzele nu numai că tac, ci și mor, și odată cu moartea lor se stinge ceea ce geniul uman intruchipat de un Homer, Vergilius, Dante, Cervantes, Shakespeare, Goethe, Hugo, Eminescu, Tolstoi și alții alții — a creat mai valoros de-a lungul vremii. Într-un război nuclear se stinge însăși „Viața”. Vor fi cenușă și giganticii zgâlrie nori și sculpturile geniale ale lui Michelangelo sau Brâncuși. Ca un monstru apocaliptic, războiul nuclear nu va cruța pe nimeni și nimic.

Unii oameni politici au plecat de la formula absurdă: „Si vis pacem para bellum”. Dimpotrivă, numai rațiunea, „voia slobodă” — cum spunea Gheorghe Sîncai — poate asigura existența liberă și demnă, dreptul la pace, la viață al milioanele de copii ai Terrei.

Pacea trece numai prin dezarmare și aceasta până nu este prea târziu. Dezarmarea se impune ca o problemă fundamentală a lumii contemporane, pentru a preîntîmpina holocaustul nuclear. O lume mai bună și mai dreaptă poate începe de aici, fără arme, formă a înțelegerii, a rațiunii, răspunderii și angajării individuale și colective. Orice fără războaie. Asigurarea viitorului pretinde pași fermi și concreți în prezent, o platformă a înțelegerii, a rațiunii, răspunderii, și angajării individuale și colective. Orice tentativă de a se recurge la forță și la amenințarea cu forța pune în pericol libertatea, independența și suveranitatea popoarelor, agravează situația internațională și, în consecință, pune în pericol însăși perspectiva asigurării păcii care se construiește cu atîta migală și numai sub primatul rațiunii, al înțelepciunii, al răspunderii și nu sub zăngănitul armelor. Este necesară o vastă platformă a dialogului și tratatelor bilaterale și multilaterale. A înlocui dialogul și tratativele cu agresivitatea înseamnă a împieta în primul rînd asupra climatului de încredere și de pace în lume.

Pericolul este la scară globală, dar trebuie înlăturat. Un cunoscut antropolog, Richard E. Leakey, nota cu o amară subtilitate: „Nu sîntem decît un singur gen, cel uman, și putem avea un singur țel: supraviețuirea omenirii în pace și dreptate. Să apară pe Terra, ca produs al unui eveniment biologic, numai pentru a muri datorită orgoliului omenesc este, într-adevăr, ultima și marea ironie!” De aceea, problema dezarmării este legată de asigurarea bunăstării fiecărei națiuni. Conlucrarea între națiuni a ajuns astăzi să se constituie într-o premisă absolut necesară a dezvoltării și păcii, ca o condiție a viitorului.

Pacea veritabilă este indivizibilă și mondială. Edificarea păcii presupune construirea stării de pace, climatului de încredere și conlucrare ce elimină de la sine situațiile conflictuale sau degenerarea unor litigii și neînțelegeri inter-statale în grave surse de tensiune și încordare. Pacea adevărată poate fi instaurată numai pe un teren curățat de suspiciuni și ostilități. Salvagardarea păcii mondiale, evitarea unei conflagrații, care în acest caz ar fi ultima, ducînd chiar la nimicirea condițiilor de viață, situează

în centrul atenției generale problema dezarmării. Nu există nici o rațiune și nici o justificare pentru menținerea și accelerarea cursei înarmărilor în detrimentul creșterii bunăstării popoarelor, a măsurilor de înflorire a tuturor zonelor lumii, împotriva opiniei lumii doritoare de pace. În acest context de îngrijorare generală, în care omenirea se află la răspintie între „a fi sau a nu fi”, glasul țării noastre, al poporului român, în frunte cu cel mai iubit fiu al națiunii, Președintele Nicolae Ceaușescu, se impune cu tărie în primele rînduri ale popoarelor iubitoare de pace.

Omenirea nu-și poate dori reînvierea coșmarului prin care a trecut. Nu se poate ca omenirea să nu fi învățat din lecția tragică a războaielor că ele nu au nici o justificare, cu atât mai mult astăzi. Ea trebuie să reacționeze acum, prompt și ferm, pînă nu este prea târziu. Este un adevăr crud la care trebuie să mediteze toți locuitorii planetei.

Preot HORIA ȚARU

VIAȚA BISERICĂȘCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

ARHIEPISCOPIA TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI

BINECUVINTARE DE BISERICĂ

Pentru biserica parohială închinată „Nașterii Maicii Domnului” din Timișoara IV, anul 1986 este un an jubiliar, reflectînd împlinirea a cinci decenii de la tirnosirea ei. Timpul ce s-a scurs de atunci face să se subînțeleagă și necesitatea lucrărilor de reparații și de primenire a vechii picturi aparținînd lui Catul Bogdan și Atanasie Demian. Recent, prof. Victor Jurca din Lugoj și-a încheiat lucrările pentru dotarea lăcașului cu o nouă și reușită pictură în frescă, iar Ștefan Gajo și Traian Novac din Timișoara au imprimat iconostasului și mobilierului o nouă infuzie de sănătate și prospețime.

Binecuvîntarea lucrărilor efectuate a avut loc în duminica din 7 septembrie 1986. În cadrul unei ample festivități bisericești, Intîlțătătorul eparhiei, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, a oficiat slujba binecuvîntării lăcașului împodobit sărbătorește, iar în continuare sfința liturghie arhierească. Răspunsurile liturgice au fost date de corul parohial și mulțimea credincioșilor prezenți, dintre care o bună parte s-au împărțășit cu Sfintele Taine, cu toții avînd ocazia de a asista și la intrarea în cler a doi tineri teologi: hirotonia întru preot a lui Dan Dragomir și cea întru diacon a lui Petru Damian. De asemenea, la începutul serviciului divin, Chiriarhul eparhiei a acordat distincția de „iconom” preotului Ioan Tămăș de la Timișoara IV.

În cuvîntul de învățătură rostit cu acea împrejurare, I. P. S. Mitropolit Nicolae a stăruit asupra legăturii de dragoste creștinească față de aproapele, asupra păstrării unității de credință și muncă spre binele obștei.

Festivitatea bisericească a continuat cu agapa oferită de consiliul parohial, cu participarea a numeroși invitați, printre care membrii ai Consiliului Eparhial, ai corului parohiei, slujitori și reprezentanți de frunte ai altor culte religioase existente în Timișoara. Au rostit toasturi P. On. Părinte Ioan Olariu de la parohia Timișoara IV, Em. Sa dl. rabin dr. Ernest Neumann, din partea celorlalte culte religioase. În cuvîntul de răspuns, I. P. S. Mitropolit Nicolae a adresat tuturor calde urări și doriri de bine și prosperitate în activitatea fiecăruia.

HIROTONII ȘI HIROTESH

În cursul lunii septembrie 1986, numărul clericilor eparhiei a fost întregit cu alți trei tineri absolvenți ai școlilor noastre pentru pregătirea clerului, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae procedînd la hirotonia lor, după cum urmează:

— *Dan Dragomir*, licențiat al Institutului teologic universitar Sibiu, hirotont diacon în ziua de 4 septembrie, iar preot în 7 septembrie 1986, pe seama parohiei Sinicolaul Mare din protopopiatul Timișoara;

— *Petru Damian*, absolvent al Seminarului teologic din Caransebeș, hirotonit diacon și apoi preot, în 7 și respectiv 12 septembrie 1986, pe seama parohiei Partoș din protopopiatul Deta;

— *Marian Petrescu*, absolvent al Seminarului teologic din Caransebeș, hirotonit diacon în 12 septembrie, iar preot în 15 septembrie 1986, pe seama parohiei Cerna din protopopiatul Deta.

După efectuarea practicii liturgice și administrative la catedrala mitropolitană și Centrul eparhial, cei trei clerici tineri au primit îndrumările necesare din partea Consiliului Eparhial și au fost instalați în parohiile pe seama cărora au fost numiți.

La fel ca în multe alte rânduri, ținând seama de activitatea merituoasă desfășurată în ogrorul Domnului de clericii eparhiei, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a acordat recent alte două distincții bisericești. Astfel, au fost distinși cu rangul de „icoonom” preoții:

— *Ioan Meda*, preot pensionar din Sacoșul Turcesc, protopopiatul Timișoara, hirotesit în ziua de 12 septembrie 1986;

— *Ioan Tâmbaș*, preot la parohia Timișoara IV, hirotesit în ziua de 7 septembrie 1986.

PRAZNICUL SFÎNTULUI IOSIF CEL NOU-DE LA PARTOȘ

Ziua de 15 septembrie constituie în fiecare an un elevat moment de înălțare duhovnicească pentru credincioșii eparhiei: praznicul Sfîntului Iosif cel Nou de la Partoș, mitropolitul Timișoarei (1650—1656), patronul spiritual al Mitropoliei Banatului, cel de al doilea hram al catedralei mitropolitane.

În prezența multimei credincioșilor din municipiu și a numeroși închinători veniți de pe meleagurile eparhiei, rânduiala hramului a început și în acest an încă din ajun, prin oficierea vecerniei cu priveghere și a litiei de către Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi, în cadrul căreia racla cu moaștele Sfîntului a fost purtată în procesiune în jurul catedralei, apoi așezată pe solee, prin fața ei perindându-se toți cei prezenți. Preotul Vasile Petru de la parohia Timișoara I a rostit un cuvînt de învățătură asupra semnificației sărbătorii. Credincioșii au avut din nou prilejul de a cinsti după cuviință moaștele Sfîntului, depuse în fața ușilor împărătești, mulți dintre ei rămînînd la priveghere peste noapte, iar preoții asigurîndu-le serviciile religioase solicitate.

Sărbătoarea propriu-zisă a debutat cu slujba utreniei și a maslului de obște, după care Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a oficiat sfînta liturghie arhierescă, împreună cu un impunător sobor de preoți și diaconi, răspunsurile liturgice fiind date de corul catedralei și mulțimea credincioșilor prin cîntarea omofonă. La vremea potrivită, Întîistătătorul eparhiei a rostit cuvîntul de învățătură, tilcuind însemnătatea praznicului și reîmprospătînd în memoria credincioșilor chipul Sfîntului ierarh al Timișoarei.

Sîrul serviciilor religioase s-a încheiat în seara zilei, cînd I. P. S. Mitropolit Nicolae și soborul clericilor au oficiat acatistul Sfîntului Iosif cel Nou, în cadrul căruia racla cu moaștele Sfîntului a fost reasezată la locul ei din catedrala mitropolitană. După ce diaconul Ioan Radu a rostit predica, ansamblul coral al catedralei a intonat un mănunchi de imnuri religioase, aducînd o contribuție de seamă la solemnitatea momentului.

Sărbătoarea Sfîntului Iosif cel Nou de la Partoș a fost prăznuită după cuviință în tot cuprinsul eparhiei și în mod deosebit în lăcașurile care îi sînt închinare.

HRAMURILE UNOR VECHI LĂCAȘURI DE INCHINARE

Vechea mănăstire Partoș, care adăpostise odinioară moaștele Sfîntului Iosif cel Nou, mitropolitul Timișoarei (1650—1656), își sărbătorește hramul în fiecare an în ziua de 14 septembrie — praznicul Înălțării Sfintei Cruci.

La fel ca în anii precedenți, sărbătoarea a fost cinstită de un mare număr de credincioși și închinători sosiți încă din ziua precedentă spre a se ruga împreună și a se împărtăși cu Sfintele Taine. Serviciile divine au fost oficiate de un sobor de preoți aparținători parohiilor limitrofe, care au asigurat și asistența religioasă particulară săcilită de enoriași, iar răspunsurile liturgice au fost date prin cîntarea în comun. Delegatul Centrului eparhial, P. On. Părinte Ilie Maier, vicar administrativ, a rostit predica din cadrul sfintei liturghii, tratînd pericopa evanghelică a zilei. Celelalte servicii religioase au fost însoțite, de asemenea, de cuvînte de învățătură rostite de clericii liturghisitori.

Sărbătoarea hramului s-a încheiat cu agapa oferită de consiliul parohial, la care au participat preoții slujitori și un număr de buni bisericiani.

Numeroși enoriași și închinători de pe meleagurile eparhiei au ținut să participe și în acest an la praznicul paraclisului „Călugăra” din apropierea Oraviței, jud. Caraș-Severin. Sărbătoarea din 1 octombrie — „Acoperămîntul Maicii Domnului” — i-a reunit pentru rugăciune și meditație duhovnicească încă din seara zilei precedente, cînd un număr de preoți proveniți din parohiile vecine au oficiat serviciile divine aferente, asigurînd și asistența religioasă particulară a credincioșilor.

Ziua propriu-zisă a hramului a debutat cu sfințirea apei și maslul de obște, după care s-a oficiat sfînta liturghie printr-un sobor compus din cinci preoți în frunte cu P. On. Părinte Ilie Maier, vicar administrativ, care a rostit și cuvîntul de învățătură. Răspunsurile liturgice au fost date prin cîntarea în comun de numeroși enoriași dintre care o bună parte s-au împărtășit cu Sfintele Taine.

Sărbătoarea paraclisului s-a încheiat cu agapa comună oferită tuturor celor prezenți.

DIN NOU CU TOȚII SUB STINDARDUL PACII

În cea de a doua jumătate a lunii septembrie 1986, sediile celor șapte protopopiate din cuprinsul eparhiei au găzduit lucrările celei de a treia conferințe preoțești trimestriale pe anul în curs. Tema conferinței, stabilită de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, s-a referit din nou la un subiect de cea mai stringentă actualitate, cu implicații profunde în viața tuturor locuitorilor planetei, amenințată deopotrivă de stihia unui război care ar putea însemna prăbușirea într-un holocaust ireversibil: „Inițiative ale României pentru promovarea idealurilor de pace în lume (cu prilejul Anului internațional al păcii)”.

Prezidate de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae și respectiv de delegați chierarhali, conferințele au fost precedate de obișnuitul serviciu divin, în cadrul căruia cite unul dintre preoți a rostit cuvîntul de învățătură tratînd un subiect stabilit anterior. După cuvîntul de deschidere aparținînd protopopilor, în care a fost subliniată importanța apărării păcii în lumea contemporană mistuită de contradicții, aflată sub incidența gravă a unei posibile catastrofe nucleare, a urmat în toate cazurile citirea celor mai bune referate, alcătuite cu grijă și din timp, sub îndrumarea personalului cu munci de răspundere la Centrul eparhial. Ele au fost prezentate de următorii preoți: Marian Ștefănescu — Bărateaz, la Timișoara, Mihai Mizun — Nădrag, la Lugoj, Iulian Cosma — Românești, la Făget, George Ioan Zaharia — Voiteni, la Deta, Nicolae Nicoară — Bocșa I, la Reșița, Petru Itineanțu — Obreja, la Caransebeș și Ionel Bena — Oravița II, la Oravița.

Referatele au fost urmate de numeroase intervenții și luări de cuvînt din partea unui mare număr de preoți care au ținut să sublinieze tot atîtea aspecte ale politicii de pace promovată cu neosită răvnă de distinsul nostru Conducător, Președintele Nicolae Ceaușescu, prezenta vie a poporului român în avangarda mișcării mondiale de luptă pentru pace, strălucitele inițiative și măsuri luate la cel mai înalt nivel pentru promovarea acestui ideal atît de scump întregii lumi, aportul Bisericii noastre strămoșești și a celorlalte culte religioase din România în acest front de luptă pentru eliminarea definitivă a războiului din viața omenirii. Din numărul celor citeva zeci de preoți, care în limitele timpului disponibil au reușit să-și facă auzit cuvîntul, reținem ilustrativ ci-

teva exemple. Astfel, preotul Alexandru Răsandru — Satchinez a spus la conferința de la Timișoara: „Nu se mai poate continua cu această aberantă cursă a înarmărilor, din care nu poate ieși un învingător, ci un pământ pustiu. România, abordând mereu această realitate îngrijorătoare, propune constant soluții concrete, plasând în centrul activității ei interesele oamenilor de bună credință de pretutindeni”. La conferința desfășurată la Lugoj, printre vorbitori s-a numărat și preotul Ioan Căprariu — Honorigi care a spus printre altele: „Odată cu Anul internațional al păcii, la O.N.U. a început să bată clopotul păcii și de aceea — așa cum arăta cel mai iubit fiu al națiunii noastre, Președintele Nicolae Ceaușescu — să se pună capăt înarmărilor aberante, iar noi să milităm ca întotdeauna oamenii să audă clopotul păcii”. „La acțiunile și manifestările organizate din inițiativa Președintelui Nicolae Ceaușescu au participat și participă și clerul și credincioșii Bisericii noastre — a spus preotul Ioan Drăgan — Curtea la conferința de la Făget. Sintem datori să participăm activ, propovăduind mereu pacea!”. După câteva considerații asupra structurii pacifiste a poporului român, preotul Găitin Grecu — Banloc a încheiat mobilizator: „Cu toții, la locurile noastre, prin tot ceea ce întreprindem, să fim făcători de pace!”. Preotul Ioan Bude — Reșița l a spus printre altele: „Cuvîntul Bisericii Ortodoxe Române a răsunat cu fermitate în cadrul conferințelor religioase internaționale, ceea ce ne îndeamnă să fim preoți mereu mai buni care își conduc păstorii spre slujirea mării liturghii a păcii și vieții”. Referindu-se din nou la Anul internațional al păcii, preotul Ioan Racoveanu — Oțelul Roșu l a spus: „Inițiativa aparține distinsului nostru conducător, Președintele Nicolae Ceaușescu, fiind un imbold moral pentru conducătorii de state și guverne, ca și pentru oamenii religiei, de a acționa pentru înlăturarea conflictelor care amenință pacea și armonia dintre state și popoare”. Preotul Iosif Tilca — Greoni a accentuat în cadrul conferinței de la Oravița că „Problema fundamentală a contemporaneității este lupta pentru dezarmare generală și în special pentru dezarmarea nucleară, în care omenirea — înțelegîndu-i și pe slujitorii și credincioșii tuturor cultelor — trebuie să-și spună cuvîntul, pentru ca dreptul sacru la viață să fie asigurat tuturor”.

După ultimele luări de cuvînt au fost formulate concluziile ce s-au constituit în noi îndemnuri adresate tuturor participanților de a face cunoscută cu orice împrejurare voința de pace a țării și Bisericii noastre, de a milita cu perseverență pentru victoria acestei cauze nobile în întreaga lume. Ilustrînd aceste îndemnuri, spicuim din cuvîntarea rostită la Lugoj de I. P. S. Mitropolit Nicolae: „Trebuie să facem tot ce ne stă în putință ca poporul nostru să fie mereu în fruntea popoarelor care apără pacea. Contribuind la cauza păcii, vom avea o existență mai demnă, mai fericită. Angajîndu-ne plenar în ceea ce distinsul nostru Conducător, Președintele Nicolae Ceaușescu, numește atît de plastic „înfăptuirea revoluției agrare în țara noastră”, ne aducem și noi contribuția pentru mai binele poporului, pentru progres, pentru apărarea păcii pe pămînt. Aceasta este garanția că enoriașii pe care îi păstoriți și îi îndrumați își vor aduce și în continuare în același fel contribuția la cauza păcii, neprecupețind nici un efort pentru fericirea poporului nostru”.

ALEGEREA NOILOR ORGANE DE CONDUCERE COLECTIVĂ ÎN CADRUL EPARHIEI

În conformitate cu Statutul Bisericii Ortodoxe Române și Regulamentul pentru funcționarea organelor deliberative și executive din Patriarhia Română, expirînd mandatul de patru ani al tuturor membrilor forurilor colective de conducere bisericească, Sfîntul Sinod a stabilit ca alegerile noilor organe să aibe loc în zilele de 25 mai și respectiv 9 octombrie 1986.

Astfel, în duminică din 25 mai, în toate parohiile din cuprinsul eparhiei s-a desfășurat alegerea organelor parohiale pentru perioada anilor 1986—1989. Adunările parohiale i-au desemnat, prin vot secret sau aclamații, pe membrii consiliilor și comitetelor parohiale, proveniți dintre credincioșii și credincioasele de toate vîrstele și preocupările, dornici să-și aducă aportul la mai bună desfășurare a vieții bisericești locale. Consiliul Eparhial a supravegheat respectarea prevederilor regulamentare și a analizat

rezultatele alegerilor, pentru ca noile organe parohiale să-și poată prelua atribuțiile în timp util.

În ziua de 9 octombrie 1986, la sediile celor zece circumscripții electorale din cuprinsul eparhiei s-au desfășurat alegerile pentru Adunarea Eparhială, forul deliberativ suprem al acestei unități bisericești subordonate Sfintei Patriarhii. Adunările clericilor și cele ale mirenilor i-au desemnat, astfel, pe cei 30 membrii ai acestui înalt for bisericesc reprezentativ al eparhiei.

La rândul său, Adunarea Eparhială va desemna în prima ei sesiune pe membrii componenți ai Consiliului Eparhial pe o nouă perioadă de patru ani.

CHIVERNISIREA BUNURILOR PAROHIALE

În zilele de 21 și 22 octombrie 1986, la sediul Centrului eparhial din Timișoara și respectiv al protopopiatului din Reșița au avut loc conferințele preoțești cu caracter administrativ, desfășurate la nivelul celor două județe pe raza cărora se întinde eparhia, grupându-i pe toți preoții aflați în subordinea celor șapte protopopiate. Readucând din nou problemele practice în atenția și dezbaterăa întregului cler al Bisericii noastre, Sfântul Sinod a hotărât să pună această conferință administrativă sub genericul „Reglementările cu caracter financiar-contabil, disciplina muncii, respectarea legislației referitoare la bunurile bisericești”.

Conferințele s-au desfășurat în prezența și sub conducerea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae și respectiv a delegatului Centrului eparhial, P. On. Părinte Ilie Maier, vicar administrativ — la Reșița. Prezidată de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, conferința de la Timișoara i-a reunit pe preoții din protopopiatele Timișoara, Lugoj, Făget și Deta, iar la conferința de la Reșița au fost prezenți preoții din protopopiatele Reșița, Caransebeș și Oravița, procedându-se în ambele cazuri la o amplă analiză a tuturor problemelor ce decurg din gospodărirea și chivernisirea bunurilor mobile și imobile ale parohiilor, ca bunuri cu caracter obștesc aparținând tuturor credincioșilor. În cuvîntul introductiv, Întîistătătorul eparhiei a subliniat importanța temei, ce a determinat și hotărîrea Sfîntului Sinod de a fi tratată la un asemenea nivel, după care a citit materialul întocmit de cel mai înalt for al Bisericii noastre, în legătură cu activitatea și comportarea preoților din toate zonele țării.

Referatul asupra temei, prezentat în ambele cazuri de revizorul contabil Ioan Petrov, a fost intitulat: „Gospodărirea mijloacelor materiale și bănești — disciplina financiară la parohiile din Biserica Ortodoxă Română”. Au luat apoi cuvîntul numeroși preoți care au reliefat aspecte concrete ale vieții bisericești locale, solicitînd precizări și îndrumări în problema chivernisirii bunurilor materiale și în lucrările curente cu care se confruntă.

În încheierea lucrărilor, insistînd din nou asupra păstrării legalității în administrarea bunurilor materiale, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a apelat la toți preoții de a manifesta cît mai multă grijă în comportarea lor, atît pe plan bisericesc cît și gospodăresc, spre a fi cît mai folositori Bisericii și patriei noastre scumpe din care fac parte cu toții. Concluzii similare au fost formulate și la conferința preoțească desfășurată la Reșița.

CONLUCRAREA CU MIRENII

În ziua de 9 septembrie 1986 a avut loc la sediul Centrului eparhial, sub îndrumarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, întrunirea trimestrială de lucru cu protopopii și misionarii protopopești, la care au participat și membrii permanenței Consiliului Eparhial.

Tema supusă dezbaterii a fost: „Angajarea membrilor organelor parohiale în sprijinirea lucrării misionare”, referatul în cauză fiind prezentat de P. C. Părinte Tiberiu Dan, misionarul protopopiatului Deta.

Discuțiile purtate au scos în evidență rolul pe care-l pot împlini membrii consiliilor și comitetelor parohiale în lucrarea misionară de la parohii, necesitatea angajării acestora în sprijinirea activităților bisericești, ținându-se seama de faptul că în acest an au avut loc noi alegeri ale consiliilor și comitetelor parohiale pe o nouă perioadă de patru ani.

În cadrul consfățuirii, s-a cerut misionarilor protopopești să îndrume preoții în acest sens, cu ocazia vizitelor pe care le fac la parohii.

DESCHIDERE FESTIVĂ A NOULUI AN ȘCOLAR 1986—1987 LA SEMINARUL TEOLOGIC DIN CARANSEBEȘ

După ce în ziua de 15 septembrie s-a deschis oficial noul an școlar, prin oficierea unui Te-Deum, în prezența P. On. Părinte Petru Dorobanțu, consilier eparhial, a cadrelor didactice și elevilor școlii, în duminica din 26 octombrie 1986 — praznicul „Sfântului Mare Mucenic Dimitrie izvoritorul de Mir” — s-o procedat la deschiderea festivă a noului an de învățămînt. Momentul sărbătoresc a început la paraclisul școlii, cu oficierea sfintei liturghii de către un sobor de clerici în frunte cu P. C. Părinte Flor Teodorescu, vicar administrativ al Episcopiei Aradului, în prezența P. On. Părinte Ilie Maier, vicar administrativ al Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului, a cadrelor didactice, a elevilor seminariști și a unora dintre părinții lor, a unor clerici și credincioși din localitate, precum și a reprezentanților celorlalte culte, ca invitați. La momentul potrivit, elevul Valentin Florea din ultimul an de studii a rostit predica, pregătită și analizată în prealabil în cadrul catedrei de Omiletică.

După terminarea serviciului divin și împărțirea anaforei, în sala de festivități a seminarului a fost prezentat un program artistic prin corul elevilor dirijat de preotul prof. Nicolae Belean, cuprinzînd interpretarea unor bucăți muzicale cu conținut religios și patriotic, precum și recitarea unor poezii. Apoi, P. C. Părinte prof. Trăilă Gherga, directorul seminarului, a rostit cuvîntul de deschidere a noului an școlar, accentuînd rolul învățămîntului teologic în formarea complexă a viitorilor preoți și cetățeni, datorită tuturor de a păstra „legea” și credința strămoșească, tradițiile și unitatea neamului, precum și grija pe care conducerea bisericească o acordă învățămîntului teologic.

La sfîrșitul programului artistic, P. On. Părinte Ilie Maier și P. C. Părinte Flor Teodorescu, ca delegați ai Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae și Prea Sfințitul Episcop Timotei, au adresat elevilor seminariști îndemnuri de a-și valorifica zestrea sufletească, fizică și intelectuală, prin eforturi personale, spre a putea atinge idealul pentru care doresc să se pregătească. Ambii au transmis binecuvîntările arhieresti ale ierarhilor care i-au delegat, urînd succese depline în noul an școlar atît elevilor cît și profesorilor, pentru a obține la sfîrșit rezultatele așteptate.

Festivitatea s-a încheiat cu tradiționala agapă oferită tuturor la sufrageria școlii.

LUCRĂRI DE PICTURĂ BISERICESCĂ ÎNCHEIATE RECENT

Odată cu începutul toamnei anului 1986, s-au încheiat lucrările de pictură interioară executate timp de mai multă vreme la două biserici parohiale din cuprinsul eparhiei: cea din Domașnea, protopopiatul Caransebeș și respectiv cea din Văliug, protopopiatul Reșița.

Biserica monument istoric cu hramul „Cuviosul Atanasie din Aton” din parohia Domașnea a fost pictată într-un remarcabil ansamblu plastic în urmă cu mai bine de un veac, de pictorii Dimitrie Turcu și Dimitrie Popovici, ambii din Oravița. Degradată în cursul vremii, datorită umidității, vechii picturi i-a fost restituită strălucirea și tinerețea de odinioară, grație lucrărilor executate cu deosebită măiestrie și probitate profesională de pictorul restaurator Gheorghe Costiurin din București, care a completat și spațiul nepictat cu scene tradiționale ortodoxe, în tehnica tempera, realizînd un ansamblu unitar.

Inchinată „Nașterii Domnului”, biserica parohială din Văliug a fost pictată în tempera și ulei de Mărioara Tudor, într-o reușită execuție artistică, restaurându-se deopotrivă și scenele mai vechi existente pe pereții lăcașului.

Preoții Gheorghe Rădulescu și Dorin Alușeriu din Domașnea și respectiv Nicolae Bivol din Văliug, împreună cu credincioșii păstoriți, au asigurat asistența necesară pictorilor, costul lucrărilor fiind suportat din bugetele parohiale.

COMEMORARE

În duminica din 7 septembrie 1986, comunitatea parohială din Broșteni, protopopiatul Oravița, a procedat la comemorarea vrednicului înaintaș bănățean dr. Simion Mangiuca (1831—1890), cu prilejul împlinirii a 155 ani de la naștere.

După sfânta liturghie, preotul Antonie Cîrpan, parohul local, a oficiat un parastas în cadrul căruia a rostit un panegiric readucînd portretul distinsului profesor, avocat, deputat eparhial și mitropolit la suprafața memoriei tuturor credincioșilor de astăzi ai comunei în care s-a născut odinioară Simion Mangiuca.

ADORMIȚI ÎN DOMNUL

În ziua de 8 septembrie 1986 a trecut la cele veșnice, după o boală necrutătoare, preotul pensionar Andrei Chirilă, în vîrstă de 72 ani, avînd ultimul domiciliu în municipiul Reșița.

S-a născut în 3 noiembrie 1914 în comuna Pesac, jud. Timiș, din părinți agricultori. După terminarea ciclului elementar în satul natal, și-a continuat pregătirea generală la liceul „Moise Nicoară” din Arad, iar pe cea profesională la Facultatea de Teologie din Cernăuți, unde și-a luat licența. Primind taina preoției, a activat apoi în mai multe parohii. În Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului a funcționat timp de cîțiva ani, la parohia Jimbolia, îndeplinind și atribuția de protopop. Ultima parohie la care a slujit și de unde s-a pensionat a fost Tâmașda din Episcopia Oradiei. Pentru activitatea sa meritorie a primit distincții bisericești.

În anul 1985, agravîndu-se boala, s-a retras la rudele mai apropiate din Reșița, unde un an mai tîrziu a adormit în Domnul.

Slujba înmormîntării a avut loc în ziua de 10 septembrie 1986, oficiată de un sobor de preoți în frunte cu P. On. Părinte dr. Vasile Petrica, protopopul Reșiței, care a rostit și necrologul.

În asistența membrilor familiei, a credincioșilor și a preoților prezenți, osemintele regretatului preot au fost apoi înhumate în cimitirul parohial din Reșița.

În ziua de 7 octombrie 1986 a încetat din viață, la domiciliul său din Timișoara, preotul pensionar Alexandru Gruia, în vîrstă de 76 de ani.

Născut la 14 iulie 1910 în com. Ciuta, jud. Caraș-Severin, din părinți agricultori, a urmat cursurile învățămîntului elementar în comuna natală, iar la Caransebeș pe cele medii și în continuare pe cele ale Academiei teologice, absolvite în anul 1934. Un an mai tîrziu a fost hirotonit preot pe seama parohiei Moldova Veche, de unde ulterior s-a transferat la Herneacova cu filia Sălciua Nouă în care, împreună cu credincioșii păstoriți, a zidit o biserică. Cea de a treia și ultima parohie păstorită în cursul activității sale în ogorul Domnului de aproape cinci decenii a fost Sîndrei, de unde s-a retras la pensie în toamna anului 1983.

Serviciul religios al prohodului a fost oficiat în ziua de 9 octombrie 1986 de un sobor de cinci preoți, în prezența Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, a membrilor familiei și a unui număr de credincioși. Cuvîntarea funebră a fost rostită de preotul Ioan Olariu de la parohia Timișoara IV.

În dangătul clopotelor, sicriul cu osemintele sale au fost depuse spre veșnică odihnă în cimitirul din Timișoara-Cetate.

EPISCOPIA ARADULUI, IENOPOLEI ȘI HĂLMAGIULUI

BINECUVINTĂRI DE LUCRĂRI ȘI SLIJIRI ARHIEREȘTI

Duminica din 7 septembrie 1986 a constituit pentru credincioșii filiei Iacobini aparținătoare parohiei Secaș, protopopiatul Ineu, un prilej de aleasă bucurie, de a-l primi în mijlocul lor pe Prea Sfințitul Episcop Timotei, sosit pentru binecuvîntarea lucrărilor de pictură bisericească, executate prin atașamentul, dragostea și dărnicia lor.

După îndeplinirea rînduilelor tipiconale prevăzute, s-a oficiat sfînta liturghie, în timpul căreia credincioșii au dat glas bucuriei, mulțumind lui Dumnezeu pentru realizarea gîndului și rugăciunilor lor. La priceasnă, P. S. Episcop Timotei a rostit un cuvînt de învățătură și indemn la statornicie în dreapta credință, la împlinirea rosturilor sociale, apreciind strădanile credincioșilor și dragostea lor față de împodobirea sfîntului lăcaș.

Hirotesit întru sachelar, preotul paroh Petru Petcuț a prezentat o dare de seamă privitoare la lucrările executate, mulțumind respectuos ierarhului pentru binevoitorul ajutor material și moral acordat.

După agapa oferită de membrii organelor parohiale, în după amiaza aceleiași zile, Chiriarhul eparhiei a poposit la biserica „Adormirii Maicii Domnului” din filia Brazi, componentă a parohiei Hontîșor din același protopopiat. La fel ca la Iacobini, a fost întîmpinat de P. C. Părinte Ioan Brădean, protopopul Ineului, care a transmis bucuria trăită de credincioși prin descinderea ierarhului în mijlocul lor.

După slujba vecerniei, P. S. Episcop Timotei a încălzit inimile și sufletele celor prezenți cu un frumos cuvînt de învățătură. A stăruit, apoi, asupra eforturilor ce trebuiesc depuse pentru respectarea îndrumărilor privind încheierea la timp și în condiții optime a campaniei de recoltare a produselor agricole, asupra păcii a toată lumea și păstrării credinței dreptmăritoare.

În numele credincioșilor, preotul paroh Petru Lazea a exprimat cuvinte de caldă mulțumire Întîistătătorului eparhiei, pentru dragostea dovedită prin rugăciunile înălțate în biserica lor, precum și pentru părinteștile îndemnuri adresate.

La inițiativa stăruitoare a credincioșilor, în duminica din 19 octombrie 1986, Prea Sfințitul Episcop Timotei a descins în parohia Joia Mare, din protopopiatul Ineu pentru binecuvîntarea lucrărilor de reparații capitale și zugrăveli interioare și exterioare executate la biserica parohială cu hramul „Înălțarea Domnului”.

Întîmpinat de credincioși și de soborul preoților P. C. Părinte protopop Ioan Brădean a exprimat ierarhului sentimentele de bucurie trăite de toți cei prezenți. După ce a mulțumit pentru emoționanta primire, P. S. Sa a procedat la ritualul binecuvîntării lucrărilor, trecînd apoi la oficierea sfîntei liturghii.

Cuvîntul de învățătură rostit de ierarh, ca și îndemnurile părintești adresate credincioșilor întru trăirea evlaviei ortodoxe și îndeplinirea cu devotament a îndatoririlor sociale-obeștești a umplut inimile credincioșilor de bucurie.

Răsplătit pentru strădanile depuse, cu distincția de sachelar, preotul paroh Solomon Mican a adresat fiești mulțumiri Prea Sfințitului Episcop Timotei, asigurînd de ascultarea deplină din partea sa și a păstoriților săi. A urmat o agapă frățească oferită soborului slujitor.

În aceeași zi, după amiază Prea Sfințitul Episcop Timotei a făcut un popas duhovnicesc în parohia vacantă Silindia din același protopopiat, săvîrșind slujba vecerniei în biserica parohială „Sfinții Apostoli Petru și Pavel”. În cuvîntul rostit P. S. Sa s-a referit la importanța Bisericii în viața credincioșilor, povățuindu-i să rămînă fideli

învățăturilor ei și deopotrivă cetățeni harnici și iubitori de pace. Ierarhul s-a întreținut apoi și cu membrii corporațiilor parohiale în legătură cu numirea viitorului preot.

Credincioșii filiei Valea Mare din parohia Zimbru protopopiatul Ineu, au trăit mîngierea duhovnicească de a-l avea din nou în mijlocul lor, în duminica din 26 octombrie 1986, pe Prea Sfințitul Episcop Timotei care a poposit pentru binecuvîntarea lucrărilor de pictură executate la biserica „Sfinții Impărați Constantin și Elena”.

Mulțumind soborului de preoți, în frunte cu P. C. Părinte protopop Ioan Brădean care a rostit cuvîntul de bun venit, precum și credincioșilor îmbrăcați în haine de sărbătoare, P. S. Episcop Timotei a oficiat rînduiala binecuvîntării lucrărilor respective.

În alocuțiunea rostită la sfîrșitul sfintei liturghii, ierarhul a îndrumat părintește la păstrarea credinței, la unitate, la armonie și conlucrare frățească spre binele lor, al Bisericii și al patriei noastre scumpe, felicitînd întreaga comunitate parohială pentru munca depusă întru împodobirea bisericii.

Vrednicul preot paroh Ioan Poșora a mulțumit Prea Sfințitului Episcop Timotei pentru binecuvîntarea bisericii și pentru părinteștile învățături, datorite din inimă celor prezenți.

După agapa frățească, P. S. Episcop Timotei a vizitat și biserica parohială din Zimbru, ocazie cu care a săvîrșit slujba doxologiei. Cuvîntul de învățătură rostit de ierarh a contribuit la înălțarea duhovnicească a numeroșilor credincioși sosiți în întîmpinare, care au fost îndemnați la păstrarea unității în credință și împlinirea îndatoririlor sociale ca cetățeni fideli ai patriei noastre scumpe.

La invitația credincioșilor din parohia Bonțești, protopopiatul Ineu, Prea Sfințitul Episcop Timotei a fost la vremea vecerniei din aceeași duminică în biserica parohială cu hramul „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil”. Slujba vecerniei ca și cuvîntul plin de dragoste părintească rostit de chiriarhul eparhiei a sporit convingerile credincioșilor întru stăruința ce trebuie depusă în cinstirea dreptei credințe și înflorirea patriei.

Preotul paroh Cornel Budiu a exprimat mulțumiri pentru fericitul prilej oferit enoriașilor săi de P. S. Episcop Timotei cît și pentru cuvintele mîngietoare care au umplut inimile și sufletele lor de căldură duhovnicească.

HRAMURI MĂNĂSTIREȘTI

În ziua de 8 septembrie 1986, Prea Sfințitul Episcop Timotei a descins la mănăstirea „Sf. Simion Stîlpnicul” din Arad-Gai pentru oficierea sfintei liturghii, cu ocazia sărbătorii Nașterii Maicii Domnului, hramul acestui așezămînt monastic.

Întîmpinat cu căldură de obștea viețuitoarelor mănăstirii, de soborul numeros de preoți și diaconi, precum și de credincioșii sosiți la praznic P. S. Sa a împărtășit arhieriește binecuvîntări tuturor după care a urmat slujba sfintei liturghii.

În cuvîntul de învățătură, Întîlstatătorul eparhiei a vorbit despre cinstirea Maicii Domnului în cadrul Bisericii noastre dreptmăritoare, precum și rolul ei în actul mîntuirii credincioșilor. De asemenea, a făcut cuvenitele îndemnuri la urmarea exemplului de ascultare a Maicii Domnului întru păstrarea și întărirea unității în credință și împlinirea îndatoririlor cetățenești și patriotice.

La praznicul „Înălțării Sfintei Cruci”, Prea Sfințitul Episcop Timotei s-a aflat în mijlocul obștei monahale de la mănăstirea Prislop.

În ajunul sărbătorii, P. S. Sa a asistat la slujba parastasului de șase luni, în memoria Maicii Apolinaria Drăghiță, fosta stareță a acestui așezămînt, rostind cuvînt ocazional, precum și la slujba privegherii ce a urmat.

La sfînta liturghie oficiată în ziua praznicului, P. S. Episcop Timotei înconjurat de un sobor de preoți și diaconi, a adresat un înălțător cuvînt de învățătură, în care, pornind de la pericopa evanghelică a zilei, a vorbit despre rolul și însemnătatea sfintei cruci în viața Bisericii și a credincioșilor ei. După agapa oferită de obștea mănăstirii, ierarhul s-a interesat de mersul lucrărilor de construcții și restaurare a clădirilor mănăstirești.

CONFERINȚE PREOȚEȘTI

Apărarea păcii — bunul cel mai de preț al omenirii — constituie una din preocupările majore ale lumii de astăzi, confruntată cu spectrul amenințător al unui cataclism nuclear. Despre această preocupare atât de actuală și permanentă, s-au purtat ample discuții în cadrul conferinței preoțești din luna septembrie 1986, care a avut ca temă: „Inițiative ale României pentru promovarea idealurilor de pace în lume (cu prilejul Anului internațional al Păcii)”.

Potrivit programului fixat de Centrul eparhial, lucrările conferinței, desfășurate între 16—24 septembrie 1986, au fost prezidate de Prea Sfințitul Episcop Timotei la protopopiatele Arad, Ineu, Brad, Deva, Orăștie și Petroșani. La protopopiatul Lipova a fost delegat P. C. Părinte Teodor Greucean, consilier administrativ.

După alocuțiunile introductive rostite de protopopi a urmat cuvântul ierarhului și respectiv al delegatului Centrului eparhial, în care s-a evidențiat vocația de pace a poporului român și contribuția remarcabilă a României, a Președintelui Nicolae Ceaușescu, la înfăptuirea noului ordin internațional, în condițiile dezarmării.

Referatele alcătuite și citite la fiecare protopopiat au fost dezvoltate de preoții care s-au înscris la cuvânt. Astfel, s-a precizat că în „Epoca Ceaușescu” — de maxim avânt patriotic și strălucite realizări în toate domeniile vieții — țara noastră și-a afirmat cu un elan și o vigoare fără precedent, vocația ei de pace și prosperitate, de acțiune lucidă și statornică pentru ca lumea de azi și de mâine să fie în mod real mai dreaptă și mai bună, militând cu consecvență pentru asigurarea unui climat irenic în Europa și în lume. Vorbitorii au amintit miile de adunări, mitinguri, demonstrații, marșuri ale păcii mesajele adresate conducătorilor marilor puteri nucleare. Apelurile Frontului Democrației și Unității Socialiste și cele ale Marii Adunări Naționale, propunerile și inițiativele avansate de țara noastră pe plan european și mondial, elaborate cu contribuția nemijlocită și inestimabilă a Președintelui Nicolae Ceaușescu, având drept scop edificarea unei lumi fără arme și războaie, o lume a păcii, colaborării și înțelegerii.

De asemenea, a fost subliniată și contribuția reală pe care Biserica Ortodoxă Română și celelalte culte religioase, alături de poporul român, o aduc la înfăptuirea idealurilor de pace și înfrățire. Această integrare plenară în acțiunea de apărare a păcii rezidă în însăși misiunea Bisericii: de a sluji lui Dumnezeu și oamenilor în pace și pentru pace.

În încheierea lucrărilor conferinței, Prea Sfințitul Episcop Timotei a adresat tuturor preoților Eparhiei Aradului, Ienopolei și Hălmaგიului îndemnul părintesc de a se alătura cu toată ființa celor care caută „să se ferească de rău, și să facă bine, să obțină pacea și s-o urmeze” (Psalm 30, 14).

Grija deosebită pe care Sfințul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române o acordă disciplinei financiare și vieții religioase din parohii s-a reflectat și în tema încredințată spre a fi tratată în cadrul conferinței administrative din luna octombrie 1986: „Gospodărirea mijloacelor materiale și bănești. Disciplina financiară la parohiile din Biserica Ortodoxă Română”.

Sub președinția Prea Sfințitului Episcop Timotei, conferințele administrative din cuprinsul Episcopiei Aradului, Ienopolei și Hălmaგიului, au avut loc în zilele de 23 și 24 octombrie la Arad și respectiv Deva întrunind astfel clerul întregii eparhii.

Referatul unic a fost lecturat la Arad de P. C. Părinte Liviu Mirion, revizor contabil al Centrului eparhial, iar la Deva de Ilie Cișmaș, revizor contabil al Arhiepiscopiei de la Sibiu. În referat au fost abordate probleme referitoare la bugetul de venituri și cheltuieli, operațiunile și disciplina financiară la parohii. Odată cu expunerea acestor probleme, s-a accentuat necesitatea întăririi disciplinei financiare fără de care „nu poate fi asigurată utilizarea rațională și economică a fondurilor”.

Pe marginea referatului au urmat ample dezbateri și s-au cerut lămuriri din partea preoților care au fost soluționate competent de factorii de specialitate în spiritul legislației în vigoare.

În încheierea lucrărilor, Prea Sfințitul Episcop Timotei a sintetizat cele expuse în cadrul conferinței și a cerut preoților eparhiei să respecte cu toată seriozitatea îndrumările financiare și să manifeste o grijă sporită pentru utilizarea cât mai bună și corectă a fondurilor și bunurilor parohiale.

DECES

În ziua de 17 septembrie 1986 a trecut la cele veșnice preotul pensionar Axente Cadea în vîrstă de 74 ani.

S-a născut în anul 1912 în com. Găletești, într-o familie de agricultori, localitate în care a urmat și școala elementară. După terminarea cursurilor seminariale și ale Facultății de teologie din Cernăuți a fost hirotonit preot pe seama parohiei Hănăseni-Nani. Ulterior a activat și în parohiile Dunăreanca, Dumbrăvița de Mureș, iar din 1959 la parohia Arad-Sega I de unde s-a pensionat la 1 februarie 1979.

Cele patru decenii de preoție activă au fost încununate cu frumoase realizări administrativ-gospodărești și pastoral-misionare, pentru care a fost distins cu rangul de „iconom stavrofor”.

Slujba înmormîntării a fost săvîrșită de un numeros sobor de preoți și diaconi, în biserica „Pogorîrii Duhului Sfînt” din parohia Arad-Sega I, al cărui vrednic și iubitor a fost vreme de două decenii. Necrologul a fost rostit de P. C. Părinte Flor Teodorescu, vicar administrativ, care a transmis familiei îndoliata și cuvîntul de mîngiere din partea Prea Sfințitului Episcop Timotei. Personalitatea defunctului a fost evocată și de P. C. Părinte Dan Emilian Nicolau, în numele slujitorilor și credincioșilor parohiei Arad-Sega I.

Deplîns de întreaga asistență și în dangătul duios al clopotelor, trupul nelnsuflețit al preotului Axente Cadea a fost depus în cavoul familiei din cimitirul „Eternitatea” din Arad, întru veșnica odihnă.

Dr. Nestor Vornicescu, Mitropolitul Olteniei, *Pace pe pământ*, editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1986, 528 pp.

Este de-a dreptul impresionantă „avalanșa” de cărți pe care ni le oferă I. P. S. Mitropolit Nestor al Olteniei. Fidel literaturii patristice, manuscriselor și tipăriturilor vechi — domeniu în care a dat culturii românești lucrări de mare și recunoscută valoare — I. P. S. Sa manifestă, în același timp, o remarcabilă mobilitate în abordarea problemelor de viguroasă actualitate. Între anii 1971—1986, I. P. S. Sa a dat la tipar peste treizeci de studii însumând mii de pagini, pe lângă numeroase articole, referate, etc. publicate în diferite reviste. I. P. S. Sa îmbogățește istoria străveche a poporului nostru cu nume și opere necunoscute sau prea puțin cunoscute. O bună parte din aceste studii le-am prezentat, la vremea apariției lor, cititorilor revistei „Mitropolia Banatului.”

În volumul „Pace pe pământ”, înaltul ierarh adună studii și articole „cuvântări și pastorale, inedite sau publicate întâia oară în diferite reviste eparhiale sau centrale (patriarhale). Eseurile, inspirate în marea lor majoritate din realitatea contemporană, au o pronunțată notă socială, conturând o altă ipostază a istoricului, cea de sociolog precum și o atitudine profund patriotică, în spiritul umanismului funciar românesc. Diverse ca tematică, eseurile sînt unitare prin orizontul larg al vederilor și caracterul lor militant pentru drepturile omului, pentru viață și valorile ei perene.

Reunite în volum, articolele reflectă concepția unui gânditor creștin, orientat spre problemele grave ale veacului. Ele au valoarea unei mărturisiri de gânduri și atitudini, în dialectică relație cu sentimentele și năzuințele colectivității umane, înfiorată de spectrul unui cataclism mondial. Sigur, mărturisirea autorului atestă, în egală măsură, apartenența sa etnică și vrerile compatrioților săi.

Autorul este un cunoscut militant pentru pace. În cuvântări ocazionale, în articole și

pastorale, în dezbateri la diferite congrese, comisii și conferințe ale cultelor religioase, I. P. S. Sa a manifestat aceeași hotărîță atitudine, care este atitudinea poporului român și a Conducerii sale.

„Drept cuvînt înainte”, au fost alese și reproduse versete din Sfînta Scriptură și din scrierile filocalice ale marilor dascăli ai Bisericii și scriitori creștini, „pentru a defini neprețuitul, cerescul dar al păcii”. Este o inspirată, sugestivă și originală prefață la o carte despre pace, la fel ca „cele șapte cuvînte” alese drept motto: „Omul este un instrument muzical de pace” (Clement Alexandrinul, *Pedagogul* 2, 4). Prefața este reprodusă în limbile română, franceză și engleză, iar sumarul are o versiune în limba germană.

Întreg materialul volumului este dispus în trei capitole: I „Studii și articole (1958—1985)”; II „Cuvîntări (1972—1985)”; III „Pastorale (1972, 1978—1985)”. Acesta este florilegiul gândurilor și sentimentelor unui ierarh, zămislit în tradiția seculară a ierarhilor români.

Cartea debutează cu un temeinic studiu patristic, publicat întâia oară în „Studii Teologice”, nr. 7—8/1958, pp. 454—462: „Combaterea nedreptăților sociale în cuvîntările episcopului Asterie al Amasiei”, din tinuturile Pontului. Autorul urmărește evidențierea meritelor episcopului Asterie, eminent orator, de la care au rămas 16 cuvîntări și omilii, alăturîndu-se marilor dascăli și părinți bisericești, ca Sf. Vasile cel Mare și Sf. Ioan Gură de Aur. Episcopul Asterie a protestat împotriva celor îmbogății prin mijloace necinstite, cerînd egalitatea tuturor oamenilor în toate formele de manifestare umană, deoarece nedreptățile sociale nu sînt firești. Alte studii patristice sintetizează concepția creștină despre om, începînd cu părinții apologeti din veacurile II și III. În continuare sînt reproduse, din revistele în care au apărut întâia oară, o serie de articole și referate la diferite „întîlniri” ale cultelor religioase din România sau de pe glob, abordînd problemele păcii sub diferite

incidențe, insistând mai ales asupra teologiei creștine a păcii, care îmbrățișează toate problemele societății, toate contextele legate de structurile ce asigură prosperitatea lumii.

Este cu neputință să rezumăm, în acest spațiu, articolele atât de variate. Am putea însă cita — pentru frumusețea lor ideatică și stilistică — din unele studii și articole, dar toate sînt egale și ar merita o specială evidențiere, ca și cuvîntările sau pastoralele din volum. De aceea, le recomandăm în totalitate, preoților și iubitorilor de carte edificatoare, tonifiantă. În toate găsim judecăți de valoare, ca următoarele: „Noi creștinii sîntem cuprinși de dorința de a trece dincolo de stele și de a pătrunde cerurile” (p. 31); „Omul tinde mereu să se îmbunătățească din ce în ce mai mult, dorește fierbinte și poate să-și dobîndească desăvîșirea” (p. 37); „Regimul de democrație a creat condiții pentru înfăptuirea principiului egalității tuturor membrilor societății, pentru folosirea de către toți a cuceririlor științei și civilizației moderne. Într-un sfert de veac de construire a vieții noi, s-a înfăptuit în țara noastră o impunătoare unitate a întregului popor” (p. 46); „În epoca noastră, datorită progresului științific și tehnic, structurile au luat noi înfățișări, iar Evanghelia Păcii, de atîtea ori este, într-un fel sau altul, confruntată direct cu viața, trăind în diferite structuri ale lumii de astăzi și contribuind la îmbogățirea lor, în slujba omului, în slujba întregii umanități” (p. 49); „Creștinii, trăind Evanghelia Păcii, înțeleg semnele vremii, înțeleg evoluția structurilor social-economice, procesul marilor transformări sociale contemporane, colaborarea dintre națiuni, dezvoltarea socială, ridicarea popoarelor subdezvoltate, recunoașterea demnității omului pe scară mondială și își aduc aportul lor la consolidarea unei vieți prospere în toată lumea” (p. 53); „Toți oamenii sînt ființe înzestrate cu rațiune și voie liberă, au egală valoare morală inițială” (p. 83); „Atitudinea creștină față de problemele cu care se confruntă lumea contemporană nu poate cunoaște echivoc și alternativă, ci este rectilinie, fiind călăuzită și luminată de învățătura Sfintei Scripturi” (p. 133); „Homo habet este lucrătorul tenace, dar și creatorul plin de har, cel care nu se mulțumește a fi activ, ci se străduiește spre a-și înțelege misiunea pe deplin, afirmîndu-și rostul și rolul său de a determina spiritul activ, a activa elementele înconjurătoare, imprimîndu-le prezența sa dinamică precum și sigiliul specific al talentului său asupra lucrului săvîrșit, aspi-

rînd mereu spre mai multă desăvîșire” (p. 226 sq.); „Biserica noastră străbună este întotdeauna solidară cu întregul popor și slujește fără preocupare năzuințele nobile și drepte ale poporului, idealul lui de viață și pace” (p. 374), etc.

Scoase din context, după aprecieri subiective, citatele sînt departe de a ilustra, singure, valoarea cărții. Ele sînt doar menite să stimuleze interesul pentru conținutul ei integral.

La fel ca celelalte cărți semnate de I. P. S. Mitropolit Nestor, volumul pe care l-am prezentat se prezintă în excepțională condiții grafice. Aș remarca în mod special coperta volumului „Pace pe pămînt”, care înfățișează un porumbel în zbor cu ramura de măsline. Din ciocul porumbelului se desăvîșește o panglică în tricolorul românesc înconjurînd globul terestru. Ea sugerează obstinată luptă a poporului român pentru pace pe pămînt și inițiativele luate de distinsul nostru Conducător, Președintele Nicolae Ceaușescu, inițiative care au străbătut zbuciumata noastră planetă.

Prin bogăția de idei din variate domenii (teologie, literatură, istorie, filosofie, sociologie, etc.), cartea este o importantă sursă de informație pentru predicatorii zilelor noastre. Prin calitățile stilului — pe care le-am relevat cu prilejul prezentării lucrărilor anterioare ale autorului — prin logica expunerii, cartea aceasta oferă credincioșilor de pretutindeni o lectură plăcută și utilă, pacea fiind „imperativul vital al zilelor noastre”. Mai subliniem că „Biserica Ortodoxă Română se preocupă fără încetare de păstrarea unității de conștiință ortodoxă și națională a tuturor fiilor săi, avînd în vedere și pe cei care, din diferite pricini, trăiesc peste hotarele Patriei-mame” (p. 418).

Prot. dr. Marcu Bănescu

Pr. Dumitru Colotelo, *Mîșcarea liturgică în creștinismul apusean*, teză de doctorat în Teologie, București, 1986, 192 pp. (extras din revista „Studii Teologice”, nr. 1—2 și 3—4/1985).

Atmosfera ecumenistă contemporană a dat naștere unui real interes de cunoaștere reciprocă între Bisericile și confesiunile creștine, îndreptînd atenția nu numai asupra doctrinei, ci în mod deosebit asupra cultului multora dintre ele. În zilele noastre, nume-

roase Biserici și confesiuni creștine au înțeles să acorde o importanță aparte cercetării și cunoașterii reciproce a cultului, deoarece toate sînt de acord că învățătura creștină nu este numai o simplă doctrină filosofică, reflectată pe plan social, ci este viață în Hristos, este trăire religioasă în conformitate cu moștenirea lăsată Bisericii de Mîntuitorul Iisus Hristos, prin Sfinții Apostoli și urmașii acestora.

În lumina acestui adevăr, nu este de mirare că Biserica și Teologia ortodoxă română și-au îndreptat atenția și spre cunoașterea mai îndeaproape a cultului principalelor Biserici și confesiuni creștine. Așa au apărut în revistele noastre bisericești numeroase studii și lucrări destinate acestui scop, printre care și cea e față a părintelui Dumitru Colotelo, profesor la Seminarul teologic din Cluj, prezentată ca teză de doctorat în Teologie la Institutul teologic universitar din București.

Lucrarea este prefată de regretatul preot profesor dr. Ene Braniște, care în 12 pagini a expus amănunțit întregul ei conținut, în calitate de referent principal al tezei. Urmează o completare semnată de pr. prof. dr. Constantin Galeriu, referent, datorită faptului că autorul — în urma indicațiilor primite — și-a completat lucrarea cu încă un capitol: „Atitudinea Bisericii Ortodoxe față de înnoirea cultului. Problema limbii liturgice în Ortodoxie în general și în Biserica Ortodoxă Română în special”. Astfel, comisia profesorilor referenți — compusă din pr. prof. dr. Constantin Galeriu, diacon conf. dr. Nicolae Moldovan și pr. prof. dr. Ioan Ică — au apreciat că în noua ei redactare, capitolul adăugat se integrează organic în structura lucrării.

Autorul își împarte lucrarea în patru capitole, fiecare avînd mai multe subdiviziuni. Cap. I, intitulat „Considerații asupra cultului creștin apusean de după reforma gregoriană și cauzele îndepărtate ale mișcării liturgice”, începe cu epoca premergătoare Reformei protestante, trecînd apoi prin Reforma și contrareformă, prin baroc, luminism, mișcarea călugărului Prosper Guéranger și încercările papei Pius X.

Cap. II — cel mai extins din întreaga lucrare, cuprinzînd peste 100 pp. — poartă titlul „Mișcarea liturgică în romano-catolicism”. După definirea cauzelor mișcării — îndepărtarea cultului roman de cel al Bisericii primare, folosirea limbii latine în cult (mai tirziu neînțeleasă de popor), tendințele laicizate din Apus, precum reacția împotriva puterii papale suprastatale — autorul

prezintă începuturile și principalele etape ale mișcării liturgice: cea belgiană, cea germană și cea franceză, cu caracteristicile lor, și în sfîrșit perioada premergătoare Conciliului Vatican II, cînd la înființat Comisia liturgică de pregătire a documentelor. O parte importantă este destinată analizării constituției „De Sacra Liturgia”, cu principiile generale ce le cuprinde în vederea restaurării și promovării cultului. S-a trecut la Sfintele Taine, la ierurgii și slujbele laudelor, apoi la anul liturgic, muzica bisericească, arta creștină, mobilierul bisericesc, încheind cu problema revizuirii calendarului.

Într-un paragraf special, autorul s-a ocupat de aplicarea în practică a documentelor liturgice conciliare, menționînd că în perioada postconciliară, rolul mișcării liturgice este limitat și diminuat la așa-numita „înnoire liturgică”. Reforma postconciliară a afectat cel mai mult missa și taina Sfîntului Maslu. În ceea ce privește missa, cele mai importante înnoiri se referă la limba liturgică, admitîndu-se introducerea limbilor naționale în mod progresiv, apoi concelebrarea, adaptabilitatea, slujirea cu fața spre popor, împărtășirea sub ambele forme, pentru unele categorii de enoriași în anume împrejurări, precum și introducerea unor noi anafore liturgice.

Hotărîrile liturgice postconciliare se referă la unele schimbări nesemnificative privitor la Hirotonie, Spovedanie și Cununie, o modificare mai esențială putîndu-se constata la taina Sfîntului Maslu în care s-a revenit în bună măsură la practica apostolică, ea putînd fi administrată nu numai muribunzilor ca „extrema unctio”, ci și altor categorii de bolnavi mai gravi. În ceea ce privește tainele de inițiere — Botezul, Mirungerea și Euharistia nu s-a revenit la practica Bisericii primare, păstrată în Biserica Ortodoxă, decît numai pentru catehumenii majori, dar nu și pentru copii. La Hirotonie a fost restaurată treapta diaconatului, dar numai diaconilor li se îngăduie căsătoria, celibatul preoților rămînînd și pe mai departe obligatoriu.

Reformele postconciliare în privința cultului au avut drept consecințe reacții contradictorii în mediul credincioșilor, firește în orice împrejurări similare în care se renunță la conservatorism.

În capitolul III, intitulat „Mișcarea liturgică în Biserica Evanghelică a Germaniei”, autorul — urmărind mișcarea liturgică și în Biserica protestantă — prezintă situația din Biserica Evanghelică a Germaniei, înaintea și după cele două războaie mondiale.

cu diferitele ei curente. Se arată că principalele realizări ale acestei mișcări liturgice au fost stabilirea rânduiei ceasurilor, a Spovedaniei și missei, în care rugăciunii euharistice îi este redată importanța cuvenită, cu anamneza și epicleza, după structura existentă în Biserica veche și în Bisericile răsăritene. Totuși — constată autorul — în Biserica evanghelică, „liturgia cuvîntului” rămîne principala structură a serviciului divin, care poate fi săvîrșit independent de Euharistie, așa încît elementul central al cultului rămîne tot predica.

Ultimul capitol prezintă „Atitudinea Bisericii Ortodoxe față de înnoirea cultului; problema limbii liturgice în Ortodoxie în general și în Biserica Ortodoxă Română în special”. Pornind de la constatarea că Biserica Ortodoxă a făcut întotdeauna o distincție clară între *înnoire* liturgică și *inovație* cultică, acceptînd-o pe cea dintîi și ferindu-se cu mare grijă de cea de a doua, autorul arată că Biserica Ortodoxă a cunoscut două perioade distincte de dezvoltare a cultului: cea patristică și cea postpatristică. În cea dintîi, printr-o serie de personalități — ca „Sf. Ioan Hrisostom, Sf. Efrem Sirul, Andrei Criteanul, Cosma al Maiumei, Sf. Ioan Damaschin și alții — cultul divin a atins culmi nedepășite, prin imnele și rugăciunile întocmite de aceștia, ele conținînd în mare măsură temele disputelor teologice ale acestor timpuri. Toate aceste compoziții cultice, apărute din inițiativă particulară, au fost reperate sau respinse de Biserică, în măsura în care ele exprimau sau nu norma de credință a Bisericii și structurile liturgice fundamentale.

După epoca patristică, numeroși factori au contribuit la o încetinire evidentă a dezvoltării cultului, așa încît perioada ce urmează secolului VIII s-a mărginit la a interpreta și dezvolta gîndirea patristică, fără producții de originalitate deosebită. Elementele de dezvoltare a cultului ortodox s-au referit la adaptarea lui — în limitele admise de tradiția liturgică anterioară — la geniul și specificul fiecărui popor. Departate de a fi neactual și nesemnificativ, cultul bizantin s-a manifestat în mod pregnant ca un factor component al spiritualității ortodoxe și dincolo de împrejurările vitrege prin care au trecut Bisericile ortodoxe, ce a contribuit la păstrarea identității religioase și uneori chiar etnice a Bisericilor respective.

După ce enumeră principalele etape de dezvoltare și înnoire a cultului bizantin (reducerea unor părți, intensificarea compozițiilor muzicale liturgice în veacurile XIX și

XX, crearea de piese corale, dublarea cîntării bisericești omofone cu cea polifonică, reactivarea în ultima vreme a cîntării omofone, reînvierea catehezei și a predicii liturgice rînduiei liturgice în legătură cu canonizarea unor sfinți), autorul prezintă atitudinea Bisericii Ortodoxe față de limba liturgică, subliniind o deosebire importantă primordială; în timp ce Biserica apuseană a decretat limba latină ca unică limbă cultică, Biserica răsăriteană a îngăduit fiecărui popor să folosească în cult propria sa limbă, în conformitate cu principiul enunțat de Sf. Apostol Pavel la I Corinteni 14, 19.

Autorul face apoi o analiză succintă a limbii liturgice în Biserica Ortodoxă Română, subliniind contribuția unor reputați autori români la lămurirea acestei probleme. Majoritatea este de părere că limba liturgică în creștinismul românesc a fost la început o limbă romanică (limba română în formare), dar trăsăturile creștinismului românesc fiind cele bizantine. Introducerea ulterioară a limbii slavone în cult, cu începere din secolul XII — prin arhiepiscopul Teofilact al Ohridei care în anul 1107 cerea românilor să adopte această limbă liturgică pentru a-i feri de propaganda catolică — a făcut ca poporul să nu mai înțeleagă slujbele bisericești. Reacția s-a produs în veacul XV, oficializată de mitropolitul Teoctist al Moldovei, ceea ce a determinat apariția primelor texte scripturistice traduse în limba română, cunoscute sub numele de „textele maramureșene”, apărute din necesități cultice interne și nu datorită influenței Reformei. Contribuția unor tipografi, precum Coresi, la introducerea limbii române în slujbele bisericești a fost considerabilă. Aceste traduceri și tipăriri au fost determinate de motive interne și nicidecum externe. În sprijinul teoriei autohtone vine și faptul că încă înainte de Reformă au existat la români numeroase traduceri în manuscris, de care s-a folosit Coresi, îndreptînd și înlocuind expresii și forme învechite ale limbii cu altele noi aflate în circulație. De la el și pînă în zilele noastre, în cursul a peste patru veacuri, limba liturgică a urmat permanent evoluției limbii vorbite. Se subliniază și faptul că limba liturgică în Biserica Ortodoxă Română a fost privilegiată în contextul Ortodoxiei, deoarece ea a ținut pasul cu evoluția limbii vii, vorbită și înțeleasă de popor, pe cînd în alte Biserici Ortodoxe (de limbă greacă și de limbă slavă), limba liturgică a rămas cea arhaică în care s-au făcut pri-

mele scrieri sau traduceri, care concordă numai în parte cu limba vorbită.

În „Concluziile” formulate sintetic în patru pagini, autorul evidențiază că mișcarea liturgică din creștinismul apusean a avut un merit uriaș în actualizarea problemelor legate de cult și în trezirea interesului pentru cunoaștere bogăției inestimabile a tezaurului tradiției liturgice. Ca o primă consecință, în majoritatea instituțiilor de învățămînt teologic din Occident s-au creat cadre speciale de Liturgică și Pastorală.

Trăsăturile dominante ale mișcării liturgice apusene surprinse de autor sînt: caracterul ei național accentuat, cel de avangardă (numeroase principii și norme de cult fiind proclamate cu decenii mai înainte) particularitatea mișcării, oficializată de Bisericele apusene numai după multe insistențe și intervenții; deschiderea spre tradiția liturgică a Bisericii primare și orientarea evidentă a Bisericii romano-catolice către tradiția liturgică a Bisericii răsăritene cu recunoașterea frumuseții, bogăției și autenticității riturilor ei; caracterul ei ecumenist, care cu toate exagerările, a contribuit totuși la crearea unui climat de mai bună înțelegere între Biserici. Dincolo de acestea, mișcarea liturgică, a avut, însă, și unele aspecte negative, ca spre exemplu sacrificarea principiilor liturgice în folos pastoral, ceea ce a făcut ca, bunăoară, în cultul Bisericii romano-catolice din R.F.G. să pătrundă multe înnuri de proveniență protestantă. Mai mult, uneori mișcarea liturgică a pierdut controlul asupra procesului de înnoire a cultului, persoane neinițiate în probleme rituale ajungînd să comită diferite erori în această privință.

După opinia autorului, mișcarea liturgică occidentală rămîne o realitate pozitivă în sînul Bisericii apusene, revenindu-i meritul de a fi deschis drumul spre marele flux al spiritualității cultice, izvorîtă din tradiția apostolică. De asemenea, datorită apropierii dintre mișcarea liturgică și Biserica Ortodoxă, se deschide o vastă perspectivă de cercetare comună a diferitelor izvoare ale cultului creștin, ceea ce nu poate fi decît o acțiune binevenită.

Este de la sine înțeles că lucrarea părintelui prof. Colotelo este foarte valoroasă, îmbogățind literatura noastră teologică de specialitate. În ceea ce ne privește, remarcăm faptul că deși tratează o problemă oarecum circumscriasă, existentă doar în creștinismul apusean, prin ultimul ei capitol ea ancorează și în realitățile Bisericii Ortodoxe în general și ale Bisericii Ortodoxe

Române în special. Prin aceasta, ea își dovedește într-o mare măsură caracterul ecumenist, ceea ce, în epoca noastră, îi măsoară importanța și valoarea.

Arhidiacon prof. dr. Ioan Zăgorean

„Formarea mărturisirilor de credință: continuitate și înnoire” în rev. „Dialogo ecumenico”, Salamanca, nr. 68, 1985, pp. 286—412.

Revista „Dialogo Ecumenico”, editată în Salamanca de Centrul de Studii Răsăritene și Ecumenice Joan al XXIII-lea prezintă în nr. 68 din 1985 conferințele ținute în ciclul organizat de „Societas Oecumenica Europea”, în 1984, cu tema: „Formarea mărturisirilor de credință: continuitate și înnoire”.

Conferințele s-au ținut la Roma, acest ciclu fiind cel de al treilea, după ce primul avusese loc la Münster (R. F. G.) pe tema „Consens teologic și diviziune eclezială”, iar cel de al doilea a fost găzduit de Danemarca (Sønderberg—1982), avînd ca subiect „Duhul Sfînt și unitatea Bisericii”.

Societatea Ecumenică Europeană — constituită ca atare în 1978, avînd ca scop o amplă discuție a fondului și formei în care credința creștină a fost prezentată de simbolul de credință al marilor sinoade ecumenice — a solicitat celebrarea unor renumiți teologi care să expună punctul de vedere al Bisericilor pe care le reprezintă ori opinii personale — cînd este cazul — asupra temei date.

În septembrie 1984, la Roma, au conferențiat următorii teologi: 1. *Jose Vercautysse*, S. J. (Roma), care a deschis consultația arătînd că scopul sesiunii este acela de a contribui la eforturile Comisiei pentru Credință și Constituție din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor a realiza „o exprimare comună azi a credinței apostolice”; 2. mitropolitul *Damaschin Papandreu*, de la Centrul Ortodox din Chambésy, a tratat tema „Mărturisirea de credință din Biserica primară: originea, funcțiunea și receptarea lor”; 3. *Hans-Georg Link* (din Comisia Credință și Constituție) și-a intitulat conferința „O invitație la cooperare: studiul (Comisiei) Credință și Constituție”; 4. *Geoffrey Rewell*, profesor la Universitatea din Oxford s-a ocupat cu „Mărturisirea de credință ale Bisericii primare văzute prin prisma tradiției clasice anglicane”; 5. *Hans-Martin Barth*, de la Fa-

cultatea Teologică Evanghelică din Marburg, a expus tema „Mărturisiri de ieri și mărturisiri de azi”; 6. *Jeachim Guhr*, secretarul general al Alianței Reformate Mondiale a ținut conferința cu titlul: „Mărturisirea e credință și formarea ei în actualitate”; 7. *Anton Houtepen* din Utrecht (Olanda) a expus subiectul „Mărturisirile Bisericilor și mărturisirile comunității ecumenice. Unitate și diversitate, tradiție și înnoire în homologia creștină”.

Încercăm a reda, în continuare, sinteza celor șase conferințe care au oferit materialul de fond al acestei Consultări și anume:

1. *Mitropolitul Damaschin* a tratat în prima parte a conferinței sale problema autorității ecumenice a simbolului de credință din 381, enumerând condițiile istorice determinate în convocarea sinodului din Constantinopol și în formularea unor articole, de credință care să respingă erezia pneumatomaților, așa cum sinodul din Niceea respinsese atacul doctrinal al arianismului. Se subliniază faptul că Biserica s-a văzut silită să-și formuleze doctrina numai atunci când adevărul credinței a fost amenințat. Credința creștină a fost trăită de fiecare comunitate, așa cum a fost primită tradiția apostolică. Procesul de asimilare al adevărilor de credință și-a continuat funcția și după formularea simbolului din 381, așa cum se constată din faptul că „după o lungă tăcere simbolul celui de al doilea sinod ecumenic a fost asumat de sinodul din Calceon” (p. 287). Fenomenul de receptare, cunoscut în Ortodoxie ca validare în timp a formulărilor sinodale, a asigurat continuitatea tradiției în Răsărit. Apusenii au primit și înțeles adevărul revelat într-un mod diferit, fără ca multă vreme aceste diferențieri să fie sesizate ca un impediment în comuna împărtășire a credincioșilor, așa cum s-a întâmplat și cu adaosul „filioque” (pp. 288—289). Nu însuși adaosul acesta a fost prilej de schismă, ci împrejurările istorice la care s-au adăugat multe teologii ce au subliniat disensiunea conținutului de credință al celor două maniere de gândire. „Vechile mărturisiri de credință sînt condiționate de istorie și de cultură”, dar ele sînt totuși o „protejare a ortodoxiei, o expresie validă și universală a credinței în Hristos, o experiență absolută și de aceea ele nu sînt simple afirmații privitoare la credință” (p. 290). În partea a doua a expunerii sale conferințarul a arătat pro-

blema autorității doctrinale în Biserică. Spre deosebire de Biserica Romano-Catolică, al cărui magisteriu a avut de luptat împotriva formulărilor Reformei și a consecințelor ei doctrinale, Ortodoxia nu a avut și nu are motivări interne pentru a-și reformula credința (p. 292). De aceea mitropolitul Damaschin a exprimat opinia că nu crede în posibilitatea și nici în necesitatea unei mărturisiri de credință ecumenice. În schimb el a militat. Argumentele sale sînt astfel exprimate:

a) Nu există o autoritate doctrinară universal recunoscută, care să poată vorbi în numele întregii creștinătăți. Această autoritate ar apărea doar în urma reîntoarcerii la unitate.

b) Experiența arată că, și în cazul unei atare autorități (ex.: cea a Bisericii Romano-Catolice) un catehism elaborat la un moment dat nu a putut fi modificat în funcție de necesitățile sociale și culturale ale timpurilor ulterioare. Și același lucru se poate spune despre o Mărturisire de credință.

c) Situația actuală nu privește unele lucruri ale credinței, ci „credința noastră creștină comună, ca atare, care este criticată în conținutul ei”. Ce s-ar putea lăsa și ce s-ar putea reține? Pentru însușirea unei noi perspective (pp. 244—296) și anume:

— să privim cu seriozitate „vechile și venerabilele mărturisiri de credință”, mărturisind o permanentă și reală relație a lui Hristos—Fiul lui Dumnezeu cel viu, cu fiecare „eu” contemporan, fie el cît de tehnicizat sau de marginalizat. Să nu uităm că în fiecare „eu” e prezentă întruparea lui Hristos;

— teologia trebuie să facă simțit și înțeles echilibrul dintre imanentă și transcendentă și să pună concluziile ei la îndemîna credinciosului, implicîndu-l în cugetarea teologică;

— numai în acest fel cerșinii separați vor ajunge la o singură mărturisire în Iisus Hristos, deci după realizarea unei mentalități comune.

În concluzie s-a exprimat invitația ca Tradiția să fie reinterpretată după necesitatea de înțelegere a fiecărei epoci (p. 297) căci, potrivit doctrinei sfințului Irineu al Lionului Duhul Sfînt asigură fiecărei epoci autenticitatea credinței, acolo unde Biserica se păstrează ca atare, în succesiunea și credința apostolică.

2. *Hans-Georg Link*, a invitat pe toți participanții la o cooperare susținută pentru găsirea punctelor comune de credință în jurul crezului de la Niceea.

3. *Din partea Bisericii Anglicane*, *Geoffrey Rewell* a expus punctul de vedere al tradiției anglicane despre mărturisirea de credință ale Bisericii din primele veacuri. El a început cu afirmarea că cele „39 de articole ale religiei”, apărute în 1563 și revăzute în 1571, nu sînt nicidecum o declarație nouă a doctrinei creștine, ci „scurte sumare de principii dogmatice” rezultînd din contravensiile ce au avut loc în acea vreme; ele erau consecința opiniei anglicanilor reformatori, care credeau că Roma adăugase doctrine și practici care nu aveau temei scripturistic și nici nu erau cuprinse în practica Bisericii primare.

Valoarea celor trei crezuri (apostolic, nicean și atanasian) este afirmată în decursul întregii istorii a anglicanismului, episcopatul anglican instruind clerul ca acestea să fie permanent roșite la slujbele zilnice ale Bisericii (pp. 320—323). Menirea crezului este să rezume credința pentru cei care nu au timp sau capacitatea de a studia Sfînta Scriptură și s-a considerat că el este „sumarul credinței creștine, ca o introducere la corecta înțelegere și profesare a religiei creștine”. Unii au afirmat chiar că crezul ar fi circulat în același timp cu Evanghelia nescrisă (p. 338).

În sec. XIX, *Maurice* consideră că cele „39 de articole” ale credinței anglicane sînt doar speculații teologice, pe cînd marea valoare a crezului este afirmarea credinței într-un mod personal (p. 338), care angajează pe fiecare credincios.

Autorul expunerii s-a referit și la opinia multor teologi anglicani, anume că cele conținute în crez nu au nevoie de interpretare, ci sînt elaborări ale Bisericii, necondiționale istoric, chiar dacă și conțin expunerea unor evenimente istorice (p. 340).

În încheiere s-a amintit sensul tehnic pe care îl conține orice doctrină și care deci nu poate lipsi din sinteza acesteia.

4. *Hans Martin Barth* a exprimat opinia că Biserica nu poate avea o singură Mărturisire, ci atîtea cîte cer noii credincioși care nu se mai recunosc în textele anterioare. Poziția sa este cît se poate de anti-tradițională, considerînd Tradiția și mărturișirile vechii Biserici drept manifestări ocazionale, legate de contextul istoric și social și depășite de orice nou context. Mărturișirile sînt astfel desuete, dar nu inutile a

spus el, întrucît ele sînt puncte de referință ale creștinilor actuali și loc de întîlnire pentru toate confesiunile, căci ele fac parte din istoria Bisericii universale.

În concluzie, mărturișirile de credință sînt doar o funcție de identificare a credinței creștine, dar ele sînt temporare, ocazionale și nicidecum nu pot servi creștinilor de azi drept o proprie mărturisire a credinței lor. De aceea nu ar putea fi vorba despre o mărturisire comună de credință, ci de necesitatea creștinilor, aparținînd variatelor confesiuni, de a-și cunoaște reciproc conținutul credinței. Chiar o formulare actuală acceptată în comun nu ar avea decît tot un caracter perisabil.

5. *Joachim Guhr* a arătat în expunerea sa că trei sînt perioadele istorice în care s-a simțit nevoia formulării stricte de mărturisiri de credință și anume: perioada primelor secole creștine (pînă în sec. IV—V), apoi cea a Reformei (sec. XVI—XVII) și în fine, cea în care ne găsim, cînd tinerile comunități din Africa și America Latină își caută identitatea.

Secretarul general al Alianței Reformate Mondiale prezintă înțelesul termenului de mărturisire de credință în cadrul Bisericii Evanghelice. Ca și expunerea anterioară, și aceasta a subliniat caracterul ocazional al formulărilor de credință și deci, perisabilitatea lor. J. Guhr compară sensul luteran privind Mărturișirile, cu acest înțeles ocazional, al reformatilor, considerînd că luteranii acordă o importanță dogmatică actului confesional, în vreme ce Bisericiile Reformate socotesc necesar să se pronunțe în fiecare situație socio-politică în care ei cred că trebuie să ia poziție în calitate lor de creștini.

Dat fiind această concepție, cum e posibilă „păstrarea unității Bisericii și a Mărturisirii ei de credință față de această multiplicitate?” s-a întrebant J. Guhr și tot el a răspuns: Bisericiile trebuie să dea mărturie comună a credinței lor — cu toate diferențele lor tradiționale — și să se interogheze între ele pornind de la mărturia Sfîntei Scripturi, ceea ce, desigur, va constitui doar o nouă etapă a Bisericii care este mereu „în drum” și deschisă tuturor semenilor și situațiilor.

6. Ultima conferință, cea ținută de *Anton Houtepen* (Utrecht), a adus în discuție tehnica acestor declarații de credință rezultate din întîlnirile majore convocate de Consiliul Ecumenic al Bisericilor și cele ale Comisiei de credință și Constituție. Toate aceste

încercări nu ne scutesc de obligația de a face noi eforturi spre a mărturisi în comun credința creștină, ceea ce rămâne scopul suprem al ecumenismului. Conferențiarul a considerat că orice discuție teologică asupra pluralismului confesional și a identității fiecărei Biserici este legat de două tipuri principale de probleme: a) problemele ermeneutice, legate de forma și conținutul „credinței și adevărul creștin lăsat de apostoli și transmise de-a lungul veacurilor” (ca răspunsuri la întrebarea hristică: „Cine spuneți voi că sînt Eu?”) și b) problemele eclesiologice, legate de criteriile adevăratei credințe, disciplina și învățămîntul organizat ale Bisericii, autonomia Bisericilor locale etc., ceea ce reprezintă problema „omologiei ecumenice” (p. 382). Se consideră că și în timpul primelor mărturisiri, ca și în vremea actuală, a „declarațiilor” sau consensurilor elaborate în ecumenismul contemporan, Biserica s-a aflat și se află în situație mărturisitoare (în actu confessioni), ceea ce trebuie să continue pînă la găsirea unei formule valabile (pp. 382—383). Potrivit vorbitorului însă nu o formulă comună poate asigura unitatea Bisericii ci, dimpotrivă, „o omologie comună a timpurilor noastre poate fi realizată numai printr-o Biserică unită și mărturisitoare” (p. 394).

În capitolul final al expunerii sale, Anton Houtepen a selectat cîteva „perspective pentru o unitate confesională după anul 2000”, propunînd unei discuții viitoare considerentul, între altele, că o recunoaștere solemnă a unui crez, fie el și cel de la Nicea, nu va soluționa diviziunea actuală a Bisericii, dovadă fiind faptul că aproape toate Bisericile principale l-au recunoscut, dar din aceasta nu a rezultat o unitate eclezială între ele (p. 405).

A. Houtepen s-a pronunțat pentru: recunoașterea și folosirea unui pluralism de crezuri ale Bisericii în Răsărit și Apus, în locul monopolului crezului din 381; recunoașterea insuficienței vechilor crezuri, datorită noilor erezii contemporane; realizarea treptată a unei *formula concordiae*, sau unei reguli de credință, în conformitate cu Sfînta Scriptură, care să ducă la sfîrșitul excomunicărilor și anatemele trecutului, cum și suprimarea paragrafelor care au cauzat diviziunile trecute, ca de exemplu clauza „filioque” (p. 407).

În încheiere conferențiarul a propus o înlocuire a actualei baze de credință de Consiliul Ecumenic (datînd din sec. XIX),

printr-o „omologie maximă”, adăugînd la aceea cîteva norme de credință apreciate ca necesare.

Concluziile generale ale expunerilor amintite rezultă, în cea mai mare parte, din dezbaterile care au avut loc la sfîrșitul Consultării organizată de Societatea Ecumenică Europeană, concluzii înscrise în ceea ce revista „Dialogo Ecumenico” (la fi-nele numărului ce-l prezentăm) numește *Apendice I — Relatarea Grupului I de lucru asupra temei generale a Consultării, și Apendice II — Observații asupra mărturisirii de credință, făcute de grupul francfon.*

În urma expunerilor ținute și a discuțiilor ce au avut loc după varietatea punctelor de vedere, ne dăm seama de eforturile făcute pentru a duce cu un pas mai departe spinoasa încercare de a regăsi unitatea Bisericii divizate. Nu acel legitim pluralism al vieții creștine în diferitele Biserici locale a fost pus în discuție, ci credința însăși care se cere mărturisită în comun. De aceea, afirmația care apare în mai multe locuri ale referatelor — că nu formula ce s-ar găsi fericită este asigurarea unității de credință, ci totala aderare la întregul adevăr bazat pe expresia revelației — se vedește ca o dificultate greu de învins.

Dincolo de tot ce s-a afirmat însă, ni se pare că rămîn cîteva probleme care se cer rezolvate: în primul rînd realizarea unui acord asupra definirii unei mărturisiri de credință creștină; în al doilea rînd identificarea elementelor tributare contextului istoric aflate într-un crez și a celor netrecătoare, cu valoare dogmatică, deci valabile peste toate timpurile.

Din conferințele expuse atît de competent de toate personalitățile ce și-au luat această sarcină, rezultă limpede că punctul de vedere diferă mult. Bisericile constituite ca atare prin Reformă afirmă că un crez aparține unei epoci și că e firesc ca el să devină desuet odată cu trecerea acelei epoci, pe cînd doctrina atașată vechilor mărturisiri se pronunță prin cei ce o reprezintă, pentru valabilitatea permanentă a enunțurilor dogmatice elaborate în sinoadele ecumenice.

Există totuși un teren comun de întîlnire a tuturor expunerilor de mai sus și anume, faptul că un moment al istoriei Bisericii a chemat pe reprezentanții ei la o formulare, atît cît Duhul Sfînt a permis omenescului din ei, privind conținutul credinței transmise de același Duh al lui Hris-

tos, prin Apostoli, urmașilor acestora. Dar unii nu pot admite că acel conținut dogmatic a fost modelat pe formele socio-politico-religioase ale acelei epoci, ci doar că limbajul putea fi datorat nivelului de cunoștințe la care cultura sinoadelor ajunse atunci. Desigur, se poate vorbi și de variabilitatea normelor canonice — ceea ce nu a rămas neatins în tematica de mai sus — și care sînt nelindoiș elaborate conform moravurilor vremii sau a societății din care proveneau cei chemați la sinod.

Există de asemenea posibilitatea unui consens în ceea ce privește atitudinea pe care o Biserica se găsește datorată să o ia față de problemele societății în care trăiește sau, așa zicînd, în contextul istoric care o înconjoară. Această luare de poziție poate fi denumită „mărturisire” sau „crez”, după înțelesul pe care acea Biserică îl dă acestor națiuni; dar pentru alte Biserici, o formulare a acestui act se poate denumi „declarație” sau luare de poziție conformă cu credința ei, și nu un crez sau o mărturisire de credință creștină, chiar dacă în conștiința sa acea Biserică o consideră pe linia învățăturii lui Hristos.

Este binevenită distincția pe care o face documentul *Apendice I* în care cele ce trebuie crezute și cele ce trebuie să devină acțiunea creștinului, distincția care echivalează cu aceea dintre „mărturisire” și „mărturie” (pe care atât de bine a păstrat-o limba română). Această distincție face corp comun cu felul în care îl mărturisim pe Hristos prin faptele noastre — cum adeseori și-a enunțat Consiliul Ecumenic al Bisericilor tematica adunărilor sale. Putem remarca faptul că în aceste binecuvîntate înțîniri ajungem — se pare că fără voia participanților — la recunoașterea adevărului că mîntuirea se obține prin credință (mărturisirea dreaptă a adevărului creștin) cît și prin faptă (mărturia sau martiriul) așa cum ne îndeamnă adeseori reprezentanții Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Rezultatele încurajatoare sînt adeseori cele la care nimeni nu s-a așteptat și aceasta este încă o dovadă a eficienței oricărei întruniri convocate în nobilul scop al unității Biserici. Iar Societatea Ecumenică Europeană își justifică pe deplin laborioasa ei activitate din acest deceniu al vremii noastre.

Anca Manolache

Preot profesor Ioan Bunea, *Cuvînt de învățătură la Botez, Cununie și înmormîntare*, Cluj-Napoca, 1896, 352 pp.

Recent în prefața unui volum de predici, Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului, făcea următoarea constatare: „Culegeri de predici la duminicile și praznicile de peste an s-au publicat mereu în Biserica Ortodoxă Română, cu osebire în vremea din urmă (...). Lipsesc însă predicile la diferite ocazii cînd credincioșii așteaptă să audă din partea preotului un cuvînt de învățătură, de îndemn sau mîngiere, după împrejuri”. Și mai modestul semnat al acestor rînduri sesiza, cu ani în urmă, penuria paranzelor (cuvîntările ocazionale), în raport cu abundența predicilor duminicale, care se publică în revistele bisericești. Iată însă că, mai curînd decît speram, sîntem în plăcuta situație de a semnala două cărți cuprinzînd predici ocazionale. Este vorba chiar de cartea la care ne-am referit mai sus: „Culegere de predici” apărută în Editura Mitropoliei Banatului; a doua este lucrarea semnată de pr. profesor Ioan Bunea: „Cuvînt de învățătură la Botez, Cununie și înmormîntare”, editată de Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului, cu binecuvîntarea I. P. S. Teofil, Cluj-Napoca, 1986.

Doă cărți necesare, mult căutate și așteptate. Este drept că astfel de predici s-au mai tipărit (chiar numeroase) în Biserica noastră, începînd din secolul al XVIII-lea pînă în zilele noastre (fără a mai aminti traduceri din veacurile anterioare), dar acestea nu mai corespundeau pretențiilor actuale.

Predicile alcătuite de părintele Ioan Bunea, de fapt, studii dogmatice, articulate, rotunjite în unități tematice, pentru a fi mai ușor vehiculate spre conștiința credincioșilor, la botezuri, cununii și înmormîntări. Deci volumul nu cuprinde „cuvîntări” gata făcute, ci un bogat material omiletic, pentru elaborarea unor cuvîntări ocazionale, chiar dacă unele au fost rostite de autor în forma (extensiunea) din volum. În „precuvîntare” autorul însuși precizează: „... am alcătuit și înmănușat acest volum ... spre a le fi ca punct de mîncare confratilor mei în Hristos, în lucrarea de vestire a cuvîntului dumnezeiesc...” (p. 6). Eseurile sînt, în același timp, comunicări și mărturisiri de credință, ceea ce le conferă prospețime și patos. Focarul de iradiere a structurilor și semnificațiilor lor este Sfînta

Scriptură și Sfânta Tradiție. Sublacente sînt izvoarele literare, din care autorul își extrage substanța lirică și istorică.

Aspectele de viață sînt privite din perspectivă românească și umanistă (familia, munca, pacea, omenia...). Gîndirea clară se structurează în formulări lapidare, în sentințe morale sau maxime filosofice sub bolta textelor biblice. Stilul indică un condeier consacrat.

Lucrarea este împărțită în trei părți. Întîia cuprinde materialul pentru cuvîntări la Taina Sfîntului Botez (Taina Sfîntului Botez, Simbolismul momentelor din rînduiala Botezului, Botezul cu apă și cu Duh Sfînt, Botezul copiilor). Partea a doua tratează învățătura la Taina Cununii (Esența Tainei, Unitatea și indisolubilitatea căsătoriei, Simbolismul, Familia, Copiii). Din fiecare eseu, după împrejurări, se pot alege cuvîntări de 4—7 minute. Date fiind condițiile în care se fac botezurile și, mai ales, cununile, practicile în afara cultului, dominate de veselie specifică, nu sînt indicate predicile mai lungi.

Partea a treia acordă un spațiu mai mare necrologului, datorită (multiplicității și varietății cazurilor ivite „și a receptivității ascultătorilor”. Remarcabil este studiul care prefătează acest grupaj de „cuvîntări”: „Cum predicăm la înmormîntări?” Autorul analizează și sintetizează numeroase judecăți de valoare, exprimate în literatura noastră omiletică din ultima vreme, pentru a lămurii unele aspecte controversate. Se vorbește aici despre funcția cuvîntului în cadrul cultului și despre obligativitatea de a predica. În ordinea obligațiilor pastoraie, slujirea didactică trece pe primul plan, chiar dacă slujirea sacramentală, sub raportul finalității, este superioară. Predica la înmormîntări este o obligație esențială, nu o practică „preferențială”.

Cum bine se știe, scopul cuvîntării la o înmormîntare nu este „lauda decedatului” sau prezentarea lui ca model de virtute și viețuire creștină, ci predarea învățăturii creștine. Autorul pune accent pe formularea cunoscută că necrologul este rostit „la mort”, nu neapărat sau exclusiv „despre mort”. După acest principiu trebuie dozat materialul omiletic în cadrul necrologului, respectînd proporția dintre ideile parenetice și cele panegirice.

O problemă dezbătută, în ultima vreme, o constituie „iertăciunile”. Practica este veche, moștenită din strămoși, dar uneori uzul a devenit abuz, „iertăciunile” formînd „dublul sau triplul” predicii funebre. În fond

„iertăciunile sînt fraze goale, lipsite de conținut, stereotipe, absurde, ba chiar ridicole — în multe cazuri — contrare dreptei credințe, eclipsînd necrologul...” (p. 90).

Autorul elaborează, în continuare, cuvîntări pentru cazuri diferite, începînd, firește, cu învățătura fundamentală, despre viață și moarte, despre sensul morții în concepția creștină. În general autorul menține structura optimistă, tonifiantă, a predicii creștine.

Tematica predicilor este adeseori legată de profesiunea decedatului sau sugerată de profesiunea lui. De pildă, la înmormîntarea unui cîntăreț de strună autorul găsește prilejul de a vorbi despre efectul muzicii în cultivarea sentimentului religios; la un „slujbaş” vorbește despre îndatoririle acestei categorii sociale; la un episcop parohial vorbește despre crucea Mintuitorului; înmormîntarea unor credincioși frămîntați de probleme eshatologice li oferă prilejul de a vorbi despre devierile de la dreapta credință etc.

Mai puțin întîlnite în economia lucrărilor omiletice sînt predicile la înmormîntarea sinucigașilor. Sinuciderea fiind încadrată în „păcatele strigătoare la cer”, Biserica a oprit înmormîntarea sinucigașilor după rînduiele ei, exceptînd cazurile celor care n-au fost în plînătatea facultăților mintale, în consecință nici predici nu s-au rostit. Părintele Bunea ne oferă „un ghid” și pentru astfel de cazuri.

La sfîrșit, „Cuvîntul de învățătură” este atît de profund și de variat încît pentru fiecare caz se poate găsi ceva nou și potrivit.

Cartea părintelui Bunea este un mesaj și un îndemn pentru urcarea pe verticală, spre autodepășire... Ea demonstrează că predicile ocazionale se cer bine pregătite, ca și predicile duminicale, căci nu se poate spune „orice” și „oricum” la un botez, la o cununie sau înmormîntare. Trebuie să înțelegem că și aceste cuvîntări se încadrează în actele de cult creștin. O recomandăm cu ferma convingere că lectura ei nu va dezamăgi pe nimeni.

Prot. dr. Marcu Bănescu

Alice Bank, *L'art byzantin dans les musées de l'Union Soviétique*, Leningrad, 1985, 342 pp.

Masivul album, tradus în mai multe limbi, a apărut într-o ediție revizuită și îmbunătățită fiind oferit tuturor iubitorilor de fru-

mos, așa specialiștilor ca și masei largi a cititorilor. Volumul — ce are reprodus pe supracopertă chipul Maicii Domnului cu Pruncul, tipul de la Vladimir (prima jumătate a secolului XII, în limba rusă: „Umilenie”, iar grecește: „Elousa”, adică „Inducătoarea” — aparține regretatei cercetătoare A. Bank (1906—1984), doctor în științe istorice și renumită bizantinoloagă, autoare a peste 150 lucrări științifice.

În introducere se descrie nașterea și evoluția artei bizantine — urmărind difuzarea acesteia și în ținuturile rusești. Se conchide cu drept cuvânt că „este cu neputință a prezenta dezvoltarea artei europene în cursul veacurilor posterioare căderii Constantinopolului, fără considerarea moștenirii culturale bizantine. Bizanțul nu s-a mărginit a face să supraviețuiască tradițiile antice. Problema sintezei feluritelor genuri artistice, puternica lor încărcătură emoțională, interesul pentru universul lăuntric al omului, stăpânirea desăvârșită a compoziției și a formei monumentale, semnificația culorii, înclinarea spre a exprima plenar o idee cu candoare și discreție — toate acestea conferă artei bizantine o valoare excepțională” (p. 27).

În cele 319 planșe (alb-negru și color) sînt înfățișate numeroase splendori artistice care reflectă o anume spiritualitate proprie popoului respectiv. În cazul fiecărei piese se in-

dică materialul din care este confecționată, dimensiunile, starea de conservare, istoricul ei, împreună cu aparatul critic aferent.

Dintre obiectele de argint se distinge faimosul disc al episcopului Paternus (491—518), redat în ilustrațiile nr. 66—68. Cum se știe, Paternus — pomenit de inscripția latinească ce înconjoară monograma lui Iisus — a fost episcop de Tomis (Constanța de azi). Apoi, pentru un recipient din veacul XI (fig. 210—212 și p. 312) se caută analogii — în privința motivelor ornamentale — și în pictura de pe zidul unei biserici ardelenice (datată către anul 1400); este citat, cu acest prilej, V. Drăguț, *Pictura murală din Transilvania* (sec. XIV—XV), București, 1970, fig. 45.

De altfel, în cuprinsul volumului sînt specificate și alte lucrări românești, ca spre exemplu: I. Barnea — O. Iliescu — C. Nicolescu, *Cultura bizantină în România*, București, 1971; R. Vulpe — I. Barnea, *Din istoria Dobrogei*, II, București 1968. Bibliografia ce urmează după lista prescurtărilor (p. 333—339), este foarte bogată.

Exceptînd cîteva infime erori tipografice care nu îi scad valoarea, volumul se înscrie ca o realizare de prestigiu a bizantinisticii din țara vecină și prietenă.

Pr. dr. Vasile Muntean

POȘTA REDACȚIEI

O PRESTIGIOASĂ ACTIVITATE

Unul din corespondenții noștri de peste Ocean ne-a făcut cunoscut articolul publicat recent de preotul Vasile Hațegan — Cleveland într-una din publicațiile românești din S.U.A., despre preotul Teodor Andrica, originar din Radna, jud. Arad. Ne face plăcere să redăm în cele ce urmează rindurile elogioase dedicate fratelui și prietenului nostru Teodor Andrica, aparținător prin origine Mitropoliei Banatului :

„Cel mai fecund răspînditor de cultură românească, aici în America, este dl. Teodor Andrica, din Cleveland, Ohio. El este de origine română, cunoscut în cercurile americanelor, dar mai puțin printre românii noi veniți. Deci, ar fi de folos să-l cunoaștem mai bine!

„Dl. Teodor Andrica s-a născut în Radna, județul Arad pe data de 9 august 1900. După studii la liceul „Moise Nicoară” din Arad și Universitatea din Cluj, a emigrat în America în anul 1921. Avînd și studii teologice, a fost hirotonit preot ortodox român, servind parohiile românești din Buffalo și Erie. Între anii 1922 și 1923. În 1924, se mută în orașul Canton, unde este funcționar într-o bancă, avînd cunoștință de 6 limbi. S-a perfecționat în limba engleză în așa măsură încît este angajat ca ziarist la „Dally News”, din Canton, unde scrie mai ales despre activitățile naționalităților din acel oraș. Atît în Buffalo cît și în Canton, a publicat un ziar românesc pentru răspîndirea culturii românești.

„Între timp a urmat cursuri la Universitatea „Western Reserve” din Cleveland, unde a observat că sînt mai mulți români, care au prestat mai multe activități culturale, religioase și sociale. Ca atare, s-a mutat la Cleveland și a convins pe redactorul celui mai mare ziar american, „The Cleveland Press” să fie angajat ca redactor al naționalităților, care erau foarte numeroși. Astfel a început o carieră ziaristică de 50 ani la acest ziar. În această calitate a vizitat Europa anual, de 40 ori, inclusiv România, trimițînd articole zilnic de acolo ; în timpul războiului a fost corespondent al ziarului și, pentru cîțiva ani, șeful biroului în Viena.

„În urma activității lui ziaristice, a primit un număr de distincții și s-au scris numeroase articole despre dînsul în revistele cele mai mari din America (Time, Newsweek, Readers'Digest, etc.). În 1943 a primit prestigioasa bursă „Nieman”, la Universitatea „Harward”, din Boston.

„Dl. Teodor Andrica are dragoste și mîndrie de originea lui românească. Pretutindeni n-a pierdut ocazia să scoată în evidență tot ce e mai bun și frumos din trecutul României. Este căsătorit de aproape 60 ani. În anul 1943 și-a adus mama văduvă din țară, care a trăit în sînul familiei pînă a murit.

„Cu toate că-n timpul cît a fost ziaristul naționalităților la un ziar american a fost foarte atent luînd parte — între altele — la peste 15.000 întruniri și banchete etnice, el a dat prioritate activității lui românești. Este membru al parohiei „Sf. Maria” din Cleveland și a colaborat atît cu părintele Ioan Truția cît și cu părintele Vasile Hațegan și alți conducători la diferite proiecte pentru promovarea culturii românești.

„Pe lîngă cele două ziare românești ce le-a publicat, a strîns tineretul pentru activități culturale, ținînd conferințe, prezentînd piese românești și organizînd cursuri de limba română. În faimoasele lui festivaluri etnice anuale, care au atras zeci de mii de spectatori, românii întotdeauna au fost bine reprezentați. Timp de 30 ani a fost președinte general la „Folk Arts Association” (Asociația Folclorică), care a evidențiat contribuția diferitelor naționalități în viața americană înființînd expoziții permanente de artă folclorică la Biblioteca Centrală din Cleveland. Secția românească este una

dintre cele mai bine înzestrate, datorită donațiilor făcute de dl. Andrica. Biblioteca are una dintre cele mai mari colecții de cărți străine, între care este secția românească, cu mii de volume.

„Ca să facă cultura românească mai cunoscută printre americanii de origine română, a înființat în 1940, „The Cultural Association for Americans of Romanian Descent” (Asociația culturală a americanilor de origine română). Între 1940 și 1945 a publicat revista „The New Pioneer” (Noul Pionier) cu articole și noutăți despre cultura și viața românească în America. Asociația a avut filiale în diferite centre românești și a publicat numele celor peste 6.000 tineri de origine română, care au servit în diferite branșe ale forțelor militare americane.

„Odată ce s-a pensionat, la etatea de 73 ani, în loc să se odihnească, dl. Teodor Andrica a început să publice revista „American Romanian Review” (Revista Româno-Americană), scrisă și expedită aproape exclusiv de dînsul. Scrisă în limba engleză, revista conține articole și informații despre cultura românească aici, în America, și în România. Este trimisă gratuit la multe biblioteci și instituții culturale. Are un număr de abonați printre românii din generația a 2-a și a 3-a, aici, în America.

Dl. Andrica a scris monografiile ale diferitelor comunități din America, publicate în reviste „The New Pioneer” și diferite cărți.

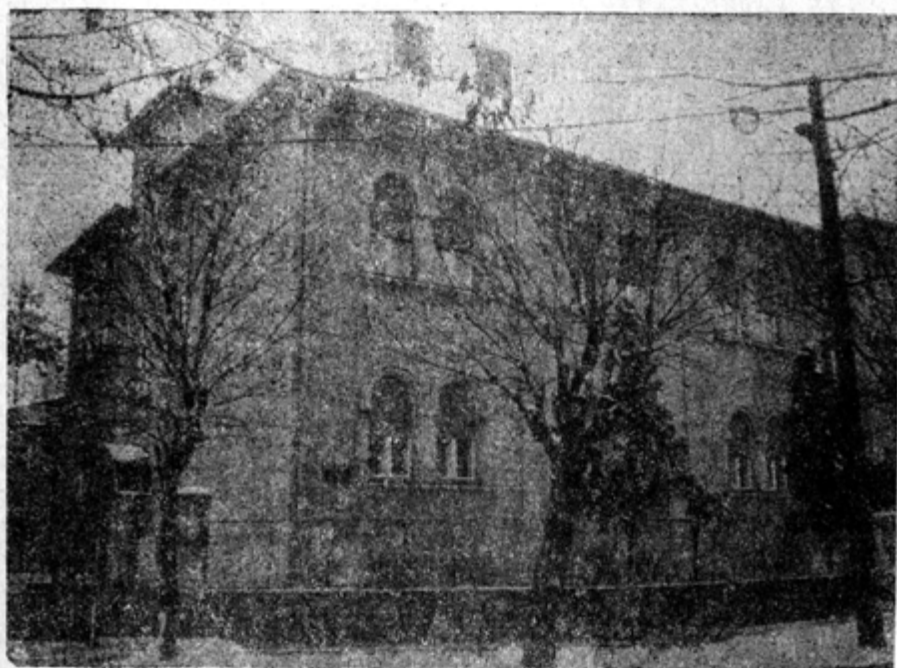
Cînd, printre cei noi-veniți se vorbește despre românii vechi de aici, e bine de știut că sînt personalități ca dl. Teodor Andrica și alții, care cu multe sacrificii personale au căutat nu numai a păstra cultura românească pe aceste plaiuri, dar să o și răspîndească. Deși este la etatea venerabilă de 86 ani, dl. Teodor Andrica își continuă misiunea cu un zel nemaipomenit”.

Îi urăm și noi P. C. Părinte Teodor Andrica sănătate, viață îndelungată și mult spor în activitatea sa românească.

ADEVĂR ȘI EROARE

*Domnul Titus Părvulescu din Suffern — New York, S.U.A., este nu numai un conștiincios cititor al revistei noastre ci și unul din permanenții corespondenți. Totdeauna observațiile și sugestiile sale ne-au fost de neprețuit folos. Într-una din ultimele scrisori trimise redacției la 29 septembrie 1986 precizează următoarele cu referire la cuprinsul nr. 1, ianuarie-februarie 1986: „...Mă opresc acum asupra studiului foarte binevenit al lui Mihail G. Gheorghiu dedicat momentului Aurel C. Popovici în cultura românească și asupra documentului semnat de Mariana Sărbu privind pătimirile unui preot sub stăpînirea horthysto-fascistă din perioada 1940—1944. Asemenea studii sînt cum nu se poate mai bine venite acum cînd o anumită propagandă face eforturi uriașe ca să capteze interesul și simpatia Apusului, îndeosebi a americanilor, bîzuindu-se pe faptul că aceștia, necunoscînd istoria sud-estului european în special, și a Europei în general, iau de bune toate falsificările istoriei. Ca exemplu de ignorare a istoriei e suficient să spun că într-un manual american de istorie, revăzut de opt specialiști, la capitolul *slavi*, scrie că din valurile de slavi ce au emigrat între sec. I (?) și VI, s-au dezvoltat popoarele slave cunoscute sub numele de ruși, ucraineni, polonez, cehi, slovaci, sîrbi, români, albanezi și sloveni. Chiar așa!”*

Mulțumim și de astă dată d-lui Titus Părvulescu pentru aprecierile referitoare la unele din materialele publicate în revista noastră, cum și pentru precizările în legătură cu năravurile falsificatorilor istoriei. E un argument în plus în favoarea restabilirii adevărului oricînd și pe orice cale.

ANUNȚ

Aducem la cunoștință celor interesați următoarele :

De curînd a fost deschis și dat în folosință un cămin destinat găzduirii preoților aflați în trecere prin orașul Timișoara.

Acesta dispune de mai multe încăperi pentru cazare, dotate fiecare cu cîte două și respectiv trei paturi, cu mobilier modern, precum și de grupuri sanitare aferente

Tarifele pentru cazare sînt cele obișnuite și anume : 35 lei /pat pentru o noapte.

Căminul se află situat în str. Pescarilor nr. 14,

telefon 961/1 31 44.

Originale soluții tehnice. Strung computerizat. Motor amplificat de curent continuu. Puternică afirmare a noului. Capacitate de producție. Ample acțiuni de modernizare. Reproiectare tehnologică. Utilaje pentru mineri. Mai mult țitei. Parc automatizat de separatoare. Utilizarea energiilor neconvenționale. Robot românesc pentru anunțarea orei exacte. Valoroasă inițiativă în agricultură. Zootehnie eficientă. Un deceniu de hemodializă cronică la Timișoara. Complex hotelier. Simpozion de istorie. Concerte în ... peșteră. — — — 95

CRONICA BISERICESCĂ

A IX-a Adunare generală a Conferinței Bisericilor Europene. Continuarea dialogului oficial ortodox-romano-catolic. Conferință teologică închinată jubileului Bisericii Ortodoxe Ruse. Delegația Patriarhiei ecumenice în vizită la Roma. Noutăți în dialogul ortodox-vechi-catolic. Seminar teologic sud-este european. Denunțare a rasismului. Luteranii vest germani și eliminarea energiei nucleare. Dezarmarea în atenția altei organizații religioase. Seism în Biserica anglicană privind hirotonia femeilor. Un alt teolog romano-catolic revocat. Congres internațional de bizantinologie. Săpăturile arheologice din Ierusalim. Comori ale muzicii bisericești. — — — 99

NOTE ȘI COMENTARII

Pr. HORIA ȚĂRU : Pacea — obiectiv global. — — — — — 106

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului

Binecuvîntare de biserică. Hirotonii și hirotesii. Praznicul Sfîntului Iosif cel Nou de la Partoș. Hramurile unor vechi lăcașuri de închinare. Din nou cu toții sub stîndardul păcii. Alegerea noilor organe de conducere colectivă în cadrul eparhiei. Chivernisirea bunurilor parohiale. Conlucrarea cu mirenii. Deschiderea festivă a noului an școlar 1986—1987, la Seminarul teologic din Caransebeș. Lucrări de pictură bisericească încheiate recent. Comemorare. Adormiți în Domnul. — — — — — 109

Episcopia Aradului, Ienopolei și Hălmaagiului

Binecuvîntări de lucrări și slujiri arhieresti. Hramuri mănăstirești. Conferințe preoțești. Deces. — — — — — 116

PREZENTĂRI BIBLIOGRAFICE

Dr. Nestor Vornicescu, Mitropolitul Olteniei, *Pace pe pămînt, Craiova, 1986*, (M. Bănescu) ; Pr. Dumitru Colotelo, *Mișcarea liturgică în creștinismul apusean*, teză de doctorat în Teologie, București, 1986 (I. Zăgrean) ; „Formarea mărturisirilor de credință ; continuitate și înnoire”, Salamanca, 1985 (A. Manolache) ; Pr. prof. Ioan Bunea, *Cuvînt de învățătură la Botez, Cununie și înmormîntare*, Cluj-Napoca, 1986 (M. Bănescu) ; Alice Bank, *L'art byzantin dans les musées de l'Union Soviétique*, Leningrad, 1985, (V. Muntean). 120

POȘTA REDACȚIEI

O prestigioasă activitate. Adevăr și eroare. — — — — — 131

52419

5,00